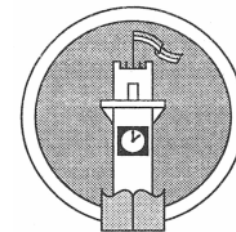

КОЛОМИЙСЬКА БІБЛІОТЕКА
ВИПУСК 14

Микола ВАСИЛЬЧУК

СЛІДИ НА БРУКІВЦІ

Видавничо-поліграфічне товариство «Вік»

Коломия 2012

*Рекомендовано до друку
Вченою радою
Коломийського інституту
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника*

У книзі подано статті Миколи Васильчука, які торкаються літературно-мистецького життя Коломиї та гуцульсько-покутського порубіжжя. Автор занурюється у минуле, змальовує сучасний літературний процес.

**Засновник серії
«Коломийська бібліотека»
Валерій Ковтун**

Рецензенти:

Хороб С. І.,

*доктор філологічних наук, професор, директор Інституту філології
(Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника)*

Волошук Г. М.,

*кандидат філологічних наук, асистент кафедри філології
(Коломийський інститут Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника)*

Плекан Ю. В.,

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри суспільно-політичних та природничих дисциплін
(Коломийський інститут Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника)*

СЛІДИ НА БРУКІВЦІ ЗАЛИШАЮТЬСЯ НАДОВГО

Сталося так, що водночас з рукописом цієї книжки я читав спогади сучасників про Тараса Шевченка. Признаюся, що книжка про Кобзаря в стократ цікавіша від нарисів літературознавців, які писали про видатного поета, не живучи в його епоху і не зустрічаючи його на життєвім шляху. Безперечно, мемуаристика, епістолярій завжди матимуть первісну вартість, на відміну від художньо-біографічних творів. Тим-то нове Васильчукове видання має своє, хай і провінційне, але важливе значення.

У короткому передньому слові автор «Слідів на бруківці» зізнається, що тема, яку він обрав, може і повинна мати своє продовження. Дуже добре, якби це продовження зробив і сам він, і його-мої творчі коломиїські побратими. Нам тепер жалко, що наші попередники не залишили своїм нащадкам панораму свого часу, свого періоду і ми змушені самі її творити, переживаючи чи творимо вірно, чи правильно розкладаємо акценти.

На коломиїській бруківці закарбовано сліди великих, талановитих і цікавих людей. Ще недавно вони реально карбували крок цісарським середмістям, а деякі з Васильчукових героїв і сьогодні ще простували бруківкою до ратуші чи до церкви. Я міг би услід за автором написати про них свій нарисовий варіант, бо ж знав їх, спілкувався з ними, зберіг у пам'яті про них свої цікаві слайди. Це, ясна річ, буде дещо інший матеріал, бо й про Шевченка іноді по-різному згадували сучасники, навіть щодо кольору його очей.

Читати нову книжку Миколи Васильчука, яка гейби продовжує попередні такого типу його книжки «Профілі» і «Силуети», приємно. Можете повірити мені, бо ж я знав героїв цього видання особисто, і не помітив у Миколиних нарисах і замальовках якихось вигадок чи фантазій. Він намагається відтворити вчорашні видатних коломиїців такими, як вони були, не заглиблюючись надто далеко в їхню життєву історію. А історія більшості з них не надто проста, бо ж судилося їм жити в драматичний період української історії, коли часто стояла дилема «життя або смерть». Умирали героями, залишалися жити, іноді йдучи на торги з власним сумлінням. Найвищу ж оцінку всім їм і нам дасть Господь. Тому й автор не намагався надто далеко заходити в життєві нетрі, а наголосив найперше на їхньому внеску в інтелектуальну і національну скарбницю місцевого, а іноді й крайового, рівня.

У першому розділі «Книжка на виріст» Микола Васильчук розповідає про знакових осіб Коломиї останнього періоду СРСР: музеєзнавця Л. Кречковського, франко- і краєзнавця І. Білінкевича, фотомисткиню і педагога К. Світлик; про видатного поета, який був репресований комуністичною системою, Т. Мельничука; про самотнього карикатуриста В. Коновалюка та інших. Перед нами постають образи відомих людей, які періодично бували в місті над Прутом, поверталися сюди знову і знову. Наприклад, академік М. Стельмахович, який в 1960-і директорував на Коломийщині, а в 1990-і знову повернувся сюди; талановитий поет В. Довірак з Печеніжина, який зазнав цькування у період СРСР, і теж з різних мандрів повернувся до Коломиї. А ще коломийська бруківка пам'ятає, як нею вряди-годи ступали краєзнавець з Підгайчиків Б. Сенюк і талановитий письменник з Рунгурів, згодом львів'янин П. Федюк.

Серед живих персонажів Васильчукової книжки – академік В. Лизанчук, письменник, лауреат Шевченківських премій М. Андрусак, колекціонер, педагог і видавець В. Ковтун, художник М. Семеняк, поети Д. Арсенич, М. Довірак, Я. Ясінський, фотограф І. Підлисецький. Можливо, згодом автор запропонує читачам нову галерею своїх сучасників, але важливо те, що завдяки його праці сліди великих, талановитих і оригінальних людей на коломийській бруківці вже не змиє жоден дощ. Вони – залишаться в пам'яті. Чи навечно – не беруся гарантувати, але що на довго – в цьому я переконаний.

Другий розділ книжки «На межі Гуцульщини й Покуття» відкриває нам ще одну грань науковця й письменника М. Васильчука. У ньому автор пропонує літературно-краєзнавчі студії, своєрідний симбіоз зацікавлень літературними творами М. Тулійки, В. Щурата, Марійки Підгірянки про минуле нашого краю. М. Васильчук має теж чималі напрацювання на тему літературного краєзнавства, отже, ці розвідки тут не випадкові.

Ясна річ, таке видання дуже потребує ілюстраційного матеріалу, який більше унаочнює текстову частину. Однак ця, чотирнадцята, книжка у «Коломийській бібліотеці» й так удалася гоноровою. Читати її легко, приємно й корисно. Тому вітаю автора, свого односельця, одномістянина і друга з появою друком «Слідів на бруківці». В тому числі і його слідів, бо ж особа автора перетинається з долями його героїв.

Насамкінець наголошу ще раз – хочеться, щоб Васильчукові розвідки й нариси мали своє продовження, свій подальший виріст.

*Микола САВЧУК,
журналіст, краєзнавець, письменник-гуморист,
заслужений артист України.*

СЛІДИ НА БРУКІВЦІ АБО ІЗ ЗАПИСОК СЛОВНИКАРЯ

Людина – істота самотня, яка життям несе свій хрест, тому й не можна жити замість когось. У кожного своє життя, свої враження від нього, у кожного – свій світ. Та разом з тим людина – істота суспільна, бо лише в контактах з іншими ми спроможні жити повноцінно. Ми, ніби шутер у ріці, тремося камінчик до камінчика, аби стати круглішими, краще припасуватись, але водночас залишитися самими собою.

Якось я задумав написати про цікавих людей, які здивалися мені, і які, хочаби того чи ні, впливали на мене, змінюючи і себе, і мене. Маючи досвід в укладанні довідкових видань, мене тягнуло до всеохопності та енциклопедичності. Але, розпочавши працю, я врешті зрозумів, що її просто так не завершиш: такі книжки «на виріст», тобто, їх можна писати вічно, бо життя повниться новими фактами і враженнями, та й пам'ять щоразу підкидає призабуті епізоди.

Тому в мене вийшла не завершена книга, а лише окремі оповідки, які тільки частково відображають мій світ останнього двадцятиліття. Разом з тим, це і штрихи до теперішнього творчого середовища, наснаженого через моїх старших сучасників зв'язками з мистецьким та історичним минулим.

СТАРА-ПРЕСТАРА ДРУКАРНЯ

Кінець 1990-го. Визираєш у вікно. Глухоніма жінка жестами розмовляє з котом, припрошує до трапези. Кіт підводить голову, спостерігає, а тоді береться їсти.

Тут минає людське життя. На старих столах із 1940-х років, з обтягнутими дерматином стільницями (дерматин давно вже подерся і потерся, але його ніхто й не думає міняти) лежать чергові коректурні відбитки. Набридливо дзижчить люмінесцентна лампа, що не може увімкнутися, тому й світло то тьмянішає, то спалахує яскравіше — ніби дихає.

Грубка із зелених кахель набирається теплоти від російського газу. Увечері, особливо літньої пори, приплентавшись додому, зі здивуванням відкриваєш, що на оголених руках з коректурних відбитків скопіювались (аж до ліктів) тексти завтрашнього номера газети.

Це — коректорська, маленька частка редакції газети у середовищі чужої тобі друкарні, яка дбає про графік і виставляє штрафи за його порушення, а передусім питають з тебе, з «начальника штабу», як ще називають відповідального секретаря газети.

Тут дівчата-лінотипістки з однаковою вправністю відливають рядки з «отрутою» і «протиотрутою», їм байдуже: комуністи чи демократи. У них — норма виробітку, кінець кварталу, преміальні.

У шухляді коректорської — каса із шаховими фігурами; було колись, газети друкували шахові завдання і відповіді-розв'язки. Тепер лише — «демократи» і «партократи», «Союз нерушимый...» і «Червона калина»...

Цю споруду початку двадцятого століття переобладнали під друкарню. Два поверхи і величезні льохи, де використані газетні рядки переплавляють у «чушки», заготовки, з яких заклопотані лінотипістки знову виливатимуть рядки про комуністів і демократів. А там, далеко, у самому кінці, — захована у темні підвалу криниця. З неї давно не брали воду. Може, то осадна споруда? Як і товстелезні стіни друкарні, як і високо посаджене вікно коректорської?

Тут ще витає дух закритого підприємства. Тут ще пахне цензорами. Звідси ще не можна виносити відбитки завтрашніх номерів газет, тут ще пантують за шрифтами.

Як приємно, відбувши тут свої щоденні години, зверставши і пустивши до друку черговий номер газети, знову вийти на сонячне світло, вдихнути волю.

А на завтра рознесе пошта газету, в якій буде: «Литва під гусеницями танків!» чи «Москва зазіхає на нашу свободу!», або «Ні — союзному договору!».

Доки нема власного житла, з дружиною винаймаємо помешкання: приватна хата на вулиці Міцкевича коло славної колись Коломийської гімназії. Може й тут, де тепер живемо ми, за Австрії мешкали гімназисти-льокатори. Ця вулиця, на диво, ніколи не змінювала своєї назви — як була Міцкевича, так нею і залишилася.

Стара господиня розповідає, що там, де тепер загс, колись містилися цехи ткацької фабрики. Вона ткалею пропрацювала багато років, від шуму верстатів, які снували нитки, оглухла. Тепер, аби почула те, що їй кажемо, треба напружувати голос.

Квартиранти для неї — і приробіток, і розвага. Сама ночує в невеличкій прохідній кімнаті, яка межує з кухнею-сіньми. Жінка неодмінно хоче про когось турбуватися, тому й береться варити їсти для своїх постояльців. Коли я не надто активно споживаю зварене, з нотками образи в голосі оповідає, що в часи Другої світової війни була власною кухаркою німецького коменданта Коломійі, і він хвалив її страви. А ще каже, що у неї квартиранти довго не затримуються: дівчата щасливо виходять заміж, і нас, одружених, теж чекає щастя.

Ми і справді прагнемо щастя: дворічного сина на цілий тиждень залишаємо у батьків у приколомийському селі, а самі творимо газету. Мені непросто дається секретарська справа. Метранпаж, яка не любить демократів, верстає нашу газету насамкінець, при цьому щоразу нарікає: «Ви погано порахували, матеріал не влазить... Заголовок цим шрифтом не стає на місце. Переверстка!».

Переверстки мені сняться ночами, а вранці прокидаюся і з жахом думаю: нині знову газетний день. Аж настає час, коли перестая вірити жінці на слово і сам ставлю на сторінку той матеріал, про який вона казала, що не влізе. І стається диво — зникають шпильки на мою адресу, робота іде швидше, я стаю

господарем становища. Згодом дізнаюся, що в традиціях друкарні «шити кожухи» з тих, хто не має належних знань. От з усмішкою оповідають поліграфісти про кандидата в депутати, який прийшов замовляти передвиборну листівку. Він попросив надрукувати її синім кольором, але почув, що замовлення виконати не зможуть, бо всі сині букви вже використали, залишились лише червоні. І чоловік повірив, не знаючи, що все залежить від фарби, а не від літер.

Увечері наприкінці тижня їдемо у Великий Ключів до сина. Він банує за нами, ми — за ним. Веземо іграшки, які у вільні хвилини скуповуємо по всіх крамницях; цього разу купили триколісний велосипед, подібний до того, яким тішився і я у його віці.

Зима, рано темніє. У небі над автостанцією, на антенній вежі, підсвіченій прожектором, переливається синьо-жовтий прапор. Дивлюся на нього і маю відчуття нереальності того, що це відбувається насправді.

А з понеділка — знову газетна поденщина. Потік інформації, верстки і переверстки. Черги до лінотипів і до метранпажів, бо число видань зростає. До звичних газет, поступово додаються нові газети й журнали. Після московського путчу їх число помножиться, але вони будуть недовговічними.

А потім з'являться перебої з постачанням паперу, фотополімерних пластин, фарби. Почнуться страйки у друкарні. І тоді замість роботи, лінотипістки і складачі ручного набору, друкарі, палітурники, фотомонтажисти, бухгалтери, майстри, економісти, — словом усі суцці поліграфісти, — по цілому дневі сидітимуть у друкарському цеху і схвилювано-піднесеними голосами говоритимуть про нові економічні стосунки.

Згодом постануть не лише нові газети і журнали, а й ціла серія книжок — не надто високої якості, але надрукованих у Коломії, без цензорів і редакторів, з порушенням усіляких умовностей і формальних вимог. Це буде неконтрольована свобода. Нас залле дика видавнича хвиля, яка тоді заповнювала донедавна ще підцензурний, зголоджено-порожній інформаційний простір.

У друкарню потягнуться автори, аби домовитися про друк книжок, форму розрахунків, якість обкладинок, колір фарби і бозна про що ще. Хтось буде казати, що не прагне великого, а пише лише «для себе». А хтось щиро віритиме, що збагачує літературу. І

тоді друкарня остаточно втратить статус закритого підприємства, перестане бути схожою на фортецю, готову до осади.

А потім тихо помре, непотрібною навіть авторам книжок. Колись її неприступні цехи стануть крамницями і перукарнями, бо все в цьому світі має бути проданим і купленим, причесаним і наманікюренним.

МУЗЕЙНИЦТВО ЯК «ТИХИЙ ГЕРОЇЗМ»

На самому початку року 1991-го Коломия розпочала підготовку до відзначення 750-річного ювілею від часу першої писемної згадки. Святкувати мали роком раніше, але з'ясувалося, що у датування першодруку Галицько-Волинського літопису, зробленого у XIX столітті, вкралася помилка, тому свято перенесли. Це було друге, після Собору Духовної України, велике дійство. Нова демократична влада демонструвала широкий розмах, та й ентузіазм у людей був грандіозним.

Мій добрий товариш і односелець Микола Савчук на одному з оргкомітетів з підготовки до ювілею міста запропонував перелік книжок, серед авторів яких мав бути і я — так розпочалася моя праця над описом стрілецьких могил.

Якось ми з Савчуком прийшли у фондосховище Коломийського музею народного мистецтва Гуцульщини (трохи згодом музей до назви додав слово Покуття та ім'я Йосафата Кобринського).

...Виходиш сходами на третій поверх музею й упираєшся у двері, оббиті залізом, за ними проводить свої дні головний охоронець фондів музею Любомир Кречковський. Цей немолодий чоловік, якому на час нашого знайомства було трохи більше за сімдесят (народився 26 грудня 1919 року), жив за строго виваженим графіком: вранці — на роботу, в обідню перерву — пішки додому на вулицю Міцкевича, де чекала з полуденком дружина, пані Стефа. Далі — робота, а потім — знову додому. І так роками. Цей ритм час від часу переривався зустрічами з народними майстрами Гуцульщини, які самі приходили до Коломії, або й у них вдома, коли музейники вирушали у свої легендарні експедиції, про які я наслухався багато, але яких на початку 1990-х уже не застав.

Любомир Володимирович сидів за довгим-предовгим столом на одному зі старовинних крісел, оббитих тисненою шкірою, прикріпленою до дерева декоративними цвяшками. Він не просто сидів, а завжди займався якимись справами: гортав реєстраційні книги, розглядав експонати, щось писав. Відтоді я відкрив для себе дорогу до музею.

Нерідко ми з Любомиром Володимировичем здибалися в місті. Я здалеку впізнавав його постать: коричневу коротеньку куртку з плащівки і берет на голові, який свідчив про приналежність цього чоловіка до служителів муз.

У березні 1991-го ми з Любомиром Кречковським їздили селами Коломийщини, фотографували пам'ятки для моєї книжки. Саме в Слободі я в його присутності почув уперше про Станіслава Вінченза, побував біля пам'ятника Франкові на місці колишнього нафтовидобувного поселення. А вже наступного дня півночі читав позичений з фондів музею коректурний відбиток книжки «На високій полонині» (1936) з власноручними правками Станіслава Вінченза. Я мандрував горами з Фокою Шумеєм, переймався чаром Вінчензового захоплення Гуцульщиною.

З часом я дещо дізнався і про самого Любомира Володимировича. Походив він з Львівщини (село Куличків, нині Сокальського району). Був сином греко-католицького священика (тому, певно, й зіграв епізодичну роль пароха в кінофільмі «Гори димлять», в якому виступав ще й як консультант).

Про дитячі роки я так і не розпитав його. Знаю лише, що вчився Любомир Кречковський у школі в рідному селі, потім — у Жовкві, Чорткові, Заліщиках. У травні 1939 року скінчив навчання у Заліщицькому ліцеї гуманістичного типу. Здавалося тоді, що життя йому відкриває широкі перспективи, однак, звичний світ змінювався.

З розпадом Польщі та приходом більшовиків Любомир Кречковський працював на залізниці, вчився на курсах телеграфістів, а в січні 1940 року з Заліщиків подався в Київ, до школи бухгалтерів залізниці. Повернувся фахівцем, але пропрацював недовго: Країні Рад були потрібні солдати. Навесні 1941 року його забрали до війська; служити довелося в Харкові, в мінометному моторизованому полку. Ще в ліцеї Любомир Кречковський відбув військовий вишкіл, отримав звання підхорунжого, тож у Червоній Армії

став командиром взводу. Розповідав Любомир Володимирович про свій перший військовий досвід: бомбардування залізниці на початку війни. «Надлетіли німецькі літаки, скинули бомби. Я з товаришами заховався під потяг. Час змінив свій хід, бо, сидячи під вагоном бачив, як вибухом у повітря підняло важке металеве колесо з розбитого вагона, і воно, здавалося, дуже повільно почало летіти в мій бік. Страх скував тіло. Але мені не судилося вмрети: колесо впало поряд».

Він не потрапив на фронт. Дорога Любомира Кречковського пролягла на Урал: тут перебував у робітничому батальйоні, а в 1942-43 роках — у гірничому технікумі. Були голодні роки. Питаю Кречковського, чи не писав він у ту добу щоденників. «Писати не писав, а пережив багато. Мав би зараз отакенну купу матеріалів (показує рукою). Тяжкі зими були з 41-го на 42-й і з 42-го — на 43-ій роки. П'ятдесят тисяч моїх товаришів у землю закопав ось цими руками. Жив в очікуванні смерті. Закопував їх, бо вірив: як умру, то закопають і мене. Та коби там у землю, а то на 50 сантиметрів землю продовбували — і туди. Мерзлу землю чоловік довбав день, а вибивав невеличку ямку, з відро грудок».

Любомир Володимирович оповідав про пережите на Уралі. Здавалося, справжня війна далеко, але й у тилу, виявляється, люди натерпілися немало. «Розпухли ноги; у них — рани такі, що кістки було видно. Ось сліди залишилися (піднімає штанину і показує великі шрами-заглибини, як п'ятикопійочні монети). У рану палець входив. Буханець хліба продавали за 300 карбованців, то був хліб з трачкою. А заробляли ми тоді по 70 карбованців. Ходиш і тільки й думаєш про їжу. Починався пронос, а за три дні наставала смерть. Я боявся зіпсути шлунок і нічим його не обманював, аби не нашкодити собі. Прикро було усвідомлювати, що вмреш, і ніхто не буде знати, де ти помер і коли».

Про ті голодні часи на Уралі Любомир Кречковський розповідав страшні речі. «Я тоді купував млинці, спечені з картоплі. У них загорнуто щось, наче м'ясо. Одного дня з'їв зо п'ять таких млинців. А за пару днів дізнався, що пропали діти. Знаю уже напевно, що я саме їв. Хто не знав голоду, тому нема чого про нього розповідати — не зрозуміє. Ось читав у журналі «Україна» матеріал про голод на Полтавщині. Хоч написано на основі спогадів очевидців, але все одно не те — нема глибини, правдивості. Коли

я у 1946 році повернувся додому, нічого не хотілося: просто не вірив, що лишився живим».

Від 1 січня 1944 року Любомир Кречковський був у місті Бельци, але участі у Ясько-Кишинівській операції не брав, а ще до її початку потрапив у Митищі, в Московську школу старшин-радіотелеграфістів. Там зустрів кінець війни, там демобілізувався з війська, не вчинивши військових подвигів, але відчувши на собі тягар воєнного часу.

До Заліщик він повернувся у травні 1946 року, а вже 1 серпня того самого року прийшов на роботу в музей «Гуцульщина» в Коломиї. Став головним охоронцем фондів: так розпочався інший етап життя.

Згадував Любомир Володимирович про музей кінця 1940-х — кінця 1950-х років. Цікаві його розповіді про засновника і довголітнього директора музею Володимира Кобринського. З них постає непарадний портрет цього ентузіаста, який заснував музей, але не зумів привичаїтися до нових умов життя. «Кобринський на старості був дуже прикрим. Особливо любив складати скарги. Як приходив на роботу рано, то й до шостої години міг писати, не розгинаючись. Наприклад, писав листи в різні інстанції, аби йому дали картки на хліб не по 500, а по 800 грамів. Хтось зле піджартував над ним: мовляв, як він за Польщі був членом виділу «Маслосоюзу», то й тепер за це мав би щодня діставати пайку масла з маслозаводу. Він написав клопотання, але Кобринському на це відповіли, що такі справи вирішує Рада Міністрів. Та він і далі не вгамовувався, часто писав у Москву. Це йому подобалося робити, та й крім усього, мав доброго козира: свого часу, як прийшли німці, він урятував від знищення гіпсові скульптури Сталіна, Ворошилова, Калініна, Молотова. Тому в листах до Москви Кобринський писав: «Як я врятував від знищення тов. Сталіна, то врятуйте мене від цих негідних людей!». Малося на увазі працівників міськкому компартії чи міськвиконкому».

Любомир Володимирович оповідав про Володимира Кобринського, який постійно «воював» з міськими чиновниками. Він для них був незручною людиною, навіть такою, яка загрожувала їхній кар'єрі, призводила до дражливих ситуацій. «Якось приїхав до Коломиї Кравчук і ще двоє гостей з Канади. Їх привів голова міста Гриць Гавришук. Володимир Кобринський гостям «накапав» на

радянську владу: «Ось ви, товариші, бачу в білих валянках, а я — у старих, порваних черевиках, бо в Коломиї кращого взуття нема де купити». Іншого разу приїхала якась делегація з-за кордону. У кабінеті у Кобринського висіли картини Ярослава Пстрака, на одній з них було зображено булки-«кайзерки». От Кобринський і каже: «Я як голодний, як нічого не куплю в місті, то прийду, подивлюся, і легше стає...». Місцеві урядовці стоять збоку, слухають і потерпають за свою кар'єру».

Щоправда скоро знайшли спосіб нейтралізації Кобринського. Коли треба було привести до музею зарубіжних гостей, його по телефону кликали ніби в якійсь справі до райкому партії, а тим часом гостей з Америки знайомили з експозицією. Володимир Кобринський був єдиним, хто не боявся влади. Його листи, адресовані у Москву, верталися до Коломиї, але з Кобринським, при живому Сталінові (а Кобринський за німців переховував його гіпсовий бюст!), ніхто не наважувався розправитися. Щоправда, в райкомі партії не сиділи склавши руки, тому поволі почали довбати не самого Кобринського, а музей. До себе викликали молодих працівників, «виховували» їх як треба поводитися з Кобринським. Коли молоді пробували вчинити так, як їх навчали в райкомі, то Кобринський не піддавався. Він узагалі, здавалося, був непохитним. Якось Любомир Кречковський був у Львові в Національному музеї. Коли приїхав додому, прийшов до Володимира Кобринського і почав викладати своє розуміння реорганізації музейної справи. «Ти ще замолодий мене учити, — почув у відповідь. — Я тебе годую, то й роби так, як наказую». Складалося враження, що Кобринський не розумів чи не хотів розуміти, що 1940-і роки — то не тридцяті, а життя при радянській владі — щось інше, ніж період міжвоєнний.

Віання нового часу принесли й нововведення в експозиції. Надіслали до музею набір плакатів «Партизани Радянської України в боротьбі з німецько-фашистськими загарбниками». Володимир Кобринський, який налягав на ногу, керував сидячи, а молодий Любомир Кречковський, стоячи на сидінні стільця, плакати прибивав цвяшками до стіни. «Грейцер вліво... Ні, грейцер вправо. Ні, таки грейцер вліво. Ану, грейцер униз... А тепер — грейцер догори...», — виспівував Кобринський. Кречковський посував уже на п'ять грейцерів, бо втомився, але Кобринського ніяк виве-

сти з рівноваги не вдавалося. Так і пішли обідати, почепивши до полудня лише п'ять портретів. Після обіду плакати прибавав хтось інший.

Згадуючи про музей перших повоєнних десятиліть, Любомир Кречковський постійно повертався до особи його засновника. «Кобринський дуже любив порядок. Він вів чорний зошит, куди записував поведінку кожного з працівників. Зайде, бувало, до кабінету, побачить порожній стілець, й одразу ж до зошита запише. Потім, у п'ятницю, робить «рознос». Спочатку це нервувало, а потім усі вже звикли. Час був нелегкий — криза повоєнна, усе на картки. Треба було в робочий час вибігти щось купити, бо до вечора розкуплять. Почуття порядку у Володимира Кобринського доходило до абсурду. Він, наприклад, вважав, що треба дотримуватися такого ритуалу: з роботи всі мають іти разом, і лиш як Кобринський зачинить двері музею, тоді треба прощатися і розходитися. Але цього дотримувалися не всі: доки Кобринський дошкунтильгає згори на низ, молодим треба кудись устигнути, і його просто не чекали. Тому кожен по черзі щоп'ятниці на нараді був «офірним цапом».

Про потяг Володимира Кобринського до порядку Любомир Кречковський оповідав ще й таке. «Щоранку як він з'являвся на роботі, то обходив музей. І не дай Боже було не так поставити в експозиції якусь річ — буде сварити на всі боки. Ось у куточку Чайковського трохи пересунено перо, то вже чекай неприємностей. А траплялося таке досить часто, бо вітрини не були герметичними і час до часу їх доводилося відчиняти, щоби протерти експонати від порохів. Свою «тверду руку» Кобринський показував при написанні протоколів. Ще доки у 1930-і роки протоколи писав секретар, то вони відображали справжній стан справ у музеї, а коли за них узявся сам Володимир Кобринський, то вони демонстрували його смаки й уподобання. Але те, що Кобринський так старанно заносив у книгу протоколів, згодом безслідно зникло. Книга протоколів не безрозмірна — закінчилася — і її просто замінили новою. Стара книга муляла очі тим, про кого у ній ішлося. Потім книгу при загальній згоді просто подерли на шматки. Кобринський зразу ж помітив пропажу. Він ходив і казав: «Та як? Це ж історія музею! Треба було пильнувати...». Те, з чим молоді музейники так безрозсудно розправилися, нині було б безцінним документом.

Протистояння в музеї тривало від часу його створення. Про це свідчить і така оповідка Любомира Кречковського. «Володимир Кобринський ще у міжвоєнну добу часто конфліктував з управою Народного дому, бо прагнув розширити своє дітище — музей «Гуцульщина». Спочатку він відвоював під музей три кімнати, згодом — п'ять... Його через це і не любили всі — не тому, що не хотіли музею, а тому, що не було коштів на утримання. І так частина кімнат Народного дому була віддана під ресторан, приватні помешкання. Якось на святкуванні Миколая (19 грудня) ще до війни, зібралися в Народному домі лише дорослі. Тут і піднесли, як дарунок від Миколая, Володимирові Кобринському стару гасову ліхтарню, а всередині — сухий кінський гній. Там була й записка: «Ліхтарня часів Кольомана» (варто нагадати, що серед багатьох гіпотез про походження Коломиї одна стосується угорського королевича Коломана — *М.В.*). Старий дуже розсердився і все казав, що знає, чия то робота. Зберігся фотознімок, на якому Кобринський сфотографований з тією ліхтарнею. Він казав, що саме така ліхтарня і світить йому протягом усього життя».

Любомир Володимирович міг годинами оповідати про музей і музейників, про різні види мистецтва і про окремі експонати. Ось говорить про топірець. Ця річ — іменна, бо свого часу належала Іванові Франкові. Франко 1913 року лишив топірець різьбяреві Якіб'юку в Криворівні для ремонту. Власник топірця так і не забрав, річ залишилася у майстра. А 1938 року професор Михайлюк, до якого якось потрапила ця річ, передав її разом з двома пістолями й однією тобівкою музеєві. Десь у липні-серпні 1992 року з-за кордону, куди виїхав і сам Михайлюк (а точніше з Рочестера), завітали до музею гості — син професора й онучка. Показують Любомирові Кречковському розписку-депозит, що речі ці здані до музею на тимчасове зберігання. Ні, гості речей не забирали, вони просто хотіли пересвідчитися, чи зберігся батьків дарунок. На щастя, він цілий, тишить око відвідувачів у третьому залі експозиції. І таких історій у Любомира Кречковського було багато.

Якось в одному з журналів я знайшов мистецтвознавчу статтю про старовинну ікону з музейних фондів. Автор спростовує думку Любомира Кречковського про сюжет твору. Мовляв, помилявся музейник, бо зображено там цілком іншу постать. Може й помилявся, ніхто ж не застрахований від цього. Любомир Володимиро-

вич знав багато, але він був знавцем місцевим. Йому не подобалося всезнайство мистецтвознавців, які приїздили на Гуцульщину, начитавшись різноманітної літератури, а самі не могли відрізнити твору одного майстра від іншого. Але водночас, Любомирові Володимировичу бракувало можливості перевіряти свої здогади в архівах та наукових бібліотеках. Це – проблема всіх науковців, які роблять науку далеко від великих центрів.

Часто розходилися думки про одні й ті ж експонати навіть у межах самого музею в Коломиї. У першому залі, наприклад, встановлено крижаницю (задній борт) з чумацького воза. Розповідають легенду, згідно з якою давні чумаки з Гуцульщини, які возили сіль на Велику Україну (в тому числі й до Києва), захоплені красою столиці, вирізьбили зображення київських храмів на возі. Любомир Володимирович мав іншу думку: в експозиції виставлено не крижаницю, а дерев'яну ікону. На чому ґрунтувалися переконання Любомира Володимировича – на великому життєвому досвіді, доброму знанні психології гуцулів, на інтуїції знавця гуцульського мистецтва.

Показував Любомир Володимирович теку з документами на реєстрацію патенту на винахід: спільно з реставратором Марією Боледзюк вони придумали спосіб консервації писанок. Відомо ж, що писанки – нетривкі експонати, бо з часом розтріскуються, і музейники мають лише поруйновані шкаралуші. От і придумали вони у 1980-х роках спосіб як уберегти писанку від нищення. Тепер ним користуються скрізь: розбивають яйце, видаляють із середини вміст, проклеюють папером, з'єднують половинки. Патенту так і не отримали, бо то довга бюрократична процедура. Важливіше інше: цей спосіб дав змогу наприкінці 1980-х створити в Коломиї музей писанкового розпису (нині велетенська писанка – один із новітніх символів нашого краю).

Багато оповідав Любомир Володимирович про те, як відбувалося нищення музею. Малярські вояки, які тут стояли у війну, при відході обікрали музей: «Список предметів, які забрано з музею дня 27 і 29 березня 1944 року», складений прискіпливим Володимиром Кобринським, налічує 241 позицію. Але більшим був грабунок повоєнних років. Тоді забрали з бібліотеки чимало книжок і відправили на паперову фабрику. Конфіскували зброю (в тому числі й шаблю відомого воєначальника УНР Петра Болбоча-

на). Лише як відбитки у книзі реєстрації залишилися зразки печаток і штампів доби ЗУНР. Про це Любомир Володимирович розповідав багато. Виходило так, що в радянську добу музей щось втрачав, а щось набував. Усе національно забарвлене забирали, нищили, але водночас давали гроші на закупки творів мистецтва. Отоді Любомир Кречковський і мав нагоду поміж явно тенденційних творів з портретами Сталіна і Леніна, купити для музею справжні шедеври. Він урятував від нищення архів Андрія Чайковського, віддавши його рідним письменника. Любомир Кречковський до останнього зволікав з виконанням наказів про знищення «націоналістичних» творів (тих, де була присутня синя і жовта барви). Це був тихий героїзм головного охоронця фондів.

Любомир Кречковський зі своїми колегами-музейниками об'їздили в експедиціях усю Гуцульщину. Ще й тепер у середовищі коломиїських музейників можна почути різноманітні історії про ті поїздки. Любомир Володимирович був справжнім знавцем краю. Його поважали і йому довіряли народні майстри. Любомир Володимирович писав про них. Це Дмитро Шкрібляк, Василь Кабин, Володимир Гуз... Він публікував статті в газетах і готував каталоги їхніх виставок. Став співавтором музейного путівника. Є його статті і в «Енциклопедії Коломиїщини», і в «Історії Гуцульщини» Миколи Домашевського. У добу відродження виступав зі статтями про тих людей, кого донедавна замовчували. Коли йшлося на самому початку 1990-х років про вибори нової влади, Любомира Володимировича висунули в депутати міської ради, але він депутатом так і не став. Узагалі ж, Любомир Володимирович навіть у поважному віці був «легким на підйом». Пам'ятаю, як перед Великоднем 1991 року він збирався у Воскресінці до церкви фотографувати ігри молоді.

Він беріг скарби, бо ж був охоронцем. Не раз оповідав Любомир Володимирович, як приїздили партійні функціонери, і як місцеві чиновники казали: «Подаруйте щось». Тоді Кречковський вказував на художній салон, розташований поряд з музеєм, і казав, аби купили сувеніри там.

Лише згодом я дізнався, що Любомир Володимирович часто мені відкривав те, що не завжди розповідав і показував своїм колегам з музею. Уже пізніше, після смерті Кречковського, розмовляючи з працівниками музею, і говорячи про якісь матеріали з фондів, я зі здивуванням виявляв, що не всі про них знають.

У 1992 році директором музею стала молода й енергійна жінка Ярослава Ткачук. Саме їй завдячую тим, що потрапив до музею на роботу (у 1992-97 роках працював тут ученим секретарем), що зумів реалізувати себе як автор книг і як редактор журналу «Народний дім». Ярослава Юрїївна сприяла тому, що я опублікував переклад Софрона Витвицького (1993) і колективний збірник «Вінцензіана» (2008). А зацікавив мене і Витвицьким, і Вінцензом — Любомир Кречковський. Буквально, одразу ж після нашого знайомства на початку 1991 року Любомир Володимирович показав мені книжку українського письменника, фольклориста, краєзнавця Софрона Витвицького «Історичний нарис про гуцулів», опубліковану ще 1863 року польською мовою. Я її незабаром прочитав, а 1992 року зробив переклад. Книжка, підтримана Ярославою Ткачук і профінансована музеєм, з'явилася друком.

З оригіналів коломийського видавництва «Світ» її друкували у Надвірній. Рецензентом перекладу був Любомир Кречковський. Репрезентація книжки відбулася в Івано-Франківську, на Першому світовому конгресі гуцулів (1993). Свіжу книжку з охотою купували учасники конгресу, серед яких був і Микола Мушинка зі Словаччини. Я був подивований тим, як Любомир Володимирович із незворушним спокоєм переповідав поважній публіці мою передмову до книжки, а слухачі згідливо кивали. І тоді в мені заграли пристрасті: мовляв, це ж я їздив архівами, відшукував відомості про цю призабуту постать! Наступного дня, коли я прийшов Любомирові Володимировичу офіційно дарувати книжку Витвицького у власному перекладі і з моєю ж передмовою, він запитав: «А що, у Вас не було фотографії Витвицького? Чому ви не сказали, ось у мене є». І дістав зі сховку старовинний фотознімок. Але ж місяць перед тим я спеціально приходив і запитував, чи є фотографія, бо хотілося її вмістити у книжці, та отримав відмову: мовляв, ніхто й не чув про існування такого знімка... Звичайно ж, ця пригода аж ніяк не вплинула на моє ставлення до Любомира Володимировича.

Я вдячний Любомирові Володимировичу за те, що він не шкодував на мене часу, ділився знаннями і своїми спостереженнями, відкрив для мене Витвицького і Вінценза. Через Любомира Кречковського я прилучився до ближчого знайомства з такою цікавою постаттю з української історії й української літератури, як Андрій

Чайковський. Ми навіть за двома підписами опублікували невеличку книжечку «Андрій Чайковський: штрихи до портрета на тлі Коломиї» (1994). Любомир Кречковський оповідав про обставини повоєнної долі спадщини Чайковського в музеї (цей чоловік поміг зберегти меморіальні речі, хоча прийшов наказ усе це знищити). Він же подав перелік меморіальних предметів письменника, вміщений у нашій праці. Ми разом їздили до Самбора на відкриття пам'ятника Андрієві Чайковському, де й було представлено нашу працю.

Згодом я познайомився з родиною Кречковських-музикантів. Писав про його синів і про талановитих онучок, які з України поїхали до Канади, аби завойовувати світ музикою.

Здибалися ми з Любомиром Володимировичем й у редакційно-видавничому комітеті «Енциклопедія Коломиїщини», до якого він належав, і в якому спільно зробили два зшитки (1996, 1998, літери А, Б). Після представлення першого зшитка-тому у колі енциклопедистів у Будинку вчителя, Любомир Володимирович запросив нас до фондів. Туди зайшов добрий десяток людей. Звідкись узялися напої. Ми там проговорили багато часу. Я наслухався різноманітних історій.

На порозі свого вісімдесятиліття Любомир Володимирович зліг. Я провідував його в лікарні. За два дні до смерті бачив його востаннє; він спав. Ми тихо поговорили з панею Стефою і про нього, і про їхніх дітей та онуків. А в неділю, 28 березня 1999 року, о 5.20 ранку Любомира Володимировича не стало. До його хати, що на вулиці Міцкевича в Коломиї, ми ходили удвох із Миколою Савчуком. Саме Микола був присутнім при нашій першій і нашій останній зустрічі.

Фонди музею, який десятиліття згодом по смерті Любомира Кречковського отримав звання національного, давно вже мають іншого головного охоронця — Марію Тищенко. А в кімнаті, де сидів Любомир Володимирович, і дотепер стоїть його фотознімок, перев'язаний чорною стрічкою. Кажуть, що вечорами у музейних коридорах можна почути кроки: то незримо оберігають спокій музею дві тіні — засновника і першого директора Володимира Кобринського та довголітнього охоронця фондів Любомира Кречковського. І в це не можна не вірити.

ІВАН БІЛИНКЕВИЧ ЗБЛИЗЬКА

У друкарні верстали суботній номер газети «Вільний голос» і я як відповідальний секретар стежив за тим, щоб статті були добре припасовані одна до одної, а заголовки набрано потрібними шрифтами. Як і осінь, цей спосіб складання газети також доживав своє. На останній сторінці, звідки терміново було знято якусь статтю, заверстали некролог. Я перечитував текст, а в ті самі хвилини Коломия проводжала Івана Білинкевича в останню путь. Була п'ятниця, 29 листопада 1996 року, день похорону Івана Білинкевича (28 грудня 1905, с. Стрільче, тепер Городенківського р-ну Івано-Франківської обл. – 27 листопада 1996, м. Коломия). Осінь доживала останні дні, у повітрі висіла мряка. Здавалося, нікого не схвилювала ця смерть – чоловік, який упродовж декількох десятиліть був інтелектуальним символом Коломій, останні рік-два жив у своєму світі-маренні, декламуючи у лише йому зрозумілому порядку вірші українською, польською, німецькою мовами, чи вередуючи від небажання випити горнятко молока. А ще дивився крізь відчинені двері свого колишнього кабінету на порожні полиці і з дивовижною байдужістю казав: «Там уже нічого нема». Справді, на полицях, де колись стояли книги, тепер не було нічого...

...У дім Білинкевичів я ввійшов ще 1990 року за посередництва Миколи Савчука. Згодом я мав змогу користуватися багатою книгозбірею, слухати розповіді Івана Омеляновича. І я, й інші приходили сюди, завчасно потелефонувавши і узгодивши час візиту. У травні 1995 року я написав матеріал про Івана Білинкевича, він його прочитав і схвалив. Сподобався він і доньці Івана Омеляновича, Олександрі Іванівні, дружині Миколи Вінграновського, яка саме тоді з Києва загостила до батьків. Письменник Дмитро Гриньків, який редагував часопис «На переломі», запропонував: дай щось для газети. І я дав йому розповідь про Білинкевича.

...У кабінеті-книгозбірні крісла у стилі 1920-х і такий самий старий столик. Простора кімната, закладена аж до стелі книжками, прилаштованими на стелажах, шафах, поличках, антресолях і ще бозна на чому. Ледерин, коленкор, бумвініл; золото і срібло корінців. Стоси журналів і паки газет; теки з витинками і скриньки з картками. І літній господар Іван Білинкевич – знавець давньої Коломій, дослідник Франка і сучасної йому епохи, власник найбільшої у місті над Прутом приватної книгозбірні.

Цей чоловік «озвався» порівняно пізно – у віці п'ятдесяти шести років, коли його краєзнавчу розвідку про Івана Франка опублікувала станіславська газета «Прикарпатська правда»: «Іван Франко в Станіславові» (Прикарпатська правда. – 1961. – 26 листопада). А відтак були численні дослідження про перебування Івана Франка в Коломійі й окрузі, праця над поверненням широкому загалові замовчуваних імен: Луки Данкевича, братів Білосів, Остапа Терлецького, Леся Гринюка, Андрія Чайковського; статті в «Українській Літературній Енциклопедії», розвідки про стару Коломию і її пам'ятки.

Коли вчитатися у товсті зшитки, на сторінках яких викладено історію родини Білинкевичів упродовж кількох століть, поринути в генеалогічні схеми, старанно вималювані господарем цього дому, то можна побачити, де хто народжувався, жив і помирав, кого куди закидала доля. Сам Іван Білинкевич народився у селі Стрільче, нинішнього Городенківського району на Івано-Франківщині. Тут, після мандрів школами Галичини, осів його батько Омелян Білинкевич. Він був українським педагогом і мемуаристом: писав щоденники у Першу світову війну (про Омеляна Білинкевича як мемуариста детальніше я написав у книжці «Профілі» (Коломия : Вік, 2012. – С. 136–147)).

Білинкевичі – давній український рід (веде історію від XIV століття). Омелян – син священика в одному з гірських сіл. У документах у графі про віровизнання зазначав: греко-католик. Одружений з учителькою Олександрою Радзикевиц.

Після отримання освіти вчителював у різних селах Галичини, зокрема й у селі Стрільчому на Городенківщині. Омелян Білинкевич був управителем школи, дружина – вчителькою. Тут у них 1905 року народився син Іван, а 1907-го – донька Оріся (згодом учителювала у Воскресінцях на Коломійщині, померла у 1950-х роках). У школі в Стрільчому Білинкевичі допрацювали аж до пенсії. За Польщі родина вчителів Білинкевичів постаріла, перебралася до Коломійі. Тут Омелян та Олександра Білинкевичі померли і поховані. За словами Івана Білинкевича, «мама померла за Польщі. За другої окупації радянської армії тато вже не жив». Про батька Іван Білинкевич згадував з пієтетом, розповідав як про захопленого своєю справою вчителя.

Саме від батька Білинкевич перейняв свої книжкові зацікавлення. Як згадував Іван Омелянович, тато вечорами підбирав за катало-

гом книжки, які треба було придбати для школи. Хлопчик всідався біля нього і дуже дивувався, чому тато олівцем помічає лише окремі в списку, пропускаючи повз увагу інші.

Останні роки перед першою великою війною чоловік згадує з теплом. Може тому, що то був час безтурботного дитинства, ще не потьмареного канонадою і запахом смерті. Багато подій стерлися з пам'яті, але ті перші дитячі враження довго сяяли яскравими барвами. Навіть тоді, коли Іванові Білінкевичу було майже дев'яносто років, відгукувалось серце на згадку про подаровані батьками до свята ласощі й книжки; про «гендель» з сестрою Орисею, після якого її книжка перекочувала до допитливого хлопчика, а йому за це довелося віддати цукерки. Відтоді й беруть початок «свої» книжки у Івана Білінкевича. В один із дощових травневих днів 1994 року чоловік при мені поклав на полицю своєї книгозбірні том за номером 10.773.

Першою вчителькою була мама, вона навчила читати і рахувати. Далі — гімназія в Городенці, де директорував письменник Антін Крушельницький, суворий і до вчителів, і до учнів. Там і провчився два роки, аж доки не змінилася влада. З приходом поляків учнів викинули з будинку і вони змушені були тинятися по закутках, хоч і це не було вічним. Гімназію розв'язали навесні, хлопець не докінчив навіть третього класу. Доучувався вдома у Стрільчому, де з ровесниками два роки ходив на приватні уроки до безробітного гімназійного професора, який замешкав у селі. Тоді була Станіславівська гімназія. Тут 1925 року він і склав матуру. Нелегкий то був час — нова польська влада всіляко утискала українців, починаючи з колійових робітників і закінчуючи професорами гімназій та студентством. Тому й 1928 року двадцятидворічного випускника гімназії не зарахували до Львівської політехніки. А через рік Іван Білінкевич спробував щастя в торговельній школі. Коли закінчив перший курс, то зі Львова перейшов на науку до Краківської торговельної школи. Крім усього іншого, вчили тут педагогіки, психології, дидактики. Власне, готували викладачів для торговельних шкіл Польщі.

Попри скруту й утиски, для Івана Білінкевича це був і щасливий час. І в роки гімназії, і вже згодом, у час навчання у Львові і Кракові, він нишпорив книгарнями й антикварнями, привозив з собою на вакації у Стрільче цілі пакунки книжок.

Не здійснилися сподівання на обіцяну директором торговельної школи у Коломиї посаду. Польська адміністрація знову ж таки

відмовилася надати роботу молодому українцеві, отож Іван Білінкевич залишився без коштів на прожиття. Аж за два роки директор Коломийського окружного союзу кооперативів Михайло Берлад підшукав для нього посаду інструктора. Від 1933 року Іван Білінкевич опікувався селами, головним чином у східній частині Коломийщини, прилеглими до Гвіздця.

Тоді, у 1930-ті, коли «Просвіта» гуртувала людей і вчила їх обстоювати свої права, серед селян, певно, як ніхто з інших письменників, був популярний Франко. Саме з цього часу і беруть початок франківські зацікавлення Івана Білінкевича, передусім нав'язні частими розмовами з селянами. За ті розмови, а ще — за жадобу знань Іван Білінкевич мав тяганину з начальником другого відділення польської поліції. Згодом, у 1942-му, два місяці відсидів при німцях, а коли настали перші повоєнні радянські вибори 1946-го, його забрали знову.

Після війни Іван Білінкевич — старший бухгалтер Спецремунчилища, завідувач магазину «Военная книга», головний бухгалтер спортивного товариства «Спартак», старший економіст фабрики шіток та начальник планово-економічного відділу паперової фабрики (можливо, тут він теж поповнював свою бібліотеку, бо тоді в макулатуру здавали багато видань, у тому числі й рідкісних). Від середини 1950-х у коломийській міськрайонній газеті «Червоний прапор» почали з'являтися дописи Івана Білінкевича на виробничі теми — відсотки виконання плану підприємствами тощо. Та краєзнавцем Іван Омелянович відчув себе не одразу.

До розуміння величі Франка Іван Білінкевич ішов довго і непросто. Спочатку було поцінування творів Івана Франка як письменника, згодом — пошуки з літературного краєзнавства, відкриття білих плям в історії перебування письменника в Коломиї, Станіславові, Снятині, Криворівні, а також його стосунки з сучасниками. Своєрідним підсумком численних публікацій, розкиданих сторінками івано-франківських «Прикарпатської правди» й «Комсомольського прапора», коломийського «Червоного прапора» стали дві статті в журналі «Жовтень» (1981 і 1986). Однак, головною працею життя Івана Білінкевича можемо з упевненістю вважати «Франкознавчий словник». 8.514 сторінок писаного від руки тексту, або 36 окремих зошитів, увібрали в себе відомості про людей, з якими спілкувався або про яких писав Іван Франко, назви його оригінальних та перекладних літературних

творів і наукових статей. Що не зробили наукові інституції, виявилось до снаги сімдесятирічному чоловікові впродовж восьми років. Першу редакцію праці розпочато в травні 1977-го, а закінчено в грудні 1985 року. Згодом з'явилися доповнення, тож Іван Білінкевич узявся переробляти словник.

...У мене збереглися записи про відвідини Івана Омеляновича 28 квітня 1995 року. Того дня я забрав з друкарні сигнальні примірники книжки з нарисом про Івана Білінкевича, отож мав нагоду зайти у гості, аби подарувати свіже видання. Іван Омелянович лежав на ліжку, голову щільно облягала в'язана шапочка. Дав йому книжку. Дружина втішилася, заплакала: «Нарешті і його згадали». Ми вели мову про літературу, жінка показувала «Сестер Річинських» з дарчим надписом Ірини Вільде, яка свого часу була свахою Білінкевичів. Потім говорили про Іваничукову книжку «Благослови, душе моя, Господа...». Перейшли у кабінет, де складено книжки. Іван Омелянович поривався показувати свою бібліотеку. Казав: тут шевченкіана, тут — франкознавство, це — філософія, а це — словники... Завів Іван Омелянович бесіду й про подальшу долю бібліотеки: «Хочу, аби не розפורшилося, — наголошував він, — хочу, щоб моє зібрання не розкомплектували». І справді, така бібліотека для Коломиї вкрай необхідна. Дружина слухала Івана Омеляновича. На якісь його запитання давала спрощені відповіді, ніби малій дитині; це враження посилювало її звертання: «сину». Він же їй казав: «Місюню».

«Кожна книжка, — говорила дружина Білінкевича Марія Юрїївна, — свідчення самозречення. Замість того, щоб випити у місті газованої води за три копійки, відкладалося їх, аби потім піти до книгарні». Попри величезну кількість довоєнних видань різними мовами, придбаних «при нагоді» (бо ними книгарні не торгували), було тут і чимало розкішних видань радянської доби, які коштували чималих грошей. Тому-то ще років зо два до смерті Івана Омеляновича почався тихий розпродаж книгозбірні. Вона частково розійшлася між краєзнавцями, дещо потрапило до Франкового музею у Львові, а менше половини стало надбанням бібліотеки «Просвіти» у Коломиї. Сюди потрапило те, що не привабляло інших покупців.

...Грудень 1995 року видався сніжним. Я заночував у батьків у Великому Ключеві, отож на роботу до Коломиї дістався з великими труднощами: перев'язавши штанки вниз, брів снігом, що ся-

гав повище колін. Врешті на випадковому транспорті доїхав до Коломиї, аби встигнути до редакції на дев'яту годину. Одразу ж зателефонувала Білінкевичева дружина. «Дякую вам. Ви мене розумієте? Я більше нічого не говорю», — розпочала вона розмову у звичній для себе манері. Я її розумів: до 90-річчя Івана Білінкевича я підготував для «Вісника Коломиї» матеріал про нього і ця публікація вийшла напередодні ювілею. А хвилин за двадцять я вже був у Білінкевичів. Подарував йому книжку, декілька газет з моїм матеріалом. Вперше за всі роки нашого спілкування вирішила жінка мене пригостити. Каву з цукерками пили удвох на кухні старого австрійського будинку, де стеля губиться у піднебесній висоті. «Ось Погребенник прислав свою книжечку з гарною дидактикою, — каже вона, і подає свіже видання про вихідців з Прикарпаття в літературі українського зарубіжжя. — Усі пишуть про Івана Омеляновича, а про мене не згадують». Насправді я збирався про неї згадати у своєму нарисі, але не знав як писати: «пані Марія», «Марія Юрїївна» чи ще якимось.

А господиня взялася оповідати про себе: народилася в Коломиї, хоч мама її походить із Пробабина. Батько був військовим, доля якого закинула до Коломиї. Згодом він працював служителем магістрату, а потім — терціаном (тримав порядок у Коломийській гімназії). Її дівоче прізвище Порхила, а звати Марія-Михайлина. З Іваном Білінкевичем одружились у Коломиї восени 1934 року (на Покрову).

Потім говорили з Іваном Омеляновичем. Він плував мене з сином якогось діяча кооперативного руху. Та все ж я записав його слова про те, як він учився у Краківській торговельній школі: «У Кракові поляки до українців ставилися доброзичливо. Студенти казали: «Вам сі належи українська держава». У Львові було інакше ставлення до поляків і поляків до українців».

Марія Юрїївна повела мене до порожньої кімнати, де колись був кабінет-бібліотека. Двері підперті кріслом у стилі 1920-х років.

«Хіба від цього не можна дістати інфаркту? — Каже Марія Юрїївна. — Якби у мене таке сталося, говорив Леонід Мельник, я би точно дістав, — продовжувала жінка. — Доляри — долярами, а головне, що бібліотека лишилася в Коломиї. Ви мене розумієте?».

...24 грудня 1997 року в окремому приміщенні, розташованому на території Коломийської гімназії, урочисто відкривали бібліотеку «Просвіти». Це були ті книги, які свого часу становили бібліо-

теку Івана Білінкевича. У травні 1994 року там нараховувалося 10.773 томи. Нині ж, як повідомили присутніх бібліотекарі, налічується (крім періодики) 5.249 примірників галузевої й художньої літератури, а також 650 книг польською, німецькою, англійською мовами. Стрічку при відкритті книгозбірні перерізували юна гімназистка і дружина покійного краєзнавця Марія Білінкевич. Освятити бібліотеку єпископ УГКЦ Павло Василик, який зо два роки тому купив для «Просвіти» бібліотеку Білінкевича, тим самим урятувавши її від подальшого розкомплектування.

Було багато виступів зі словами про важливість події, про наміри збудувати в Коломиї дім «Просвіти», де матиме своє місце й ця книжкова збірка. Марія Білінкевич відзначила, що рада бути свідком здійснення заповіту Івана Омеляновича: зберегти не розпорощеним його зібрання; Білінкевича нема, але його бібліотека живе і діє.

«Я майже не знав Івана Білінкевича, — розповів Зиновій Карась. — Ближче познайомилися тоді, як краєзнавці Степан Андрішин та Леонід Мельник запропонували купити збірку книг для «Просвіти». Владика Павло Василик дав необхідні для цього гроші, а я перебрав книги від Білінкевичів».

Йосип Матковський оприлюднив відомості про 300 доларів, котрі залишилися від придбання бібліотеки у Білінкевичів: гроші стануть основою стипендіального фонду для кращих гімназистів...

Щодо бібліотеки, то, забігаючи наперед скажу, що опікувався цією книжковою збіркою Зиновій Карась тривалий час. А на засіданні ради «Просвіти» навесні 2012 року він, зважаючи на свій поважний вік, поставив питання про подальшу її долю. Було вирішено передати книгозбірню на зберігання Коломийській гімназії, хоч я запропонував створити на її базі наукову бібліотеку... Тоді ж присутні бачили інвентарну книгу-реєстр; але, виявляється, й дотепер не всі ще книги ідентифіковані — немає фахівця, який знався би на німецькому готичному письмі.

...Ще за життя Івана Омеляновича почали ходити чутки: якийсь хлопчисько на коломийському ринку торгував книжками з Білінкевичевої бібліотеки (їх не сплутаєш, бо позначені спеціальним штампом). А в той самий час колекціонери вели торги за щоденники, писані батьком Івана Білінкевича — Омеляном Білінкевичем. Я поцікавився у Марії Юрїївни, чи знає вона що то за пригода зі щоденниками? «То я сама їх здала на папірню... Повірте, я

переглядала: там нічого цікавого не було, лиш як заходили москалі, а потім як відвертали».

Чи був Іван Білінкевич під «ковпаком» «органів»? Звісно що так. Не раз він сам за викликом приходив здавати «націоналістичну» літературу: твори Грушевського чи старі просвітянські видання. Та й дружина Івана Омеляновича якось оповідала: прийшов працівник зі спецслужби і сказав: у вас стільки книжок, що одразу ж хочеться скинути шапку. Можливо тому й не погодився Білінкевич послати запрошення на відвідини України польському письменникові Станіславові Вінцензу, хоч про це його просив Іван Прокопів. Та й у статтях, писаних Білінкевичем у радянську добу, помітні реверанси у бік радянської влади. Якось я зібрався перевидати статті окремою книжкою, і зрозумів: треба буде багато переписувати, аби уникнути радянщини. Але попри це, статті його таки цінні своїм фактажем, та й на той час (1960-і — 1980-і роки) вони були свіжим ковтком краєзнавчої інформації серед всуціль заідеологізованої дійсності. У цьому їхня вартість.

...Виходець із села Стрільче, педагог Маркіян Солецький 2005 року допоміг мені віднайти один із примірників машинопису праці Івана Білінкевича про перебування Івана Франка на Станіславщині. Її Іван Білінкевич підготував десь наприкінці 1970-х років під назвою «Дорогами Івана Франка по Івано-Франківщині» (інший, умотивованіший варіант назви, — «Іван Франко на Станіславщині»). Іван Білінкевич намагався опублікувати рукопис у видавництві «Карпати» в Ужгороді, але книга друком так і не з'явилася. Лише розділи з неї як окремі статті оприлюднив львівський журнал «Жовтень»: «Я радо йду на чесне праве діло!». Політичний процес Івана Франка і товаришів у Коломиї 1880» (Жовтень. — 1981. — № 9. — С.129–131) та «Гуцульщина манила його» (Жовтень. — 1986. — № 8. — С. 95–101). А один розділ книги став основою брошури «Іван Франко і Коломия», виданої 1991 року. Поважний вік автора, загальне безгрошів'я, а згодом і смерть Івана Білінкевича не дали змогу книгу опублікувати повністю.

Наданий Маркіяном Солецьким машинопис (до речі, зі штампом видавництва «Карпати»), на жаль, виявився неповним. Ще один примірник машинопису книжки (і також неповний) мені передала дочка Івана Білінкевича. Щоправда, в обох примірниках бракувало різних фрагментів, так що вдалося відновити повний текст книги, яка й побачила світ 2006 року за моєю редак-

цією: «Іван Франко на Станіславщині : Біографічно-краєзнавчі нариси» (Коломия : Вік, 2006. – 192 с.). Її було представлено на ювілейній франкознавчій конференції у Коломії наприкінці серпня 2006 року.

Книга «Іван Франко на Станіславщині» цінна передусім тією скрупульозністю, з якою Білінкевич ставився до кожного факту з життя Франка, зокрема й про його перебування на Станіславщині. Він на основі опублікованих та архівних джерел детально описує практично кожен крок Івана Франка в нашому краї. Причому там, де нема документальних свідчень, автор не вигадує того, чого не може підтвердити.

Книгу цю можна оцінювати двояко. З одного боку, праця спізнилась до читача більш ніж на чверть століття, тому й значення її нині вже не таке, яким було б, коли б її опублікували вчасно. Річ у тому, що Іван Білінкевич книгу готував ще до завершення публікації п'ятдесяти томного зібрання творів Івана Франка (він покликається лише на серію із перших 25-ти томів п'ятдесяти томника), тому дещо з того, на що він не міг дати відповіді, наступні дослідники в світлі нових матеріалів, у тому числі й епістолярію Франка, мають змогу відповісти повніше, ґрунтовніше.

З іншого ж боку, хоча нині цю працю й можна істотно доповнити новою інформацією, однак вона не втратила свого науково-пізнавального значення. Іван Білінкевич – дослідник, на чий спосіб мислення наклала відбиток основна професія (бухгалтер-економіст), отож і оперує передусім фактами. Тому розповідь чітка, не обтяжена зайвими деталями. Дещо вибивається автор із загального ритму, коли вдається до аналізу поетичних творів. Та загалом, книга цікава, потрібна, бо дає змогу читачеві наблизитися до постаті Івана Франка через обставини його перебування в нашому регіоні, мандри краєм, спілкування з людьми.

При підготовці рукопису до друку було багато праці. Я помітив, що інколи Іван Білінкевич уникав дразливих місць. Наприклад, цитуючи листи Лесі Українки з дванадцяти томного зібрання її творів, Білінкевич випускав згадки про Михайла Грушевського, хоча їх дозволила цензура (певно, далися знаки постійні ідеологічні «пропрацювання» автора). Інколи він вільно поводився з цитатами, отож при публікації книжки довелося все звіряти за цитованими джерелами. Від часу написання цієї книги у франкознавстві сталися зміни: епістолярій оприлюднено у п'ят-

десяти томнику творів письменника, спогади про нього надруковано у такому вигляді, як їх було написано, а не у спотвореному радянськими ідеологами. Тому, готуючи книгу до видання, довелося звіряти цитати з сучасними виданнями. Зроблено певні купюри, що стосуються застарілої, тенденційної інформації, яка втратила актуальність: мова передусім про «щасливе колгоспне життя» мешканців тих сіл, у яких колись бував Іван Франко.

...Іван Білінкевич не про все міг писати. При доброму (якщо не сказати, найліпшому) знанні життя й обставин перебування Івана Франка на Станіславщині, він багато що змушений був замовчувати. Це, насамперед, добре видно з того, що автор про перебування Франка у Коломийській в'язниці мовить порівняно багато, а от де саме та в'язниця, в якій було ув'язнено Каменяра, що з нею сталося, дослідник чомусь мовчав. Виявляється, на це були вагомні підстави.

У Коломії, на розі теперішніх вулиць Івана Франка і Михайла Павлика в Коломії у Франкові часи містилися органи прокуратури та судочинства. В єдиному архітектурному комплексі з прокуратурою та судом перебувала в'язниця. Збудовано її 1862 року у дворі суду та прокуратури. Нині це територія Коломийського медичного коледжу імені Івана Франка. На подвір'ї коледжу існує підвищення, поросле травою – це і є фундамент колишньої в'язниці, яку збудував багатий коломийський єврей Рамлер. Він займався виготовленням цегли та спорудженням різноманітних будівель. З побудовою цієї в'язниці пов'язана майже анекдотична історія. Розповідають, що багач Рамлер, який мав цегельню, збудував у Коломії двадцять два власні будинки, які він здавав в оренду. Австрійський уряд доручив Рамлеру побудувати двадцять третій будинок з ґратами на вікнах, тобто, в'язницю. Коли вона була готова, то Рамлер показував її приймальній комісії. Він хвалив свою роботу і сказав приблизно так: «Я так гарно збудував цей будинок, що тут міг би жити й сам пан-цісар». Це повважали образою особи цісаря і першим, кого ув'язнили тут на якийсь час, був Рамлер.

Саме в цій в'язниці і перебував Іван Франко від 5 березня до 10 червня 1880 року. Тут він написав твори, про які веде мову Іван Білінкевич у своїй книзі.

Чому ж у радянський час прискіпливий дослідник Іван Білінкевич мовчав про те, в якій саме в'язниці перебував Іван Франко

в Коломиї? Все дуже просто: тоді в колишньому приміщенні окружного суду містився штаб ракетної дивізії, тому з міркувань секретності було заборонено згадувати про цей військовий об'єкт. Таким чином, ця сторінка взагалі випадала з коломиїської франкіани. А громадськість і дотепер продовжує вводити в оману меморіальна таблиця Іванові Франкові на коломиїській ратуші, встановлена ще 1956 року: мовляв, саме тут і відбував 1880 року покарання Франко та ще й написав «Вічного революціонера»!..

Проблематичним є розібратися, в яких камерах сидів Іван Франко у Коломиїській в'язниці. Суть у тому, що ні самої в'язниці, ні її плану не збереглося. У березні 1944 року, коли німці відступали, як оповідав Юрій Сербинський, підпільники ОУН кинули декілька гранат, аби знищити у тюремних підвалах документи. Розпочалася пожежа і споруда згоріла.

Збереглися спогади про коломиїську в'язницю Миколи Пригородського, Лідії Біль, Омеляна Колтика та інших, хто тут перебував у часи польської окупації, за перших совітів та за німців. Найцікавішим для нас є спогад Омеляна Колтика. Він оповідає, як 1933 року потрапив до в'язниці. Ув'язнено його було у камері №17, на дубових дверях якої було вирізано «Іван Франко, 1916». Як трактує автор спогаду, цей напис зроблено на згадку про перебування тут Франка, хоч він і викликає сумніви...

...Іван Білінкевич відійшов. Єдиною опублікованою спадщиною на той час залишилися краєзнавчі статті, розгублені по різноманітних газетах та нечисленних журналах, а також його брошура «Іван Франко і Коломия» (Івано-Франківськ : Облвидав «Галичина», 1991. — 24 с.). Над дивним феноменом Івана Білінкевича я задумався тоді, коли до його сторіччя (2005 рік) разом з директором Коломиїського медичного коледжу імені Івана Франка Ігорем Федиком ми працювали над встановленням меморіальної таблиці Іванові Білінкевичу. Виявляється, подумалося мені тоді, що людину головним чином знали як хранителя бібліотеки, власника скарбів, як своєрідний коломиїський феномен, бібліофіла, закритого у вежі зі слонової кістки. Ці мої роздуми поглибило й те, що письменник Дмитро Гриньків потелефонував і запитав: а що зробив Білінкевич такого, що йому аж встановили меморіальну дошку?..

Таблицю на фасаді будинку, у якому жив Іван Білінкевич, ми врочисто відкрили у день його столітніх роковин — 28 грудня

2005 року. Завершуючи рік 2005-й пошануванням століття франкознавця, Коломия входила у рік півторастолітнього ювілею Івана Франка. На прямокутній таблиці з чорного каменю портрет Івана Білінкевича і напис: «У цьому будинку з 1944 до 1996 р. жив і працював відомий франкознавець Іван Омелянович Білінкевич. 28. XII. 1905 — 27. XI. 1996». Але парадокс у тому, що відомий як франкознавець він був вузькому колу людей, бо головні його напрацювання у цій царині не було опубліковано (книга біографічно-краєзнавчих нарисів «Іван Франко на Станіславщині» (Коломия : Вік, 2006. — 192 с.) вважалася втраченою, чекав і чекає на публікацію «Франкознавчий словник»). Та безсумнівно інше: помешкання Білінкевичів на другому поверсі вулиці Тараса Шевченка, 29 упродовж 1960-х—1990-х років було одним із неофіційних осередків культури. Наукова бібліотека обсягом понад десять тисяч томів, високий рівень ерудиції господаря приваблювали як місцевих краєзнавців, так і людей з-поза меж Коломиї (консультації у Білінкевича брали письменники і вчені зі Львова, Києва, Москви). Вхожість до його помешкання для гостей була своєрідним тестом на рівень культури і національної свідомості. Іван Білінкевич — один із фундаторів літературного краєзнавства на Івано-Франківщині. Та й франкознавство Білінкевича було власне франкознавчим літературним краєзнавством.

...Після появи друком його книжки «Іван Франко на Станіславщині» я декілька разів зустрічався з донькою Івана Білінкевича — Олександрою Іванівною (померла 2011 року). Жінка була вдячною за те, що пам'ятають про її батька, вшанували його меморіальною таблицею. Вона не раз телефонувала, писала листи. А під час однієї із зустрічей у Коломиї, яка відбулася у кав'ярні неподалік ратуші, Олександра Іванівна запропонувала мені підготувати до друку «Франкознавчий словник». Була велика спокуса завдати собі на плечі і цю ношу. Та разом з тим я розумів, що готуючи до видання цю працю, доведеться пройти тим шляхом пошуків, які вже пройшов сам Іван Білінкевич. Це потрібно тому, аби бути певним у достовірності цитат, правильності оформлення джерел тощо. З часу, відколи словник було завершено, сталося багато нових відкриттів у франкознавстві, з'явилася сила-силенна публікацій. Не зважати на все це і просто опублікувати не звірений текст — не можна, а все довести до пуття, живучи в Коломиї,

далеко від академічних книгозбірень — просто нереально. І я відмовився, сподіваючись що цю працю зробить хтось інший і словник колись таки побачить світ.

ДАЛЕКЕ СВІТЛО КСЕНІЇ СВІТЛИК

Серед краєзнавців добре відома серія фотознімків, зроблених 1941 року в Коломиї Ксенією Світлик (9 квітня 1911, с. Сороки, тепер Городенківського р-ну Івано-Франківської обл. — 21 січня 2003, м. Коломия). Фотопапір доніс до нас образи членів української управи міста, що постала після Акту відновлення державності, сцени зі свята зброї.

...Про цю жінку я вперше почув 1991 року, коли готував опис символічних могил січових стрільців, вояків УГА та УПА на Коломийщині. Але її роботами як ілюстраціями скористатися так і не вдалося. А зустрітися нам випало на самому початку 1996-го. Зателефонував і попросив, аби Ксенія Остапівна дала мені свої біографічні відомості для біобібліографічного словника «Коломийський азбуковник». Довго відмовлялася, а потім запросила до себе. Говорили. Жінка шукала людину, якій можна залишити в спадок одну зі своїх праць — спогади про Романа Малашука, з яким була добре знайома, тому й списала декілька зшитків своїм каліграфічним почерком. Години зо три Ксенія Остапівна безупинно мені читала тексти, або оповідала, причому, дотримуючись залізної логіки — після ліричних відступів завжди поверталася до початку мовленого, хоч щоразу здавалося, що вона давно втратила нитку бесіди. Їй і справді таланило на цікавих людей, які рухали передвоєнну і воєнну історію, належали до українського націоналістичного підпілля чи до української культури — Дмитра Донцова, Олену Телігу, Романа Малашука, полковника Лебеда.

...Ксенія Остапівна, як мені тоді здалося, була аж надто скромною, ніби не хотіла привертати до себе зайвої уваги. Може, то діяла інерція поведінки, засвоєної в добу радянську: не виділятися серед загалу. Хоч у війну «перебувала на окупованій ворогом території», в тому числі й за кордоном, але її не репресували, не вивезли на Сибір. Не можна було не захопитись шармом цієї жінки, шляхетністю і чарівністю, які не втратились й у вісімдесятирічно-

му віці. Вона мені чомусь уявлялася не старою і сивою, а тою чарівною панею із фотоапаратом через плече, яку зафіксовано на одній з вулиць передвоєнної Варшави.

Знайомлячись з Ксенією Остапівною, мені спала думка: певно, Світлик — не справжнє прізвище, а псевдонім, утворений від слова «світлина», фотознімок, бо ж усе своє життя вона була пов'язана зі світлописом, фотографією. Виявилося — ні, це простий збіг.

Родинне коріння цієї жінки сягає родів священників Жуковських та Могильницьких (з цієї ж родини походив і письменник Антін Любич-Могильницький). На стінах у помешканні Ксенії Світлик у Коломиї, на вулиці Українській, 11, фотознімки. Ось портрети старовіцьких пань і панів, а поряд — ціла родина з урочистим виразом на обличчях усілася перед об'єктивом.

— То мій дід, Могильницький, був сорок років парохом у селі Сороки. На донос учителя Бунатовича його запроторили у Талергоф за москвофільство. Як вертався додому, сфотографувався у Відні; бороди він ніколи не носив, а в таборі довелось, бо нічим було голитися... Тато, шкільний учитель, у Стрию при війську був, і я там ходила рік до школи. А від другого класу — в «Рідну школу» Українського педагогічного товариства, що містилася в Коломиї, на другому поверсі Народного дому, — продовжує жінка. — У 1930-31 навчальному році склала гімназійну матуру.

Про гімназійні роки в Коломиї у Ксенії Остапівни багато спогадів, і вона до них щоразу повертається:

— Вчителі тут були найкращі. Погодинниками працювали професори з чоловічої гімназії, де директорував Прокіп Мостович. Ідеалом учителя для дівчат був Володимир Павлусевич, поет і драматург. Сумлінно викладав свій предмет — українську мову. Не знати звідки він назбирав у гімназії чудову бібліотеку. Були там не лише українські книги, а й твори класиків зарубіжної літератури. Він і привчив гімназисток систематично випозичати книжки.

Павлусевич ходив з нами в гори. Керівник щоразу обирав нове, але цікаве місце в околицях Коломиї, і вів нас туди наперед розпланованою дорогою. Були тоді часи безпечні, ми звикли повертатися додому ввечері... Засвоєні навички туризму ми поглибили в час діяльності «Пласту», котрим керував Роман Шипайло, колишній офіцер української армії. Учитель фізики й фізкультури Роман Шипайло завів порядок: у суботу в школі менше занять.

Натомість, за винятком свят, якихось заходів чи поганої погоди, щосуботи о другій годині по полудні ми зустрічалися в певному, наперед визначеному місці на околицях Коломиї. Те місце залежало від маршруту екскурсії. Під час подорожей завжди співали. На добрій дорозі – маршових січових пісень, ну а де йшлося гірше, то звичайних. Серед нас були дівчата, які радо йшли в дорогу, хоч не могли носити наплечника. Скажімо, була собі така Мірка, мала і слабосила: не носила нічого, зате постійно співала.

Щоразу під час наших екскурсій на кожному з наших привалів провідник мав з нами бесіду, але то не було лекцією в прямому значенні слова, а розповідь, дискусія. Учив нас правил туризму. Після привалу вирушали далі, для прикладу, в Княздвірський ліс. Додому вночі поверталися групами – хто де мешкав.

Оповідючи, Ксенія Остапівна не забуває повторювати: «Це прошу не писати», вважаючи, що її оповідь не варта бути записаною.

– Я ніколи не бачила, щоб учителя перевіряв інший учитель чи директор. А проте, коли в «Рідну школу» запросили якогось вчителя, який мав добру кваліфікацію, але не мав педагогічних знань, то більше року не затримувався в школі – діяв договір. До учителів-ідеалів можна зачислити професорів Роздольського, Левицького, Павлусевича, Шипайла, Шумея, Петра Франка, який був на рівні учителя й товариша.

Ідеальним був професор Калитовський, хоч і викликав у нас своєю поставою і діями сміх. Якось у час вакацій Калитовський був з нами в Шешорах. Ночували на оборогах. Господиня, в якої ми ночували, склала столи, накрила їх обрусами і ми зібralися снідати. Калитовський роздивлявся довкола і не знав де подіти свого капелюха. Нарешті додумався: посеред столу пустувало місце. Він обережно підніс капелюх над те місце і відпустив. Капелюх спланував поміж тарелями на центр столу. Ми, гімназистки, лише посміхалися, бо господиня вже несла якусь страву у великій мисці. Побачила капелюх, зняла його зі столу і почепила на куш. Ми довго сміялися, а вчитель ніяковів.

Жінка знову згадує, але вже не про мандри, а про шкільні розваги:

– На пріма апріліс ми видумували різноманітні жарти вчителям. Скажімо, вчителеві латинської мови Микитюкові на стіл піра-

мідкою склали декілька різноманітних за розміром шоколадок фабрики «Мільки». Сподіваючись якогось жарту, він до них не торкався упродовж цілого уроку, а як уже покидав клас, ми самі попросили, аби взяв і пояснив, що в цьому жарті нема підступу...

У школі була надзвичайна вимогливість, хоч і стосунки вчителів з ученицями – батьківські, – продовжує співрозмовниця. – Коли педагог вчитував якийсь курс, то влаштовував опитування по всьому матеріалу, так звану «партію». Ми збиралися разом на ніч готуватися. Звечора напалена піч, на ранок охолодала, і дівчата закутувалися у ковдру, аби не змерзнути. Але навчання не припиняли.

Був учитель Масевич, у якого ніхто не вчив. Можна було сказати, що пропустила попереднє заняття, і він не питав... Я намалювала його портрет. Потім той малюнок довго висів в учительській й усі сміялися... А от Левицький – вершина шляхетності, завжди звертався: «фройляйн Світликівна».

– Скінчила я вісім класів у Коломиї. По навчанні ходив до мене Борис Лепкий, з відомої родини Лепких. Хотів одружитися зі мною, але він мені не підходив, бо був асупільним типом: цей адвокат на процесах міг обороняти людей, незалежно від їхньої політичної орієнтації, головне для нього було – гроші.

Рік після матури в Коломиї Ксенія Світлик мешкала у селі Свидовій на Поділлі (коло Тлустого), вчила дочку тамошнього священика, готувала її до гімназії. Матеріальне становище сім'ї було погане, Остап Світлик забрав свого сина і жив у Ряшеві. Донька з мамою злидарювали. У селі Глушкові був мамин спадок: продали там хату, а гроші мама передала в «Покутський банк» з умовою, що з них доньці упродовж двох років щомісяця платитимуть по 80 злотих на навчання.

– Був собі такий Михалевський, – оповідає далі жінка, – він і рекомендував мені для науки дворічну фотографічну школу у Варшаві при Інституті графіки. Навчалася я в ній 1933-36 років. Викладачами були фотохудожники, які побутовий світлопис перетворювали на мистецтво. Вивчала композицію, рисунок, учила фізику й хімію... А в суспільному житті ввійшла до студентської громади, перебувала там з першого року навчання й аж до Другої світової війни.

У червні 1936 року Ксенія Світлик закінчила мистецьку школу. Випускники влаштували виставку. Найбільшого розголосу здобули

саме її роботи, як це видно з газетних рецензій. Скажімо, газета «Express porannu» дала високу оцінку творам Ксенії Світлик, фактично виділивши її серед загалу.

По закінченні школи Ксенія Світлик влаштувалася на роботу до Академії мистецтв у Варшаві; фотографувала творчі роботи учнів. Три роки, проведені в стінах Академії, мали на неї незабутній вплив. З цим закладом розпрощалася у червні 1939-го, коли збиралася у відпустку, що збіглася з канікулами. Знала, що сюди вже не повернеться, тому й забрала на згадку дублікати зроблених нею в стінах академії фотознімків.

Гортаю альбоми, від котрих віє пилом часу, хоч старанно видрукувані знімки зберегли свій первісний колір. Твори живопису, скульптура (глина, не відтворена в мармурі чи бронзі, тому й фотографували, бо матеріал нетривкий). Серед інших, є й роботи українських митців, які на той час училися в Академії. Знімки друкувала часто вночі, квапилася встигнути до виставок. Страху не було: вночі з горішнього поверху Академії сходила донизу і через підвал, що тягнувся попід великим приміщенням півколом, діставалася до саду і через невеличку хвіртку, котру лишали відчищеною, виходила в місто. А нарано, разом з усіма, поверталася на роботу. Знову знімала, часто поза академічними стінами — у робітнях художників. Проявляла, друкувала, сушила... А між цим займалася і небезпечними як на той час справами: друкувала для українського підпілля знімки зі злочинами поляків проти українців на прикордонних землях.

Разом з Дарією Беч мешкала у Варшаві на вул. Пшемисловій, 26, кв. 40. У них часто гостювали Михайло й Олена Теліги. Тут Ксенія Світлик зробила низку фотознімків, які стали історією після того, коли знану українську патріотку й поетесу Олену Телігу розстріляли німці 1942 року в окупованому Києві. Збереглися листи Олени Теліги, адресовані Ксенії Світлик то до Коломиї, то до Львова. Так у листівці із Заліщиків від 6 серпня 1936 року Теліга писала: «Привіт Ксеню! Ми вже кілька днів над Дністром, але... в самих Заліщиках. Та нам і тут дуже подобається і настрої маємо чудовий. Напишу завтра великого листа, що давно хочу написати. Привіт Марті і всім. Олена Теліга», а нижче рукою Дмитра Донцова: «Привіт! Дм. Донцов»...

Загалом листи Олени Теліги до Ксенії Світлик охоплюють період від літа 1936 до весни 1939 року. У числі інших адресатів

Олени Теліги — Дмитро Донцов, Наталія Ливицька-Холодна, Богдан-Ігор Антонич, Євген-Юрій Пеленський, Улас Самчук...

Мені, на початку 1990-х, і справді було цікаво слухати те, що оповідала Ксенія Остапівна. Однак, відчувалося, що чи то поважний вік, чи постійна потреба в радянський час щось приховувати, виробили в ній здатність переводити розповіді на спогади з пори шкільної юності. Розповідала вона багато й про Романа Малащука, одного із соратників Бандери. Фігурував у її споминах український теолог, літературознавець, поет і публіцист Іван Коровицький, асистент Івана Огієнка, з яким багато спілкувалася і який симпатизував їй.

...Одного з холодних квітневих днів 2001 року я прийшов привітати цю жінку з вісімдесятиріччям. Вона байдуже поклала троянду у вазу і зізналася:

— Я забула, що у мене день народження. Це ж нині яке число? Дев'яте? Ну сідайте собі, оповім вам що я ще писала про Малащука...

А за варшавським періодом був інший час — Друга світова війна. 1939-41 років Ксенія Світлик учителювала в с. Середниці Лісківського повіту коло Сяну, згодом — у селі Устріки. З одного боку були німці, а тут — совіти. Оповідаючи про ті роки, згадувала вона про відчуття невідворотності великої війни, яке не покидало її в той час: не вірилося, що дві потуги, які скрегочуть залізом, так і залишаться мирно стояти по оба боки Сяну. Від'їжджаючи на курси до Львова бачила, як військові почали знімати колючі драти, робити проходи... У місті Лева 21 червня 1941 року швидше склала іспити і викроїла два дні на поїздку до Коломиї.

— Нічним львівським трамваем я перевезла свої клунки з ковдрами і подушками на залізничний вокзал і чекала вранішнього потяга. Небо озвалося літаками, почулися декілька вибухів. Оголосили, що всі мають вийти з приміщення, бо може впасти бомба і привалити людей. Але куди ж виходити, як у мене там сім клунків! Стою і заглядаю через відчинені двері, чи хтось щось не поцупить. Нарано подали потяг до Станіслава. Добиралася до свого вагона вздовж вагонів, заповнених військовими. Піднесу одні клунки, тоді вертаюся по решту — знову підношу. Пожаліли мене вояки, запросили до себе. Їдемо. Усі веселі, ніби й не підозрюють що війна. Я також мовчу. Аж десь на півдорозі з вікна потяга побачи-

ла декілька літаків. Один з них упав неподалік колії. А минув ще якийсь час незвичної для нас ситуації, і поїзд загальмував. Солдатів вишикували у полі півколом і щось говорили. Я ж чекала у вагоні і не знала про що там мова. А як вернулися вояки до вагона, то знову мовчали, тільки вирази їхніх облич були вже не такими безжурними, як півгодини тому.

Про свій воєнний побут жінка оповідала доволі скупко, як і про життя після війни. Декілька місяців, проведених у Коломиї; марна надія на власну державність під німецьким чоботом. Її фотооб'єктив зберіг для історії багато цікавих подій, зокрема, й свято зброї у Коломиї на самому початку німецької окупації.

Далі були роки, прожиті у Львові. 1942–44 років Ксенія Світлик стала власницею одного з львівських фотоательє; за її розповідями, воно служило для конспіративних зустрічей представників українського підпілля. Тут вона брала участь у переховуванні дочки відомого оунівського діяча Миколи Лебеда, фотографувала його. Мала змогу з Іваном Коровицьким поїхати за кордон, але ж були мама і сестра, яких через неї могли відправити у Сибір. Коли всі тікали за кордон, то Ксенія Світлик поїхала до Устрік на Сяні.

Повоєнних років, коли Дрогобич зробили обласним центром, працювала завідувачкою фондів Дрогобицького обласного історико-краєзнавчого музею. Згодом вирішила змінити своє життя, закінчила відділення англійської філології Львівського університету. Отримала працю у цьому ж університеті: спочатку – лаборанта, далі – викладача англійської мови; було це 1950–59 років. З того часу залишився у Ксенії Остапівни так і неопублікований підручник з порівняльного мовознавства англійської та української мов, над яким вона працювала в ті роки. Але захворіла мама, була реальна загроза втратити їхній розкішний будинок у Коломиї, і Ксенія Остапівна переїхала у місто над Прутом. Десять років віддала викладанню англійської мови у Коломийській СШ № 1.

Ксенії Світлик належать фотознімки і спогади про Олену Телігу і її оточення, опубліковані в українських та зарубіжних виданнях. Фото з історії Коломиї періоду німецької окупації оприлюднено в збірниках «Над Прутом у лузі...» (Торонто, 1962), «Коломия і Коломийщина» (Філадельфія, 1988), коломийських газетах. Написала й опублікувала статтю про коломиян, розстріляних німцями під час війни. Творча спадщина Ксенії Світлик-фотоху-

джниці 1998 року була оприлюднена на виставці «Світло і тіні Ксенії Світлик» у Музеї історії міста Коломиї.

...Якось краєзнавець Василь Нагірний оповів мені про те, що врятував деякі особисті речі Ксенії Остапівни, які просто викинули на смітник після того, як жінка відійшла у засвіти. І мені тоді подумалося: як добре, що Ксенія Світлик вчасно встигла передати своє листування до серйозного архіву і воно не пропало. Так само вчасно було видобуто зі сховку негативи її фотознімків, які повернулися до нас згустками застиглому часу.

КОЗАК З БІБЛІЙНИМ ПРИЗВИЩЕМ І ТАРАС УТОРОПСЬКИЙ

У студентські роки з журнальних публікацій мені запав у пам'ять чоловік з козацькою подобою і біблійним прізвиськом. Він писав вірші густі, наче сливові повидло з угорок, і були вони, як і повидло, не млосно-солодкі, а, скоріше, пряні. Його світ щедрою спроможністю зростити плетиво образів, які перетікають один в одного, нагадував чорнозем. Та й жив він, як мені здавалося, у краю щедрої землі, далеко від гірських неужитків.

Ми так і не бачилися, хоч запізналися листовно. Через поета Василя Рябого, невтомного каталізатора творчого процесу. Це він мене підбив надіслати Іванові Іову добірку віршів для тернопільського журналу «Сова». Й Іван відгукнувся: «Широ зізнаюся, що справді насолоджувався віршами з добірки «Маєстро Вагнер, ви забули ноти!» [...] буду вельми вдячний за збірки, бо Поет Ти справжній, – писав він, підносячи моє авторське самолюбство. Але тут же його й остудив: «...після відзначення річниці виходу часопису «Сова», видавець «охолонув» до цього проекту. На жаль. Але знаючи неспокійний характер і вдачу редактора Петра Сороки, не думаю, що журнал припинить існування...».

А трохи нижче: «Я колись приятелював із Ярославом Свищуком з Малого Ключева – гарним Поетом і Великим Блукальцем. І десь року 1967-го ми з Тарасом Мельничуком виступали у клубі цього села». Малий Ключів – то сусідне з моїм рідним Великим Ключевом село. Здавна на обидва села була одна церква, до по-

чатку 1970-х малоключівці користувались нашою поштою, а старшокласники й нині ходять до Великого Ключева на науку. Та й Ярослав Свищук, отой Великий Блукалець, учився в школі мого рідного Великого Ключева.

Восени 2000 року в один з нечастих приїздів-наскоків Ярослава Свищука до Коломиї запитав його про Івана Іова. Яким же було моє здивування, коли він уточнив, що 1967 року вони з Іваном Іовом виступали не в Малому, а в моєму рідному Великому Ключеві. І що організатором того вечора був мій односелець і однофамілець Петро Васильчук, тодішній завклуб, а згодом — скульптор-дивак, який творив фігурки в своєму особливому, не схожому до інших, стилі... Третім учасником того літературного вечора, крім Свищука й Іова, був Тарас Мельничук, якого з Уторопів мотоциклом привіз брат Василь... Виходить, мій рідний Великий Ключів якусь роль відіграв і в долях цих людей, може, наштотхнув на думку, став причиною появи якогось мистецького образу? Хтозна, бо ж шлях поезії — не прямолінійний, не лобістський, а особливо, якщо то справжня поезія. От і виходить, що в житті наші дороги, ніби образи у Іванових віршах, перетікають з минулого в майбутнє, час до часу повертаючись на знані стежки, творячи якийсь незвичний, здебільшого п'яний напій, який зветься життям. І сп'янілі від нього поети беруться за перо...

Зацікавившись Іваном Іовом, перечитав його книги. А збірку «Словопис» у листопаді 2000-го він передав для мене з власноручною дидикацією. Найперше враження (отож, об'єктивне): цікаво, свіжо, талановито. А тоді вже починаєш аналізувати словогру, метафорику, авторську вправність у володінні словом (чи навпаки — вдалий вибір Слова, коли воно шукало для себе речника). Потужність струменю, яким ллється поезія з цієї книжки, котра могла б стати доброю ілюстрацією різноманітних тропів і художніх прийомів для викладача літературознавства у вузі. Об'ємність книжки, яка не живе однією площиною — сучасністю чи історією, а вільно рухається у часопросторі; розкутість у перетоплюванні в словоформи кольорів зі звуками, реальності з мріями, минулого з майбутнім, руху з фотознімками, ізоляції у вежі зі слонової кості з будівничим гуркотом екскаваторів на спорудженні Вавилонської вежі...

Поволі Іван Іов знову вийшов на коломийські обшири, причому, не лише через листування. Він був приналежний до «Пли-

ну», цієї екзотичної коломийської літературної організації, якою не нехтують декілька добрих письменників з різних куточків України. Його вабило це місто, і він написав «Велику віршу про Коломию», вперше опубліковану саме тут. «Вільний голос» знову ж таки вперше оприлюднив його розповідь про Тараса Мельничука, яка потім увійшла до збірника «Коломийська хвиля»... І ось «Літературна Україна» з портретом Івана Іова і прізвисьмом у чорній рамці. Гірко.

І один з останніх листів Івана Іова до Василя Рябого, який він показав мені після того, як Іван відійшов: «Низький уклін од мене усім: М. Васильчуку (дуже талановитому поетові!), Василеві Михайлищуку, Дмитрові Гриньківу [...] яких, дякуючи Тобі, знаю заочно, але дуже поважаю за любов до Слова». Це ніби голос з того боку, який долинув через Стікс, вексель майстра, який маєш оплатити не міддю і навіть не золотом, а тугим зерном власного Слова.

І ще абзац про добірку «Маестро Вагнер, ви забули ноти!..», яка Поетові припала до душі, але так і не була опублікована в такому вигляді, хоч, як писав Василеві Рябому перед своїм відходом, клопотався, аби оприлюднити її в «Кур'єрі Кривбасу». Якщо вона колись побачить світ, то нехай буде з присвятою Іванові Іову.

Інша фігура у мандрах до мого Великого Ключева — Тарас Мельничук. Я не був ні його товаришем, ні учнем. Як журналістові, мені випало написати декілька статей, які стосувалися Князя Роси, а як дослідникові літературної Коломиї — створити біобібліографічний покажчик «Тарас Мельничук і Коломийщина» (Коломия, 1998). У ролі літературного редактора я брав участь у підготовці до друку «Творів у трьох томах» Тараса Мельничука (Т. I—III (чотири книги). — Коломия : Вік, 2003—2006). Нарешті, мою книжку «З віку минулого : Поезія, переклади» (Коломия, 2005) відзначили літературною премією імені Тараса Мельничука. Вийшло так, що ми з цим чоловіком не розминулися в часі, отож було й декілька зустрічей.

Взагалі, митець живе, й оточуючі його сприймають з тією мірою скептицизму, критичності та цинізму, яка притаманна нам, людям. Смерть переносить не лише душу творчої особистості в інший вимір, але й змінює сприйняття митця оточуючими. Настає щось схоже до прозріння, у багатьох з'являється потреба в каятті невідь за що. Всі в один голос починають казати: «Не

вберегли...». А, може, то і є життєвий жереб поета – серед черствості і незрозуміння йти своєю дорогою, уболівати за інших?

Кінець березня 1995-го. Зима змішалася з весною. Після кількох тижнів тепла знову почалася негода. Сікли сніжниці, мороз льодив калюжі. Нині, як і вчора чи позавчора, на землі лежать клапті снігу. Автобус поїхав з-перед носа: на роботу в редакцію «Вісника Коломий» йду пішки. Несміливе сонце паде під ноги, але сніг ще тримається на гілках ялинок, попримерзав до стовбурів беріз під час сніжниці. Назустріч – Микола Савчук; іде в друкарню вчитувати «Патилька». Переходить дорогу, і я дізнаюся, що Тараса Мельничука не стало.

Переступаю поріг редакції, а подумки перевертаю з боку на бік рядки шойно народженого вірша: «Не треба сліз, не розплітайте коси – / Усе простіше: без жалю й образ / На дикі трави і на чисті роси / Вже повернувся їх великий князь...».

...Уперше Тараса Мельничука побачив на самому початку 1991-го в старій друкарні. Ми робили черговий номер своєї газети, а Дмитро Гриньків, Василь Міняйлук, Остап Качур вчитували газету Коломийської організації Української республіканської партії «На переломі». Сидів разом з ними і незнайомий бородатий чоловік, трохи схожий на пророка, трохи – на пияка. То був Тарас Мельничук. Він теж завзято, як і республіканці, чадів цигаркою і нікуди не квапився. А коли газету підписали до друку, Дмитро Гриньків узявся шукати, куди б влаштувати Тараса на ніч. А тим часом поет, схожий на пророка і пияка водночас, стояв у складальному цеху і під подзенькування матриць на лінотипах читав вірш про рибу на цементній долівці. Четверо молодих і дужих жінок-складальниць реготали, а він, ніби не чуючи їх, відсторонено говорив: «Я риба...».

Потім був «прикрий Тарас», який ходив і зичив гроші, але рідко кому віддавав. Навіть після того, як йому присудили Державну премію України імені Тараса Шевченка, він залишився собою, чим викликав нарікання літніх пань: «Премію йому дали, – казали вони, – як аванс, тож він не має права на таку поведінку».

Десять із тижднів до Тарасової смерті ми з письменником і журналістом Володимиром Германом були у майстерні в Марти Томенко. Господиня казала нам, що написала вірш про Поета, тобто, про Тараса Мельничука, хворого на рак... Він довго лежав у

Ценяві, лікувався у Богдана Крайника. Потім були неприємності з його квартирою: раз виділене владою житло, утратив. Дали ще одну квартиру, але й там добра не було. Писали про нього різноманітні газети, говорили по радіо... А старі коломийські пані осудливо кивали головами. Якби мене запитали, яким був Шевченко, я би відповів: чимось схожим на Тараса Уторопського. Цей чоловік не міг бути інакшим, бо не був би собою.

Він був здатен плакати у лікарні, коли видавець Михайло Андрусак приніс сигнальний примірник його «Чаги», виданої в Коломийі. Це ж за цю книжку йому затуляли рота.

У серпні 1993-го Коломия відкривала пам'ятник Тарасові Шевченку.

«...Слово має лауреат Шевченківської премії поет Тарас Мельничук», – столуно рознесли над майданом гучномовці. Хвилинна затримка, і крізь юрбу до мікрофона продирається Тарас Мельничук. Убраний у темних штанах і такій же камізелці від костюматрійки; рукави сорочки зачочені до ліктів. На голові – капелюх, а в руках – пляшка з темного скла.

Доходить майже до мікрофона, тоді повертається назад і кладе на бетонну цямрину капелюх, а пляшку передає комусь із знайомих, голосно пояснюючи: «То не горілка, то вода».

Виступ його був не в стилі патріотичних промов, що лунали на тому вічі.

– Я лауреат Шевченківської премії, премії імені Тараса, якому відкриваємо цей пам'ятник. Міській владі байдуже, що мене загнали в лікарню, а квартиру зайняли інші. Влада спромоглася видати мені 4600 купонів одноразової допомоги...

Юрба загуділа. «Нашо про це нині казати...». Почулися нарікання на ведучого, який надав Мельничукові слово. Камери перестали фіксувати його виступ, а ручки – не черкали більше папір журналістських блокнотів, бо ті слова не були придатними для святкового звіту з віча. Сталося так, що поет, якого удостоїли найвищої премії від імені народу, насправді поставив себе тому ж народові у протывагу, виявився йому непотрібним...

...Коломия його зустріла молодим і жвавим наприкінці 1950-х, а проводила туди ж, звідки прийшов, в Уторопи, понищеним і безмовним навесні 1995-го. Я стояв на Вічевому майдані і думав над тим, чи вислуховував би Тарас Мельничук, якби був живим,

усе те, що про нього говорять тепер? Може, сніжниця з дощем, що сікла і сікла тої днини, була проявом його гніву? А чи має право гніватися поет, якщо кожна думка, яку він зафіксував на папері, перестає належати лише йому? Ті думки всі, хто вміє читати, вольні прилаштовувати до свого розуму і тлумачити так, як їм заманеться. Бо що таке дар справжнього поета? Вміти зі звичних слів створити універсальний ключик, яким у душах людських, як у настінному годиннику, можна заводити радість, сум, сльози... І цей ключик Тарас Мельничук викував. Щоправда, для того, аби він міг завести ці почуття, потрібні були ще й рожеві скельця, через які вже інакшими очима починає дивитися на митця широкий загал. Чи вивчали б у школі Стуса-поета, якби його не забрала мерзлота? Чи полюбили б палко, ще в день смерті, Мельничука-поета, якби не було Мельничука-в'язня?

Люди люблять міти, і Мельничук став таким мітом уже в день смерті, але після того, як реальні люди подбали у що його зодягти і де розмістити для поклоніння. Навіть ті, хто ще за його життя говорив: «Ну що то за поет, ходить цюндравий, гейби жебрак...», забули свої слова, бо по смерті все людське меркне, а висвітлюється титанічне.

Уторопи на Косівщині — родинне село Тараса Мельничука. Від церкви, яка ще пам'ятає і малого Тараса, і кумів, які його тримали до хреста, процесія рухається в урочище Комісівки, що на межі Уторопів і Стопчатова. Труну везуть на фірі. Вітер і сніжниця. Колона розтягнулася на декілька кілометрів. Коли її середина ще переправлялася вузькою кладкою через розбурханий від талого снігу Уторопець, підводу з труною з розгону спрямовують на круту гору, знесиленим коням допомагають люди. Ноги ковзають на мокрому снігу, що покрив уторопські крутосхили. А під снігом — примерзлі і поточені, але живі, бриндушки, ніби клаптики чистого літнього неба.

На горі, далеко від людських осель, височіє цегляна новобудова. То хата, яку зводили для Тараса Мельничука, але в якій йому так і не судилося жити і творити. А поряд — згарище старої. Відтепер тіло Князя Роси спочиватиме на краю невеликого майдану, який переходить у крутий спуск. Там, у долині, видно уторопські хати, а далі, куди сягне око, — синіють лісами і біліють снігами величні хребти Карпат. Певно, аж до них долітає з цієї гори жалібний голос трембіти.

...Могила поета на горі в Уторопах поросла травою, а вірші пішли в люди. Наприкінці 1996 року встановили літературну премію імені Тараса Мельничука «Князь Роси». Першою її у серпні 1997-го отримала письменниця Оріся Яхневич за збірку віршів «Нескорена». Минулися врочистості у ратуші. Сидимо з Орисею Яхневич і говоримо про життя-буття. Видно, що ця жінка за свої п'ять десятиліть років прожила насичене на події й переживання життя. Недуга її не зламала, а привчила надіятися на себе і довіряти людям, які її оточують. Я пройнявся повагою до жінки, бо зуміла створити власний поетичний світ, домогтися, щоби після материних стусанів її все ж визнали, прийняли у письменницьку громаду, заговорили про неї як про поетесу, заспівали її пісні, нарешті, поцінували її творчий доробок премією імені Тараса Мельничука. Згадала Оріся і про зустрічі з Князем Роси. Першу з них — у редакції обласної газети «Прикарпатська правда» 1967 року. Їй тоді в обласному центрі припасовували протези, щоби могла сама ходити. Побувала тоді й на засіданні літстудії. Молодий і окрилений Тарас підійшов до неї зі своєю першою поетичною збіркою. То був один з незабутніх виявів людської теплоти, про які і через три десятки років згадує Оріся Яхневич, гортаючи книжку з посвятою від Тараса... А вже 1990-го, коли вийшла книга «Князь Роси», за яку Тарасові Мельничуку й присудили Шевченківську премію, Оріся Яхневич у приміщенні Івано-Франківської письменницької організації побачила сивого, змученого життям чоловіка. «Мені здалося, що то земний Христос, — каже вона. — Я щаслива, що знала його як майстра. Щаслива, що мені судилося його просто бачити, стражденного і мученого чоловіка».

...20 серпня, день, коли народився поет, з самого ранку приносив лише розчарування, бо ніяк не вдавалося віднайти транспорт. Аж ось доля посилає нам протоієрея Василя Гаврилюка зі своєю «вісімкою». Скидаємося на бензин, заправляємо машину, і десь перед полуднем перетинаємо межу Косівського району. В Стопчатові повертаємо ліворуч — то дорога, якою до своєї хати в Уторопах напрямці добувався Тарас Мельничук. Доки незвиклі до бездоріжжя «жигулі» ковзають мокрою дорогою, вчимося співати, бо маємо замінити дяка під час відправи на могилі. Їздимо вздовж берега розбурханої річки, доки, нарешті, віднаходимо можливість перебраться на інший бік. Виходимо з машини, поки отець Ва-

силь з відвагою, достойною перших місіонерів, переїздить хиткою кладкою над річищем. А ще хвилин за п'ятнадцять ступаємо на подвір'я, котре пам'ятає Тарасові сліди.

На згарищі батьківської хати — двометрові хащі кропиви, м'яти і ще якогось зела. Прогортаємо мокрі від дощу стебла і кладемо засохлу перепічку, що залишилася від похорону поета: хай птаство розклює її по крихтах і розлетиться, як розлетілися поміж людей рукописи Тарасових віршів...

Коло могили Тараса Мельничука застаємо його доньку Ярославу, зятя Михайла, онучку Лесю, вітер і дощ намагаються загасити крихітні вогники, що блимають у кожного в руках, але вогонь знову і знову спалахує на свічках: він, Сварожич, здатний переходити від однієї свічки до іншої. Тарас, який також горів сам, і запалював інших, покликав нас на щирі бесіди про добро і зло, місце людини в цьому непростому, жорстокому світі. Тарас скликав на молитву. Тут, на горі, кожен був у гурті та водночас і на самоті з собою, з думками про земне і вічне. На порослому травою горбику землі залишилися яскраві чотири троянди з колючими стеблами: чимось схожі на долю Тараса Уторопського.

ЗГАДУЮЧИ ВЧИТЕЛЯ ВЧИТЕЛІВ

Великдень не має сталої дати — він щороку припадає на різні дні. Та, незважаючи на це, ніхто не долічується тижня-двох, бо здавна вважається, що від свята до свята минув рік. От і нині рік відтоді, як ми востаннє бачилися з Мирославом Гнатовичем Стельмаховичем.

Була страсна п'ятниця 1998 року — сумний день мук і смерті Ісуса Христа. Ще трохи, і станеться найбільше з чудес, яке святкує увесь християнський світ два тисячоліття, — Христове воскресіння... А поки що сумно на душі, і сумно у природі — здається, навіть птахи стали поважнішими. Та й небо хмарне, де-не-де капне дощем. У нас, газетярів, також робота не надто легко посувається — то щось змінюємо, то дізнаємося, чи вчасно буде телепрограма: на завтра чотири тисячі читачів без затримки мають отримати передвеликодній номер газети «Вільний голос».

...Прочиняються двері, і з'являється Мирослав Гнатович Стельмахович. Він, як і обіцяв, приніс свою статтю про Григорія Ващенко. Це була його перша стаття для нашої газети і, як виявилось незабаром, й остання.

Я зачудувався, що так гарно з уст ученого лунали прадавні народні віншування, побажання веселих свят і смачних крашанок, — подумалося, що зі справжніх глибин народних почерпнув свої знання Мирослав Гнатович. А ще подумалося, що він неперевершений життєлюб, людина, яка навіть у зрілому віці вміє все починати спочатку, «обростати» новими знайомствами, бути цікавим для людей, а не відгороджуватися від них званнями й посадами... Двері зачинилися, Мирослав Гнатович пішов. А я ще довго не міг узятися до нагальної роботи: перед очима стояв стомлений чоловік у плащі й береті. Він, стоячи у проїмі дверей, на знак прощання підніс руку...

Мої колеги-журналісти не раз і не двічі дякували долі за те, що робить час від часу такі дарунки — зводить з цікавими людьми, змушує багато про що дізнаватися першими.

...У кабінеті заступника директора з науки Коломийського індустріально-педагогічного технікуму Валерія Ковтуна знайомлюся з Мирославом Гнатовичем. Бесіда коротка: від завтрашнього дня, тобто з першого вересня 1997 року, в технікумі, який прагне піднести рівень своїх випускників, працюватиме академік Мирослав Стельмахович. Причому вчений не буде до Коломиї навідуватися наїздами, а житиме в місті над Прутом. Цього цілком достатньо, щоб написати невеличку газетну інформацію. Та надалі з Мирославом Гнатовичем домовляємося про зустріч: треба детальніше поговорити про перспективи перетворення Коломиї на вузівське місто, як, скажімо, Дрогобич, Умань, Переяслав...

Незабаром ми зустрілися в редакції. Ім'я Мирослава Стельмаховича я почув уперше років п'ятнадцять тому, однак не думав — не гадав, що колись ось так просто розпитуватиму про життя-буття автора численних підручників і посібників, академіка Академії педагогічних наук України, людину, яка зробила чимало і продовжує робити, щоб переорієнтувати офіційну освітню систему у національне річище. Мене весь час «скубали» то з одного боку, то з іншого. Бесіду доводилося щоразу переривати і зосереджуватися на чомусь іншому. Та, на диво, наша розмова не втрача-

ла провідної нитки, бо Мирослав Гнатович продовжував недокінчене речення з наступного слова, так ніби то був диктант, – гарна звичка, вироблена роками тривалої педагогічної праці.

Розмова у нас вийшла значно ширшою і багатограннішою, аніж це дозволяли газетні можливості. Виявилось, що співрозмовник на початку свого наукового поступу директорував у моєму рідному селі – Великому Ключеві на Коломийщині – і виїхав звідти тоді, коли я лише народився. Згадував Мирослав Гнатович цікаві випадки зі свого вели-коклучівського побуту, називав імена людей, від яких переймав основи народної педагогіки, приказки і приповідки... Та найголовніше – вчений бачив Коломию базою для подальшої розробки теорії національного виховання, українознавства і регіональних аспектів освіти. Вчений вважав, що на Коломийщині збереглися чудові традиції народної педагогіки, виховні звичаї, свята, обряди, ремесла. Все це і мало працювати на ті ідеї, які він виокремив, творчо пристосувавши до реалій сьогодення...

Ми мало не засперечалися: мене дивувало, що підігрівається ідея гуцульської самобутності, гуцульської мови з власним правописом, слововживанням, навіть графікою. І тоді Мирослав Гнатович з науковою об'єктивністю провів тонку межу між говіркою як суто етнографічним явищем і підґрунтям для політичних спекуляцій. Слово за словом бесіда повернулася знову на Великий Ключів, бо, виявляється, молодий ще тоді науковець Мирослав Стельмахович «погорів» саме на цьому селі. 1961 року в Києві окремою книжкою видали нариси письменника Тереня Масенка «Під небом Гуцульщини». Більшість сторінок книги присвячено складному, але цікавому періодові нашої історії – подіям 1939-40 років: письменник з Великої України приїхав у західноукраїнське село тоді, коли вже тривала Друга світова війна, пробував за етнографізмом заховати всі протилежності складної доби. Під керівництвом Мирослава Стельмаховича в школі організували читацьку конференцію, зустріч учнів з героями книги. Молодий науковець написав для журналу «Українська мова і література в школі» статтю, в матеріалах якої фігурувала ця книжка. Комуś це не сподобалося, можливо, тому, що багато тих, про кого писалося в книзі, згодом стали помітними фігурами в українському підпіллі, інші потрапили до Сибіру чи емігрували. Як би там не було, а

статтю в журналі визнали неприйнятною, бо, мовляв, автор надто багато уваги приділяє «місцевій історії», захоплюється краєзнавством. Це було приключкою, щоб зняти з посади редактора, який допустив статтю до друку. Ну, а Мирослава Гнатовича негласно заборонили друкувати в журналі...

У Великому Ключеві витав дух колишнього директора школи, заслуженого вчителя України, підхорунжого УГА Романа Коссара, там працювали справжні подвижники освіти Яким Гушул і Василь Савчук. Тут був цілий світ автентичних вірувань, народних поглядів на світ, сім'ю, суспільство і місце людини в ньому. Записи, зроблені у Великому Ключеві, як оповідав Мирослав Гнатович, стали згодом матеріалом для написання книги «Українське родинознавство» (1995). Як я пізніше дізнався, Великий Ключів представлений і в кандидатській дисертації Мирослава Гнатовича: він проводив тут велику дослідницьку працю з методики викладання української мови, описував результати, фіксував конкретні імена тодішніх школярів. Нині вони вже мають своїх дітей, посилають їх до школи, стіни котрої пам'ятають відлуння кроків Мирослава Стельмаховича. Теперішнім великоклучівцям, яким уже сягнуло за півсотні років, інколи й згадається колишній директор, який разом з учнями плакав на похороні десятикласника: він трагічно загинув, відтягуючи від оголеного електродоту дівчинку...

Великий Ключів постійно був у душі Мирослава Гнатовича. Він неодмінно надсилав свої нові книжки передусім до шкільної бібліотеки. Пам'ятаю його статтю про педагога Якіма Гушула, розгорнуту рецензію на книгу Миколи Савчука «Історія Великого Ключева».

...Під час однієї з нечисленних наших зустрічей я поцікавився, що найбільше нині хвилює Мирослава Гнатовича. Виявилось, що не брак коштів хвилював ученого, а гостра потреба розгорнути наукові дослідження з історії української педагогіки. Він навіть у приватній бесіді наголошував на необхідності аналізувати мудрість народної педагогіки, створити фундаментальну книгу про українську етнопедагогіку.

Мирослав Гнатович був людиною, яка працювала сама і спонукала до праці інших. Якось ми розговорилися про мецената і просвітителя Йосафата Кобринського, який у середині минулого століття створив і видав оригінальні буквар і навчальну книгу з

прогресивної методики навчання грамоти і читання звуковим аналітико-синтетичним методом. А за тиждень-два до редакції з вітанням від Мирослава Гнатовича прийшла аспірантка, вона збирала матеріали для майбутньої дисертації про Йосафата Кобринського...

...Ця Великодня п'ятниця, на відміну від минулорічної, виявилася спокійнішою. Сиджу в редакційному кабінеті і згадую епізоди кільканадцятимісячної давності. Ще й дотепер не віриться, що Мирослав Гнатович Стельмахович не з нами. Здається, почувються в коридорі кроки, прочиняться двері, з'явиться Вчитель учителів і скаже: «З Великоднем, з воскресінням, Україно!»...

ДЕЩО ПРО ДВОХ ДОВІРАКІВ

Якби хотів скласти список людей, з якими мене зводила газетярська праця, то він би вийшов довгим-предовгим. Інколи траплялися й однофамільці. Серед них – два Довіраки: Василь і Михайло. Обоє прийшли на світ у Печеніжині, обидва пов'язані з літературною творчістю. Для обох література – не професія, а засіб зробити життя повнішим, вартіснішим, багатшим на емоції.

Син Миколи Довірака – Василь (народився 19 лютого 1934 року) був у числі перших випускників Печеніжинської середньої школи (закінчив навчання року 1953-го). Перед ним відкрилася дорога до освіти, бо хлопці з прикарпатських сіл і містечок прагнули завоювати місце під сонцем, йдучи до знань часто через нелегкі обставини студентського побуту. Вчився на економічному факультеті Львівського лісотехнічного інституту. Наприкінці 1950-х, отримавши диплом, прийшов на роботу до сусіднього з рідним Печеніжином села: працював техноруком Молодятинського лісопункту Коломийського ліспромгоспу. Далі, від 1961 року, півтора десятиліття віддав праці далеко від Коломиї – у Яблунецькому ліспромгоспі тресту «Чернівецьліс». «У 1960-і роки Василь Довірак голосно заявив про себе на сторінках районної, обласної і республіканської періодики. І, здавалося, до власної збірки – один крок. Та були причини, які змусили майже на 30 років замовкнути», – написано в одній із анотацій до газетної добірки віршів навесні 1992-го. І справді, дебютувавши у журналах «Вітчизна», «Дніпро», «Літературній Україні», автор потім надовго зник з літе-

ратурного поля. Ось як про це написав Дмитро Арсенич, який у коломийських і косівських виданнях умістив свій спогад про Василя Довірака: «1965 року, десь під осінь, в обласній газеті «Прикарпатська правда» була надрукована стаття голови обласного літоб'єднання Миколи Карпенка «Якщо без скидок...», де йшла мова про коломийське літоб'єднання. Автор критикував чи не найкращі твори, що друкувалися в «Червоному прапорі». Зазнав нищівної критики один із оригінальних віршів В. Довірака про «голубий острів». Іронізуючи, М. Карпенко писав, що, прагнучи досягти «голубого острова», можна опинитися у ролі Робінзона Крузо, хоч прекрасно розумів, що «голубий острів» – це мрія людини про щось красиве, незбагненне, недосяжне у час комуністичного морю [...]. Після цього з Василем Довіраком ми не зустрічалися. Шез чоловік, загубився у світі – і край!».

А далі оповів Дмитро Арсенич про свою зустріч з поетом аж через три десятиліття в Коломиї – 1990 року. Виявилось, Василь Довірак тут жив ще з 1975-го, працював у технікумі механічного обробітку деревини, а от здібатися з ним раніше поетові з Нижнього Березова якось не випадало. Тут і розкрилась таємниця тривалого мовчання Василя Довірака: «На початку шістдесятих років, працюючи в Путилі, Василь підготував до друку рукопис поезій, який подав до ужгородського видавництва «Карпати». Отримав схвальну рецензію та пропозицію дописати два-три вірші на «патріотичні теми». Кожний літератор розумів, що це хвалебні оди вождеві, компартії. Василь вагався, боровся з собою: як хотілося видатись і як не хотілось іти на компроміс із совістю! [...] Василь Довірак був порядною, чесною людиною з кришталюною совістю українського патріота. Мучився Василь, терзався. Мешкав він тоді в гуртожитку з одним, нібито товаришем, якому довіряв. Бо й прізвище яке в людини – Довірак! А той просто виявився негідником, та й написав у видавництво листа. Ви, мовляв, там думаєте видавати Довірака, а він націоналіст, поезія його наскрізь ворожа, зашифрована у націоналістичній образності, чого варті такі образи: «У небі забарвленім кольором синім сонце розквітло» – це ж явно синьо-жовтий прапор [...]. Та й розсипалась Василева книжка. Розвіялась. [...] Зрозумів Василь: все, нема ходу в літературу. Не його час. Замовк. Перестав писати».

Коли скресла крига наприкінці 1980-х, до активного творчого життя повернулися багато авторів. Хтось намагався відчутти в собі молодечу силу і, як в роки юності, брався за перо, а хтось добував з шухляди давно написане й призабуте в надії хоча б тепер дійти з ним до читача. От і Василь Довірак вдихнув свіжого повітря і взявся видавати те, що було і не було опубліковане колись.

Спочатку вірші і мала проза з'явилися в пресі, зокрема й у березневому випуску за 1992 рік літературної сторінки «Вісника Коломиї», а через рік — у поетичній книжці. Готуючи збірку, Василь Довірак не раз у редакції «Вісника Коломиї» радився про друкарню, вибирав редактора, думав над оформленням і назвою... Ми з моїм колегою-журналістом Володимиром Германом намагалися щось порадити, але Василь Довірак мав свою думку, бо ж робив власну, вистраждану творчою мовчанкою книгу. За рік з'явилася поетична збірка Василя Довірака «Кров і квіти : Вірші» (Коломия : Світ, 1993. — 32 с.). Автор в анотації пояснював: збірка мала побачити світ у видавництві «Карпати» ще на початку 1960-х років, а прийшла до читача аж тепер, скороченою і переробленою... Читаєш книжку тепер, і відчуваєш, що в ній зафіксоване протистояння двох ідеологій, тому й на обкладинку автор виніс символічну карту України, затінену серпасто-молоткастою червоною зіркою. Тематично збірка проникнена відчуттям непокори чужинцям, національною гідністю. А ще в ній присутня гіркота нереалізованості, втраченого часу, нездійснених мрій. І це якнайкраще відображено в катрені під назвою «Автобіографія»: «Розвіяв час, немов полу, / літа в тумані забуття... / І хилить вік мене додолу, / у карти днів програв життя».

Після появи поетичної збірки автор узявся за підготовку іншої книжки — прозової. На цей раз я часто його здибав у друкарні, куди він здавав рукопис, доносив витинки з якихось своїх газетних публікацій. Відліті в металі рядки книжки зверстали у сторінки, розпочалася читка коректури. І тут сталося непоправне: 2 березня 1994 року Василя Довірака не стало. Помер він раптово, не доживши навіть до шістдесяти. Спогадуючи Василя Довірака, колеги з Коломийського технікуму механічної обробки деревини писали: «Як тішився Василь Довірак, що вдалося закінчити і здати до друку повість з часів визвольних змагань ОУН-УПА «На вістрі долі», але невблаганна доля не дала йому побачити книгу надрукованою...».

Книжка так і залишилася б неопублікованою, але голова коломийської «Просвіти» Василь Глаголюк, один із тих, хто колись працював з Василем Довіраком у технікумі, взявся допровадити це видання до читача. Мене ж попросив допантрувати технічного боку видання цієї книжки. Так у листопаді 1994 року побачив світ сигнальний примірник збірки «На вістрі долі : Повість, оповідання, лісові пригоди» (Коломия, 1994. — 64 с.). У вступному слові Василь Глаголюк зазначив: «Василь Довірак квапився видрукувати [...] свою книгу, куди увійшли його спроби у художній прозі, а також публіцистика. Передчуття не були марними, і цього життєрадісного чоловіка, який сягнув за півстоліття віку, не стало».

Книжка, що складається з трьох розділів, містить зразки прози (незакінчену повість «На вістрі долі», бувальщину «Сигнал тривоги», оповідання «Вишні», етюди «Гіркий полин життя», «Щастя хлібороба»), лісові пригоди-бувальщини, а також публіцистику. В останньому розділі найціннішим є спогад «У гостях у Сорока-того» — про зустріч Василя Довірака у 1965 році зі знайомим письменником Юрієм Шкрумеляком.

А влітку 2008 року до мене загостив Дмитро Арсенич, який приніс у дарунок нову книжку Василя Довірака «Двознак» (Косів, 2007. — 108 с.), до якої увійшли твори з попередніх двох книжок, але з передмовою і за редакцією Дмитра Арсенича.

Тепер про Довірака іншого — Михайла.

Михайло Петрович Довірак заявив про себе як поет, композитор, лікар, краєзнавець. Він — уродженець Печеніжина (народився 23 серпня 1938 року). Знайомлячись, зазвичай каже, що наголос у його прізвищі треба ставити на другий склад — Довірак. Чоловік — один із тих, хто ще з 1980-х творив літературно-мистецьке середовище Коломиї. І коли я 1990 року на журналістську працю перебрався у місто над Прутом, у числі митців значився й цей автор. Його твори можна було відшукати серед газетних публікацій. Справжніх же щасливців, які змогли в тих умовах видати книжки, було небагато: у хрущовську добу до читача з книжками в Коломиї прийшли хіба Василь Косташук і Борис Мельник. А книжковий «хмаролом» нових часів на початку 1991 року відкрив Володимир Данькевич своєю віршованою збіркою «Завітайте до нас в Коломию».

...Більшість коломийських літераторів до читача доходили зі сторінок «Червоного прапора», згодом престижними стали публі-

кації в демократичному часописі «Агро». Газета «Вісник Коломиї» тоді також започаткувала літературну сторінку – «При ватрі», заставкою для якої став фотознімок: полонинська колиба, знята у відсвітах вогню. Випуски тематичної сторінки називали не номерами, а в'язанками. Ми тоді зазвичай представляли по одному авторові, віддаючи йому для віршів чи прози цілу газетну сторінку; містили довідку про автора, його фото. У числі перших, чию творчість представила газета, був і Михайло Довірак. Через паперову, а згодом і фінансову кризу, «Вісник...» змінив графік виходу, отож літературні сторінки часто витісняли нагальні політичні матеріали. От і сторінка Михайла Довірака лежала у мене, відповідального секретаря газети, чекаючи свого часу. Може, це й на краще, бо автор декілька разів приходив і виправляв то якесь слово, то розділові знаки. При цьому я мав змогу ближче запізнатися з Михайлом Довіраком, скласти собі уявлення про його творчі інтереси, особливості світобачення, навіть характер. Тоді мене вразило, як він по-професійному обережно (бо ж лікар!) з моїх рук брав лезо бритвочки, аби ним в рукописі вишкрябати зайву кому.

...У середині 1950-х Михайло Довірак, випускник школи в рідному селищі, подався на навчання до Станіславського музичного училища; потім викладав музику в культосвітньому училищі в Чернівцях. І хоча він згодом обрав інший фах, але перша професія живила і живить його власну творчість. Військова служба дещо змінила бачення життя і Михайло Довірак поміняв орієнтири: вивчав лікарську справу в Івано-Франківському медичному інституті. 1970 року приїхав до Коломиї на роботу, живе тут і досі. Тепер він – людина досвідчена, лікар вищої категорії...

Перша ж професія не відпустила Михайла Довірака остаточно: від початку 1970-х – він незмінний учасник чоловічої хорової капели медичних працівників. Саме на цьому ґрунті зміг розвинути свою композиторську творчість, реалізувати потяг до написання пісеньких текстів, віршування. Пісня про рідний Печеніжин «Край смерековий», написана ще 1968 року спільно з поетесою Ольгою Чемерис, стала початком власної творчості. Відтоді зроблено чимало, окремі твори отримали розголос: пісню Михайла Довірака «Калинова сопілка» виконує Михайло Сливоцький, а «Моя кохана Коломия» входить до репертуару народного артиста України Михайла Кривеня... Михайло Довірак має у своєму арсеналі публікації в ко-

ломийських часописах «Агро», «Вісник Коломиї», «Вільний голос», івано-франківській газеті «Галичина», часописі канадських українців «Український голос»... Його пісню «Я – Довбуша правнук» умістив журнал «Чорногора», виданий до 750-річного ювілею Коломиї у 1991 році, і репрезентований 19 серпня, під час московського путчу...

За публікаціями в періодиці були книжки. Першою до читача прийшла збірка Михайла Довірака «Мелодія в терцію: Вірші, проза, пісні» (Коломия: Світ, 1993. – 80 с.). Пригадую, як перед самим друком книжки здивав автора у цеху Коломийської міськрайдрукарні, де з колегами-газетярями ми працювали над випуском чергового номера «Вісника Коломиї». Михайло Петрович поділився новиною: видає книжку. Тут же поцікавився: яка з двох назв краща? Я відповів, що влучніша друга – «Мелодія в терцію». Виявилося, він теж зупинився на цій назві, а тепер просто звиряє своє сприйняття зі сприйняттям інших, бо щось міняти вже й так пізно... У передмові до книжки письменник, краєзнавець, гуморист Микола Савчук так написав про автора: «...своєю різнобічністю Михайло Довірак нагадує людину Доби Відродження...». І тут же: «...слово Михайла Довірака – виважене, чисте і щире. «Перо – твій спис. Ти ж – вічний воїн», – наче до себе звертається автор у однойменному вірші. Михайло Довірак переймається болями свого народу, його неймовірними потугами на шляху до побудови Української держави. Звідси й публіцистичний стиль багатьох його віршів, які добре сприймаються читацьким колом». Разом з тим, у збірці є суто ліричні поезії, написані ще у 1980 і роки, є байки. Врешті, тут є чи не єдиний прозовий твір Михайла Довірака – «Затужили трембіти». Завершують збірку вісім пісень.

У 1990-х він написав слова і музику пісень «Зацвіла калина рясно», «В сорокові колись...», «Живи, Україно, живи!», «Січові стрільці», «Черешневий ліс», «Шукаймо разом наш скарб, кохана», в яких відображено й подих нового часу, бо ж стало можливим відверто говорити про те, що раніше замовчувалося. В цей час Михайло Довірак у співавторстві із заслуженим артистом України Михайлом Попелюком створив пісню «Ти побажай». Загалом майже чотири десятки пісень у творчому доробку Михайла Довірака; вони й склали його книжку «Жайвір: Пісенна збірка» (Івано-Франківськ, 2006. – 76 с.). В одній з рецензій на нову книжку

М. Білогірська писала: «Ось так, як жайвір високо в небі розсипає свої трелі, так і з цього збірника ллються чудові пісні. Мелодійні, ліричні, в них оспівано красу рідного краю, ширих людських взаємин, а також представлено кілька пісень про героїзм українських повстанців. Ці пісні є добрим продовженням тих співочих традицій, які століттями творив наш народ. Адже ж відомо, що саме українська пісня мала зачепити за душу, їй притаманні змістовний текст і мелодійність музичного супроводу. Все це втілено в авторських піснях Михайла Довірака, які неодмінно знайдуть своїх жайворів-виконавців і здобудуть визнання».

...Кінець 1980-х років приніс зміни у застоєне суспільне життя. Запахло перебудовою. Для Михайла Довірака ті роки пам'ятні поїздкою до Канади. Під час приватного візиту він побачив інший світ, інших людей, інакшу літературу. Особливо благодатним для нього виявилось спілкування з відомим письменником і журналістом Анатолем Курдидиком. Цей чоловік, пов'язаний з Коломиєю і Коломищиною, в Галичині до 1939 року очолював літературну групу «12». Згодом він опинився на Заході й у повоєнні роки жив у Канаді, редагував газету «Вільне слово» (Торонто), а від 1961-го — «Новий шлях» (Вінніпег)... Під час зустрічей з канадійськими українцями Михайло Довірак почав усвідомлювати, що, крім радянського патріотизму, є ще й звичайні людські стосунки, нескуте мислення, ширше бачення життя. Складно довелося йому під час спілкування, чимось схожого на перехресні допити: закордонні українці з відвертою прямою питали, чому в ріднокраї не живуть так вільно, як вони... Певно, Михайло Довірак тримався гідно, бо згодом до нього писали і сам Анатоль Курдидик, і його рідні та близькі, вітали зі святами, ділилися новинами, надсилали книжки...

У 1989 році на установчих зборах медпрацівники довірили Михайлові Довіракові керувати осередком Товариства української мови імені Тараса Шевченка, яке згодом переросло у відроджену «Провіту». Він став членом Руху. Це був початок громадської діяльності. Згодом Михайла Довірака обрали депутатом Коломиї міської ради першого демократичного скликання (1990–1994). То був бурхливий час.

...У Коломиї друга половина року 1990-го, крім цілої низки інших прикмет нової доби, була позначена ще й герботворчим

неспокоєм. Пристрасті кипіли повною мірою — всі обговорювали, яким має бути символ міста над Прутом: лев, топки солі чи, врешті, тракторні шестерні... Завершилося очікування на початку 1991-го, коли офіційно затвердили новий герб. Переміг проект Михайла Довірака: золотий беркут у колі на синьому щиті. І хоча тоді не всі сприйняли таке рішення депутатів, Коломия з цим символом живе вже більш ніж два десятиліття. Відтоді, з березня 1991-го, у моєму архіві зберігається фото: Михайло Довірак зображений поряд із гербом Коломиї; на відлозі піджака — депутатський значок; з-під герба виглядає вишиваний рушник. Й у статурі автора, й у погляді його рішучих очей вчувається внутрішня сила, наполегливість, здатність обстоювати власну позицію. Новий коломиїський герб 1992 року опублікував знаний український історик Володимир Сергійчук у своїй книжці про національну символіку України.

Крім герба Коломиї, Михайло Довірак створив ще й проект пам'ятного знака до 550-річного ювілею рідного Печеніжина (1993 рік). Він доклав зусиль, аби в середмісті Коломиї встановити пам'ятну плиту на згадку про повішеного більшовиками у 1945 році українського патріота Івана Майданського. Провів справді важливу роботу, яка тривала декілька років: в архіві спецслужб в Івано-Франківську, з дозволу високих посадовців, віднайшов портрет Майданського, зібрав кошти для виготовлення і встановлення таблиці. Її врочисто відкрили 2000 року за участі доньки Майданського, яка спеціально прибула з Росії.

У декількох номерах коломиїської газети «Вільний голос» у червні-липні 1996 року Михайло Довірак опублікував документальну повість з часів повстанського руху 1940-х — 1950-х років «Подруга «Тиса».

У час краєзнавчого ренесансу Михайло Довірак заримував історію свого рідного селища в тридцятисторінковому творі «Печеніжин : Поема». Він увійшов до книжки «Печеніжин» (Коломия, 2005. — 144 с.). Книжка вартісна, бо автор, крім власне поеми, подає тут багато документального матеріалу: біографічні нариси про знаних людей Печеніжина, списки священників 19–20 століть, січових стрільців, вояків УГА та УПА... Пише про обставини економічно-промислового розвитку. Зібрано тут багато рідкісних фотознімків. Краєзнавець Микола Савчук свою передмову до книжки назвав «Заримоване містечко».

...В останні ж роки Михайло Довірак, як справжній українець (тобто, на рівні серця, а не холодного розуму), через призму поетичного слова намагається осмислити нашу історію. Його неопублікована поема «Україна» — спроба стисло викласти основні факти з історичного минулого, дати власну оцінку подіям, розкласти свої акценти. Зробити це особливо непросто, бо ж українська поезія 19 і 20 століть — всуціль пронизана такими спробами (нагадати хоча б поему «Україна» Пантелеймона Куліша, великі полотна Володимира Сосюри, Юрія Клена, Ліни Костенко...). Михайло Довірак зателефонував мені у серпні 2011-го і призначив зустріч. Він так само рішучий і впевнений у собі, як на тому фотознімковій двадцятирічній давності. Тільки сивини додалося, а ще назбиралися свіжі твори, які просяться у нову книжку.

«СТАРИЙ», АБО Ж ПАВЛО ФЕДЮК

2003-ій рік, Гуцульський фестиваль у Вижниці. Зустрічаю Павла Федюка. Говоримо недовго — він кудись поспішає, тому поквапом пропонує: давай зробимо у Коломиї корпункт «Літературного Львова», будете друкуватися у львівській газеті. Але й розповсюджувати газету треба, і дбати про кошти на нові номери... У дев'яностих і справді було приємно побачити своє ім'я на сторінках «Літературного Львова». Там, з подачі Павла Федюка, друкували мої матеріали, зокрема й про творчість Станіслава Вінченза, і переклад з польської його оповідання «Луни з Чердака». Публікували там декого з інших коломийських авторів. Але одна річ написати самому і чекати публікації, інша — ув'язуватися у не надто життєздатний видавничий проект, тому я обіцяв «подумати».

А Павло «озадачив» мене і зник. Того дня у калейдоскопі фестивалю було багато заходів і ще більше зустрічей: хтось квапився на конференцію, когось цікавили сувеніри, молодші готувалися увечері слухати концерт співачки Руслани, а ще хтось просто хотів поговорити зі знайомими, яких можна зустріти хіба що раз на рік на такому ось фестивальному дійстві.

Павло Федюк з наміром видавати в Коломиї літературну газету носився принаймні ще від середини 1990-х років (свого часу і

Юрій Федькович також мріяв у Коломиї заснувати літературний часопис, але не заснував). Павло ж тоді казав твердо: «З вересня «Літературний Львів» будемо видавати в Коломиї. Політика, історія, публіцистика, економіка. Фактично, «Літературна Україна» вже поступилася нам...». Чесно кажучи, цю дещо передчасну заяву я тоді не наважився дати до друку, а в обіцяний вересень ця газета так і не почала виходила в Коломиї.

З Павлом Федюком я познайомився у липні 1995-го в редакції «Вісника Коломиї». Тоді багато говорили, я дещо нотував. Згодом опублікував матеріал про нього як про лауреата літературної премії «Благовіст» за 1994 рік (нею відзначено Павлову книгу «Самотня зірниця»). Потім здивалися з ним ще не раз і в Коломиї, й у Львові. І знову Павло щось розказував, а я щоразу щось записував.

Цей чоловік приваблював мене своїм «письменицьким» світобаченням і такими ж оцінками життя, дещо нестандартними, а дещо (через свою непрагматичність) наївними. Та разом з тим, я високо цінував і ціню новелістику Павла Федюка, вміщену у книжках «Нічна зозуля» (Київ, 1988), «Самотня зірниця» (Львів, 1994), «Гуцульська мадонна у весільній сорочці» (Львів, 1997)... Є в його творах щось таке, що перекреслює всі дивацтва автора і робить з нього справжнього митця.

А перший твір Павла Федюка, який мені потрапив на очі, були опубліковані з продовженням у коломийському часописі «Агро» сторінки його сатиричної повісті про Міська Чукулядку. Та й сам Павло Федюк якийсь час (на зламі 1980-х і 1990-х років) працював у редакції коломийської газети «Агро». Цей часопис зумів згуртувати декількох письменників — крім Павла Федюка, тут працювати Дмитро Захарук, Василь Лесів, Ольга Бабій, Володимир Чипига, Михайло Андрусак. Саме Михайло Андрусак оповідав про те, як «Агро» на початках своєї біографії (видавали її з початку 1988 року) лише входила у річище, маневруючи між традиційною виробничо-колгоспною газетою і культурологічним часописом. Тоді доводилося творчим людям писати про виробництво, оперувати цифрами й економічною термінологією. А Павло Федюк зі своїм мистецьким світобаченням (хоча ще 1970-71 років працював літпрацівником райгазети у Верховині, потім не цурався журналістики й у 1980-х) ніяк не міг вкластися у ритм виробничих матеріалів — писав з художнім розмахом.

Редакція газети, яка спочатку містилась у селі Підгайчиках на Коломийщині, згодом перебралася до Коломиї, – розповів Михайло Андрусак. – Павло Федюк, який не мав у Коломиї житла, мешкав якийсь час в одному з редакційних приміщень. Вранці Михайло застав його за таким заняттям: Павло сидів на підлозі і намагався підібрати по порядку списані від руки аркуші паперу. Виявилось, що він цілу ніч писав чергові розділи свого роману «Депресія» і, на манер Льва Толстого, скидав їх на підлогу. Тепер ось усе переплуталося, спробуй-но розберися що за чим. Коли Андрусак зауважив, що просто варто було пронумерувати сторінки, Павло Федюк спочатку задумався, а потім на повному серйозі вигукнув: «Старий! Ти геніальний чоловік! Чому я до цього не додумався раніше!».

Про себе Павло Федюк, який народився на свято Івана (7 липня 1947 року) у селі Рунгурах, мені розказував так. Коли був хлопчиком, трагічно загинув батько; дитинство було небагатим, доводилося змалку дбати про заробіток. Брати служили в армії, вдома лише мати і Павло. Після школи в Рунгурах, середню освіту здобував у Печеніжині, бо мав намір учитися далі. Сидів з Романом Андріяшком за однією партою. Перед армією ще встиг декілька років попрацювати фрезерувальником на заводі «Коломиясільмаш», бо до університету вступити одразу не міг – провалився. Надалі вчився цілеспрямовано – розповідав Павло: писав собі на руці те, що треба було вивчити, і, їдучи велосипедом на роботу, позирав на долоню, аби запам'ятати.

Після декількох років служби у війську, Павло Федюк прийшов на роботу до Верховини у райгазету. А з 1971 року почав стаціонарно навчатися на факультеті журналістики Львівського державного університету імені Івана Франка.

Навчання в університеті Павлові не заладилося. Я не маю доступу до документів про ту історію, але є запис розповіді самого Павла Федюка: «У 1972-му заснували підпільну організацію. Спочатку вона була чисто культурологічною, потім на машинці друкували листівки. Нас заарештували, мав бути суд. Але суду не зробили, бо на Заході «Голос Америки» і «Німецька хвиля» зчинили галас. Загалом вся ця історія виявилася провокацією радянських спецслужб... Мене виключили 17 квітня 1973 року без права проживання у Львові».

Поїхав подалі з ріднокраю. Десять років лісозаготівель у Кіровській і Горьковській областях Росії. Павло оповідав про місця, прилегли до ріки Вятка. Життя його інколи висіло на волосині, зокрема, потрапив в аварію; відволодали в реанімації.

А 1978 року він вирішив спробувати щастя і отримати вищу освіту: вступив на заочне відділення історичного факультету Горьковського держуніверситету. Але, як каже Павло, хтось доніс, що його з Львівського університету звільнили без права на отримання вищої освіти. Тому й у Горькому знайшли привід для звільнення: виключили з другого курсу.

Павло Федюк повернувся в Україну і заявив про себе як письменник книжкою «Нічна зозуля» (Київ : Радянський письменник, 1988). А 1990 року став членом Спілки письменників України. У перебудовні роки писав, як каже, на болючі резонансні теми, зокрема й про видобуток сірки у Яворові, який спричинив до негативних екологічних наслідків, провалів будівель. Потім була праця в «Агро». Від 1991 року Павло Федюк – редактор газети «Літературний Львів».

Не раз Павло озвучував свою ідею про будинок творчості письменників, який він мав намір збудувати у Рунгурах, навіть казав що взяв для цього сім гектарів землі.

Я дав Павлові свої поетичні збірки. І він при зустрічі наступного дня поцікавився: а ти звідки знаєш Петричіву? Петричівка – рунгурське урочище, що межує з моїм рідним Великим Ключевом, то й не дивина, що ця назва з'явилася у моєму вірші. І Павло мене вразив: «Старий (я завжди так кажу тим, кого заважаю), старий, ти у Спілці письменників? Ні, то я тобі напишу рекомендацію». І Павло таки її написав. І я нею скористався при вступі до Спілки (разом з рекомендаціями Степана Пушика й Ольги Слоньовської). Про це фамільярне звертання «Старий» розповідають (і пишуть) інші знайомі Павла Федюка.

Кінець вересня 1999 року. Львів. Трамваї. Дош. Вулиця Крушельницької. Павло Федюк у кедах, рваній вбері, з сумкою через плече. Пониклий, розчарований. «Література? Нема. Будує гаражі. І газета вже три місяці не виходить. Чув, що в Коломиї нарід буде гуцульський фестиваль? Ну, бувай, мені сюди...».

Якось у середині 1990-х, під час чергового приїзду Павла до Коломиї, ми вирішили посидіти за пивом. На його запитання, що

нового пишеш, я відповів: а кому воно потрібне? Павло тоді нагримав на мене: «Ми всі це пройшли, а як не писати, то нічого й не буде...». Багато про що встигли переговорити. От Павло оповідає свою версію Олекси Довбуша. «То дурниця, що він був могутнім велетнем, як його зазвичай зображують. Довбуш – невеликий чоловік, звичайний гуцул (от як я). Але мав він щось від ворожбита-характерника, тому й не могли його перемогти».

Іншого разу Павло оповідав про рунгурську трагедію: спалення мадярами під час війни його рідного села. Павло спеціально приїхав зі Львова до Коломиї, аби у річниках газети «Агро» відшукати свої публікації про це. Ми, власне, в редакції «Агро» й зустрілися. Говорили про геноцид українського народу, про мільйони знищених і вивезених з рідної землі. Павло проводив паралель зі своєю новелою «Мама сушила сухарі» (відома також як «Мама постійно сушила сухарі»). Казав, що пише книжку про рідне село, бо, мовляв, розтиражована радянською пропагандою трагедія Катині – не єдина. Таких сіл – декілька сотень. І згодом справді вийшла книжка про рунгурську трагедію. Я її прочитав і довго мав гнітюче враження – автор зумів передати біль від пережитого своїми односельцями в роки війни.

З творчості Павла Федюка мені найбільше запам'яталася його новела «Штабар». Може тому, що її опубліковано в першому (і, на жаль, єдиному) номері коломийського журналу «Чорногора», і вона часто потрапляла мені на очі, а може й тому, що певною мірою екзотичне слово штабар ввійшло у мою свідомість з самого дитинства, і я згодом зі здивуванням зіставив героя твору з реальними людьми, яких знав змалку.

Штабареві хлопці – мої сусіди, учасники дитячих забав. Я знав і їх батька, і їхню бабусю. З мого дитинства пам'ять виносить образ старої Штабарьки – Євдокії, Іванової дружини. Ця стара жінка не раз приходила до своєї сусідки (а моєї бабусі по матері) – Насті Кобилянської. Отоді, у 1970-х, я й сам чув її оповідь про останні хвилини її коханого чоловіка, Івана Штабаря, скаліченого цебром у криниці... І лише згодом усвідомив, що ця родина пов'язана з героями оповідання, у якому Павло Федюк розповідає про копача криниць Штабаря. Штабар тут виступає своєрідним ексорцистом, який бореться з бісицею, аби газда з нечистим сумлінням усе ж мав чисту воду. У творі химерно переплелися реальне життя і література. Федюків Штабар – ексорцист-добротворець, який заради

торжества добра вдається до ризикованої процедури – боротьби за чисту воду.

...Оповідають, що Іван Карпенюк з Великого Ключева ще за Польщі вподобав собі доньку багатого рунгурського газди Явдоху. Коли вже йшло до весілля, батьки нареченого заборонили йому одружуватися з дівчиною з сусіднього села. Хлопець виявився зятим і не послухав батька. Кажуть, дійшло до того, що батько сина зачепив ланцюгом за ногу і конем поволік від нареченої до дому. Після такого зневажання, батьки дівчини також почали перечити одруженню. Так обоє молодих без батьківського благословення оселилися жити на невеличкому клаптику землі у Великому Ключеві. Іван копав людям криниці, а його дружина збирала гриби. Потім громада для них виділила шмат землі, неподалік від обійстя. На цей ґрунт їхню хату на колодах через дорогу перетягували три дні – помешкання перекочувало за цей час на якихось півсотні метрів... Після війни Іван підірвався на міні, втратив ногу і ходив на штугли. Він так був зайнятий своєю роботою, що навіть не мав вихідної вбері – ходив по сусідах у неділю чи свято у вимашених глеєм штанях; підсохла глина обсипалася з його дерев'яної ноги... Якось линва, на котрій було прив'язано цебер з глиною, обірвалася, і цей смертоносний вантаж упав на дно криниці. А там, унизу, докопувався до водоносного шару Іван... Життя прототипа Федюкового «Штабаря» скінчилося.

А коли багатьма роками згодом мав померти Штабарів син, його дружині наснилася криниця, схожа на ту, яка привела до смерті її свекра: з криниці почерез цямриння виривалася брудна вода.

В тому, що криниця стала символом смерті для їхньої родини, ця жінка пересвідчилася за декілька тижнів: їй знову приснилася криниця з брудною водою, а вранці прийшла звістка, що вже Штабарева внучка стала вдовою.

...З Павлом Федюком я бачився у Львові, в редакції «Літературного Львова». Обличчя зі слідами тяжких травм, пошкоджене око. Він розповідає, що його побили, лежав у лікарні, ледь живим зостався. Але зате написав ще один твір – «Різдво в реанімації». Мовляв, велика творча удача.

Відомо, що Павло Федюк написав п'єсу-інсценізацію за творами Євгена Гуцала «Позичений чоловік», поставлену в Коломиї та ще на кількох театральних сценах України. Розповідав, що має ще п'ять власних п'єс.

Павло казав, що вже підготовлено до друку його роман «Депресія» (уривки з нього публікував часопис «Агро» у 1990-91 роках) і повісті «Глибоке дзеркало», «Двоє зайвих». Творів опублікованими я не бачив.

З рукописів маю окремі його поетичні твори, які свого часу автор подав до друку у газеті «Вільний голос». Знаю про його поетичну добірку в газеті «Агро».

У червні 2007 року Павла не стало. Поховали його в рідному селі Рунгурах. Коли відзначали рік по смерті, Павло Федюк вернувся до людей на крилах-сторінках своєї книжки «Гуцульська мадонна у весільній сорочці» (Львів : «Тріада плюс», 2006. – 228 с.).

...У спекотну червневу днину 2012 року на вулиці Театральній у Коломиї зустрічаю Олега Семенишина, якого знаю відтоді, як він редагував журнал «Гражда». Тепер він опікується часописом «Грегит», який також виходить у Львові. Олег загостив до Коломиї зі Стопчатова, де на подвір'ї Павличкової хати відкрили пам'ятник повстанцеві «Гамалії». Зі Львова він привіз свіже число «Грегота», а також грубу книжку – «Вибрані твори» Павла Федюка (Львів : Тріада плюс, 2012. – 752 с.). Книжка, яку впорядкував Богдан Смоляк, вийшла тисячним тиражем. Тут зібрано творчий доробок письменника (новели, поезії у прозі, повісті, нариси, поезії, драматичні твори). Вміщено у книзі й відгуки про творчість Павла Федюка, спогади про нього, присвяти). Дещо з того, про що оповідав Павло, я знайшов і вперше прочитав саме в цій книжці.

...Інколи я задумуюся над тим, що немало людей, з якими мені випало спілкуватися, вже відійшли у засвіти. Окремі з них втілилися у пам'ятник чи меморіальну таблицю. Та більшість перетворились лише на нечіткі, фрагментарні спомини. З письменниками інакше: вони виринають з мороку непам'яті щоразу, коли береш до рук їхню книжку. Виходить, що у нашому матеріальному світі писане слово – невмируще, тоді як все інше – лише частина великої гри, званої життям.

ЖИВ СОБІ КРАЄЗНАВЕЦЬ

Восени 2009 року ховали Богдана Сенюка (25 серпня 1949, с.Підгайчики Коломийського р-ну Івано-Франківської обл. – 18 лис-

топада 2009, там само). У Підгайчиках біля старої хати зібралися люди: недовге прощання, молитва. Далі – відправа у церкві. І, нарешті, остання дорога. Цвинтар тут далеко за селом: скінчилися хати і вийшли на простогін; дорогою була нагода згадати про Богдана.

Познайомилися ми 1 квітня 1995-го в редакції газети «Агро» в Коломиї: тут у колі літераторів і рідних письменника згадували Тараса Мельничука. Прийшов і Богдан Сенюк. Розговорилися. А відходячи, Богдан запитав: «Маю примірник своєї книжки. Кому подарувати?». Руку дотягнув я, бо був найближче. Ця дебютна книжка Богдана Сенюка вийшла у Коломиї, у видавництві «Світ» 1993 року. Редагували її у цій самій кімнаті «Агро», де ми зібралися того квітневого дня, бо тут донедавна було ще й видавництво «Світ», яке деякі автори донині вперто плутають з львівським університетським видавництвом під такою самою назвою.

Згодом ми частіше здибалися, спілкувалися, обмінювалися думками про літературу. Пам'ятним для мене був день, коли я наприкінці липня 1997 року поїхав у село Назірна на вшанування пам'яті Остапа Терлецького. Там відновили могилу батька письменника. Було свято, промови, різноманітні гості. Почесним гостем був і Богдан Сенюк, який написав повість про Терлецького.

Довго говорили з різними людьми, я записав багато цікавого про село і його історію. Спілкувався тоді й з Богданом Сенюком, який тут був «своїм». Збереглася в селі церква, де правив батько Терлецького. Достояло до днів наших приміщення плебанії, в якому народився син священика – Остап Терлецький. Навіть криниця перед колишньою плебанією і та дійшла до днів наших; п'єш воду і відчуваєш зв'язок часів. Власне, Богдан розповідав багато про свою творчість, про те, як зацікавився Терлецьким, як отримав зі Львова копії різноманітних документів про нього. Щоправда, Відень, виявляється, відізвався скоріше... Тоді, у другій половині 1980-х, у Богдана Сенюка, певно, і зародилася думка про те, що у Європі вміють краще берегти історичне минуле і своїх народів, і сусідніх. Згодом цю тезу з Австрії він переніс на Польщу, не раз пересвідчуючись, що у поляків значно більше документальних свідчень, аніж у нас, та й дати раду тим свідченням вони вміють краще, аніж ми. Тому й відшукати, при потребі, інформацію у сусідів легше, аніж вдома, в Україні... У той час він і почав писати

повість про Остапа Терлецького, документальний твір з додатком художньої вигадки, призначеної, передусім, аби звести в єдине полотно документальний матеріал.

Ця повість, під назвою «Ріка жадань», починаючи з першого січневого номера 1989 року публікувалась у декількох номерах часопису «Агро». Згодом, доопрацювавши, наповнивши ще цілою низкою матеріалів, Богдан Сенюк видав повість окремою книгою під назвою «Непогасне світло».

Читаючи книгу, мені впало у вічі густе насичення її фактичними матеріалами з життя галицької інтелігенції XIX століття. Письменник непомітно відходив від основної лінії – Остапа Терлецького – і пускався у доволі детальні екскурси генеалогією численних родин, або занурювався у розповідь про минуле населених пунктів. Така деталізація і розлогість, виявляється, була прикметою не лише цієї книги, але й особливістю творчої манери Богдана Сенюка загалом.

У серпні 1999 року Богдан Сенюк відзначав своє п'ятдесятиліття. Була тепла суботня днина. Тоді я вперше побував у його рідних Підгайчиках. Стара Богданова хата стоїть на початку загайпільської дороги (кажу «стара», бо за декількасот метрів звідти, вже на іншому об'їзті, Сенюки звели нову хату, в якій Богдан відзначав наступний свій ювілей, але в якій так і не встиг пожити).

Того дня Богдан приїхав по мене до Коломиї винайнятою автомашиною. Щоправда, вже в Підгайчиках довелося ще зо дві години зачекати, доки всі запрошені зібралися святкувати. А я тим часом мав нагоду подивитися на спиртзавод, колишню панську садибу, помилуватися грою води на ставковому плесі та послухати цікаві Богданові оповідки.

За село нас виїхало більше ніж десять, головним чином Богданові заводські колеги. Ми тішилися прохолодою у тіні від дерев. А поруч горіло багаття, над яким чаклував сам Богдан. Він щось складав, доливав, підсипав у казан. Потім справу передав дружині. А незадовго закомандував: «Я сам всиплю трави!».

Не пам'ятаю вже, що саме ми їли, але Богдан довго говорив про рецептуру, про технологію приготування, про традиції споживання. Богдан Сенюк мав декілька пристрастей. Він цікавився історією народів і життям великих людей. Він любив мудрі ви-

словлювання, починаючи від біблійної афористики і завершуючи, здебільшого, середньовічною. Богдан цікавився історією різноманітних рослин, прянощів, приправ; дещо збирав у дикій природі, дещо вирощував, а дещо купував на коломийському ринку, приїздячи сюди у суботу, і ведучи тривалі розмови з продавцями-азійцями та кавказцями. Він прагнув вникнути у таємниці династій, поволі перейшовши у своїх зацікавленнях від історії галицьких родин – до династій знатних князівських і шляхетських родів (часто увечері він телефонував до мене, розпочинаючи розмову фразою «Сонячні Підгайчики», і ставив низку запитань, на які я мав йому знайти відповідь). При цьому, Богдан не одразу цікавився, чи підготував я відповіді, а довго говорив про інше, врешті, принагідно, переходячи до того, що його цікавило і що стало причиною дзвінка. Стала фраза про погоду в Підгайчиках, залежно від реального стану метеорологічної ситуації, могла видозмінюватися: «Похмурі Підгайчики», «Дощові Підгайчики», «Сніжні Підгайчики» тощо.

Мені чомусь здавалося, що Богдан живе з почуттям постійної потреби відірватися від щоденного, суєтного і поринути в світ романтичний, омріяний ним. У світ із такими реаліями і такими стосунками, який показано у захоплюючих книжках про діяння великих людей і про минулі епохи. Тут Богдан був ніби не на своєму місці, прагнучи ідеалу, а не бруду життя.

Це були гейби дві людини: одна ходила на роботу, пастишила худобу і дбала про виживання; друга жила шляхетними помислами й ідеями, людина, приналежна, щонайменше до якогось високоінтелектуального і високодуховного середовища. Ці риси тяжко поєднувати, і оточуючі часто сприймають таких людей з тінню недовіри.

Про початки своєї творчої праці Богдан оповідав з гіркотою. Мовляв, сподівався у радянській пресі початку 1970-х років знайти друга і радника, багато писав на високі теми, але йому радили стати робсількором, розповідати читачеві про надої на фермі та врожаї цибулі на колгоспних полях. І справді, серед архівних матеріалів газети «Червоний прапор» у Коломиї збереглася «Анкета робсількора» з 1970-х років, яка свідчить, що Богдан Сенюк мав намір піти у газетярство: навчався на підготовчому відділенні факультету журналістики Львівського державного університету імені Івана Франка. Але стати журналістом йому не судилося.

Шістдесятиріччя Богдан відзначив скромно, без творчих вєчорів. При зустрічі в Коломиї казав, що для нього ідеалом ставлення літератора до слави є Іван Стефурак (добрий поет, який вийшов з Великого Ключева і повернувся туди, аби, на пенсії, споглядати рідне село і писати афористичні вірші). Богдан після того як пошкодив праву руку, все робив лівою, навіть писав нею, а ще частіше друкував на машинці. Робота на заводі минулася. Він багато пастушив, наголошуючи на тому, що це справа зовсім не образлива для письменника і краєзнавця, бо ж пастухами були навіть біблійні царі й патріархи.

Останній рік-півтора до смерті Богдан Сенюк зацікавився газетярством. Він узявся редагувати газету «Заводський інформатор». Це газета ДП «Залучанський спиртзавод», до складу якого ввійшов і Підгайчиківський завод. Її Богдан видавав у березні-жовтні 2008 року (вийшло вісім номерів). Хоча газета була задумана як видання про спирт і спиртове виробництво, Богдан прагнув її зробити цікавою, наповнював розповідями про долі людей, історичними фактами, цікавинками. Якось при зустрічі в Коломиї (а їх Богдан напередодні ввечері призначав найчастніше на наступний суботній день) сказав, що кожен письменник у житті має обов'язково побути хоча б якийсь час редактором газети.

Ввійшовши у смак, Богдан Сенюк «розчинив» ще один часопис — інформаційно-краєзнавчу газету селища Гвіздець «Перлина Покуття». Її він устиг зробити лише три випуски (за січень, квітень і серпень 2009 року). Тут змішалось сьогодення та минувшина, українські, польські, єврейські персонажі. Православні і католики. Дерево і камінь. Майже всі матеріали в газеті — не підписані авторами, отож редакційні. Редакція ж здебільшого в одній особі: Богдан Сенюк.

Богдан Сенюк як краєзнавець зробив немало. Перелічу його книжки. Це, передусім, книжка про Остапа Терлецького «Непогасне світло : Біографічна повість» (Коломия : Світ, 1993). Він нею дебютував як дослідник і краєзнавець. У цьому ж ряду стоїть книжка «Слід троянського коня : Історична повість» (Коломия, 2000). Книжка, видана тиражем дві сотні примірників на газетному папері і при скромному поліграфічному оформленні, відобразила частину того краєзнавчого багажу, з яким ішов життєвою дорогою Богдан Сенюк. Автор виступає дослідником історії, за-

нурюється у часові пласти, аби осмислити минуле ріднокраю. Тому й маємо тут чар минувшини Коломиї, Гвіздця, Обертину, діяння великих історичних постатей і постатей вигаданих; суміш філософії та етнографії. На перший погляд, герої часто впадають у крайнощі, вбачаючи у російському самодержавстві протиположності, ідеалізуючи військовий союз у Переяславі (звідси і назва повісті). Може видатися, що автор «потопає» в історичному фактажі, архаїчній термінології, польсько-латинських термінах. Однак, дочитавши твір до кінця, усвідомлюєш виправданість такого підходу. Доречною, як ознака творчої манери Богдана Сенюка, є й історична термінологія.

Богдан Сенюк прагнув писати цікаво, незалежно від того, про що мова. Тому його книжки, присвячені історії населених пунктів, вигідно вирізняються з-поміж інших подібних видань. Він занурюється так глибоко, висловлює настільки сміливі гіпотези, що інколи навіть стає лячно від припущення, що саме так і могло бути. Це стосується, передусім книжки про рідні йому Підгайчики «Далибогова криниця» (Коломия : Вік, 2005) та книжки про колишній районний центр, а нині селище на Коломийщині — Гвіздець під назвою «Гвіздець-місто : Штрихи з історії Гвіздця і межівних сіл» (Івано-Франківськ, 2007). Автора у цих книжках передусім манила давнина, тоді як розділи про новітню історію Богдана Сенюка, здається, писав для годиться, з потреби витримати жанрові особливості.

Цікавою є й книжка «Хліб ангелів : Лікарські рослини в Біблії» (Коломия, 2000). У ній Богдан Сенюк виклав знання про рослинний світ, які збирав роками. Він не лише цікавився старими переказами і легендами, а й вирощував деякі з рідкісних рослин у себе на грядці. А років з десять тому спиртзавод за його рецептом почав випускати оцет, настояний на лікарських рослинах. Я й сам пробував ту коричневатувату рідину, предмет особливої гордості Богдана Сенюка. Взагалі ж, у розмові Богдан, почувши скаргу на якесь недомагання, радив які рослини вживати, аби його позбутися. Чи завжди прислухалися до нього? Може й ні, але радив він широко, прагнучи допомогти.

Потяг до зацікавлення чужими мовами і різноманітними мовами у Богдана з'явився ще під час служби у війську. Звідти, з Бурятії, він привіз і сторінку якогось старовинного тексту, врято-

ваного з руїн ламаїстського храму. Цей текст живив Богданову яву, щоправда, не знати, що саме там було написано.

Він працював спочатку на комбікормовому заводі в рідному селі, згодом – на спиртзаводі, знав його сьогодні й минуле. Тому й у книжці «Підгайчиківський спиртзавод : Історія і сучасність» (Коломия, 2000), виданій до століття підприємства, Богдан Сенюк оперує багатьма цікавими фактами. Звичайно, головне – це етапи зародження, становлення, розвитку підприємства. Та разом з тим, він вводить читача й в історію села, й в історію промислового розвитку краю.

Останньою книжкою Богдана Сенюка стала біографічна повість, присвячена непересічному чоловікові Василеві Ткачукові, орденоносцеві, героєві соцпраці й Героєві України, а ще – односельцеві і сусідові Богдана Сенюка. Це ж йому останніми роками, після того, як приганяв корови з пасовища, Богдан Сенюк носив тепле молоко, аби принагідно поговорити про земне і вічне. Багато з тих розмов лягло в основу книжки «Царське серце Ткачука» (Коломия, 2007).

Книжки Богдана Сенюка не виходили великими тиражами: від 200 до 1500 примірників. Але він і сам казав, що головне, аби книжка не зотліла в рукописі, бо тоді робота пропаде намарне.

Планував Богдан опублікувати і свою малу прозу, куди мали ввійти і його оповідання на історичну тематику. Перше оповідання – «Хай святиться твоя зоря» – він опублікував ще 1978 року в коломийській газеті «Червоний прапор». По коломийських газетах з'явилися оповідання, серед яких – «Дойна» і «Смертний гріх Пілата».

Богданові подобалося вслухатися в звучання чужих слів, етимологізувати, відшукуючи сліди взаємовпливів. Ще 1980 року зацікавився есперанто, належав якийсь час до Полтавського есперанто-клубу. Перекладав зі слов'янських мов: у рукописі залишився переклад з болгарської повісті Петера Карапетова «Аспарух». Лише дещо з перекладів побачило світ – невеличкі тексти, опубліковані у періодиці, зокрема й у дитячому журналі «Барвінок».

Ми з Богданом часто говорили, обмінювалися різноманітними матеріалами, інформацією, книжками, артефактами. От і тепер маю пам'ятку про Богдана Сенюка: навесні 2005 року я ви-

міняв у нього другий том «Української Загальної Енциклопедії». Книжка була понищена страшенно, її довелося реставрувати. Та головне – вона має історію, бо ж нібито походить з бібліотеки письменника і священника Миколи Угорчука (заного як дитячий письменник Микола Погідний). Він у війну емігрував і жив у США, ну а перед тим працював священником на Коломийщині, в тому числі й у Підгайчиках.

Богдан Сенюк – приклад людини творчої, яка всупереч несприятливим умовам не закісла в селі, а спромоглася свою відірваність від великого міста перетворити на джерело краєзнавчої інформації. Він ходив околицями, розпитував людей, записував легенди і перекази. Пам'ятаю, з якою енергією Богдан говорив про свої спостереження щодо народних переказів про «баби, які курять»; обіцяв написати про курган, який регулював погоду в околицях, а потім його скопали і баланс порушився. Не написав.

Працював останніми часами над книжкою, присвяченою українській історії, минушині українських і польських родин. Він жваво цікавився родоводами і гербами, блукав лабіринтами хитросплетінь генеалогії. І ця книжка залишилася незавершеною.

А ще він якось розповідав про традицію, яка існує в шляхетних родинах: над свіжою могилою померлого хранителя генеалогічних традицій заповідали ім'я наступника, продовжувача. Він і сам прагнув бути таким наступником своїх великих попередників щодо української історичної пам'яті. Книжки Богдана Сенюка свідчать, що це йому вдалося.

ПОВІЛЬНІ КРОКИ НАЗУСТРІЧ

Василь Лизанчук на обрії моєї долі з'явився не одразу, це щось було схоже до повільного наближення, до кроків назустріч.

Відчуття того, що прийшовши працювати в редакцію районної газети, ти став ледь не письменником, розвіялося вже після місяця-двох роботи. Залишилася звичайна праця, причому така, що потребувала винахідливості: у невеликому районі, яким був і нині залишається Жашків на Черкащині, у другій половині 1980-х років відбувалося не так уже й багато подій, які заслуговували б висвітлення у газеті. Районка ж виходила, як і передбачав графік,

тричі на тиждень. Тому писали ми про силос, успіхи у сфері цукроваріння, та про те, скільки зубів вклали у борони ковалі того чи іншого колгоспу під час підготовки сільгосптехніки до зими. А десь поруч була інша Жашківщина: та, що причетна до козацьких війн, зокрема й величезної битви під Охматовом. Жашківщина, де жив і творив лікар та фольклорист Порфирій Демущий. Край, що дав українській літературі талановиту письменницю, задивлену в праісторію України, Докію Гуменну... Та це ховалося під завісою мовчанки, бо ж було «неактуальним». Я шукав рятунку в бібліотеках, збирав краєзнавчі й фольклорні матеріали, а ще ледь не щодня приносив з книгарні книги. Серед них була й брошура, видана київським видавництвом «Знання» «О рідне слово, що без тебе я?!», автором якої був ще незнаний мені на той час автор — кандидат педагогічних наук Василь Лизанчук. Це видання стандартного для серії видань товариства «Знання» 48-сторінкового обсягу несло багато нової і повчальної інформації, спонукало нас, тодішніх, майже всуціль радянсько-патріотичних, дивитися на світ інакше. Ця праця органічно вписувалась у ряд видань, що побачили світ у цій же серії, зокрема, брошур Зеновії Франко та Мирослава Стельмаховича з проблем ономастики і народної педагогіки, досліджень з питань національної символіки тощо. Увесь той огром національно зорієнтованої інформації відкривав нову добу в моєму світорозумінні. Та й не лише в моєму. Завдяки цим виданням я повніше усвідомлював себе українцем там, у Шевченковому краї, де все дихало історією, починаючи з Трипілля й до двадцятого століття з розмаїттям революційних порухів і страшним голодом, про який старенькі жіночки, згорблені від праці на буряках, вбрані у плісові свитки, розповідали з якоюсь приреченою буденністю.

Наприкінці весни 1990-го з двох товстих фломастерів я змайстрував собі синьо-жовтий значок, з яким гордо прийшов на роботу у компартійну районку з гучною назвою «Світло комунізму». Це був виклик, помножений на молодечий максималізм. Між мною, завідувачем відділу листів і масової роботи, і редактором газети відбулася серйозна розмова. А вже з 1 листопада 1990-го я працював у редакції газети «Вісник Коломиї», яка виходила в Коломиї на Івано-Франківщині. То був час великих змін і великих сподівань. Перша радівська газета на Коломиїщині була позбавлена головного, як

нам тоді здавалося, гальма — компартійного впливу. Світ тоді поділявся на два табори: демократів і партюкратів. Щоправда, цьому часописові передували інші, який яскраво засвітився на зламі двох епох, — «Агро». Саме в «Агро» я зустрів фото Василя Лизанчука, що супроводжувало одну з його публікацій. У цій газеті, яка стала рупором нових думок для цілого регіону, Василь Лизанчук виступив декілька разів. Тоді я й зіставив автора брошури з автором цих публікацій. А згодом мені, на той час відповідальному секретареві «Вісника Коломиї», на стіл ліг матеріал Василя Лизанчука, що знову ж торкався животрепетних проблем сьогодення. Виявилось, мої колеги-журналісти добре знають Василя Лизанчука, який навчав і їх фаховою майстерністю.

З самим автором навчачи здивався аж у серпневні дні 1991-го. Тоді, на Спаса, громада вчисто відзначала 750-річчя першої писемної згадки про Коломию. У місті жив ще не померклий спогад про Перший всесвітній собор Духовної України. Коломия вабила людей, спраглих за щирим словом, національними діями і видовищами. У фойє драмтеатру відбувався один із заходів. Тут представляли низку видань, зокрема, й мою брошуру з описом стрілецьких могил на Коломиїщині. Гості сиділи за столиками і спілкувалися під старовинну музику у виконанні «Театральної камерати». За нашим столом були Василь Лизанчук з дружиною та львівський письменник, а наш краєнин Василь Стефак. Ми говорили, знайомилися. Дивувалися вправній грі скрипаля Івана Арсенича, слухали стрілецьких пісень у виконанні актора Романа Біля. А ще — тішилися голосами знаного тріо у складі Ніни Матвієнко, Марії Миколайчук, Валентини Ковальської. Були того дня з нами Марія Білинська, Надія Кос, ціла плеяда талановитих митців, зокрема, й Василь Герасим'юк, Павло Федюк, Мирослав Лазарук... Подивував нас колоритний чоловік — письменник Олесь Бердник, який сказав, здавалося б, неймовірну річ: уже через рік Україна буде вільною. Але сталося йнакше: до волі було значно ближче, бо саме в той час на повну силу розгорялися події московського путчу. Під ранок, повертаючись з дружиною через усе місто пішки, ми зі здивуванням побачили колону військової техніки (бронетранспортери, танки), що рухалися однією з коломиїських вулиць. То була агонія вмираючої держави. На ранок коломиїни і гості брали участь у

святі квітів у міському парку, а на московських вулицях уже росли барикади. До нашої незалежності було недалеко.

Поганий той журналіст, який не мріє стати редактором. І я спробував себе у цьому амплуа. 1992 року у музеї народного мистецтва Гуцульщини та Покуття, де, крім газети, працював ще й як вчений секретар, я започаткував журнал «Народний дім». Виходили тут і журнальні випуски «Народного дому», і книги. Про це все я й мав оповісти у виступі на першій регіональній науково-практичній конференції «Роль і місце західноукраїнської провінції в розвитку національної видавничої справи», яку на початку листопада 1994 року організував і провів музей історії міста Коломиї. Того дня я познайомився і поспілкувався зі знаним краєзнавцем з Тернополя Петром Медведиком. Мав змогу поговорити зі збирачем і популяризатором наших духовних скарбів Петром Арсеничем, науковцями з Івано-Франківська і Чернівців Миколою Черпінським, Олександром Добржанським та іншими. Серед гостей, які приїхали зі Львова, був і Василь Лизанчук. Перше, що мене вразило у ньому того дня, то це не мертві фрази доповіді, а довірлива розмова Василя Васильовича з присутніми про проблеми нашої національної гідності, які, природно, тісно пов'язані з мовою, культурою, видавничою справою. Він, добре розуміючи, що без минулого нема майбутнього, говорив про роль засобів інформації у творенні, збереженні і реалізації державотворчих ідей. Я на той час уже дещо знав про цього чоловіка, у долі якого також була Коломия, щоправда, Коломия тридцятирічної давнини, де він ступив на журналістську стежу. Коли я гортав річні підшивки коломиїських часописів того періоду, які врятував від огульного нищення восени 1991 року (після закриття компартійної газети «Червоний прапор» заодно хотіли розправитися і з кількома десятками підшивок-річників за 1950-і–1990-і роки), то знаходив і публікації Василя Лизанчука, головним чином господарського і виробничого характеру. Не минав він Коломиї і тоді, як працював в Івано-Франківську на обласному радіо, про що свідчили численні фотознімки, які я відшукав у домашніх архівах старих коломиїських журналістів.

Влітку 1996 року я перейшов на працю до редакції газети «Вільний голос». Наприкінці року мені випала зустріч з Василем Лизанчуком. Він зайшов до нашої редакції, і я, скориставшись

нагодою, зробив з ним інтерв'ю. Я мав змогу розпитати співрозмовника багато про що, бо ж цей журналістський жанр і передбачає бесіду. Тоді й зрозумів, що Коломия і Коломиїщина для нього – не лише спогади про перші кроки на самостійному життєвому шляху, а мала батьківщина, або батьківщина (з наголосом на першому складі), бо ж саме там, у Ганеві, він народився, там живуть його мати і сестра Марія, сестра Віра – у Коломиї, Наталка – у Підгайчиках Коломиїського району, а наймолодша Галина – в Олешкові Снятинського району.

З Коломиєю Василя Лизанчука єднає повне перших вражень, а тому насправді цікаве, журналістське життя. Тут, у місті, що наприкінці 1950-х – у 1960-х роках дихало літературою, відбувалося його становлення як громадянина. Пригадую, оповідав тоді Василь Васильович про свої перші журналістські враження, коли він, недавній випускник Корницької школи, прийшов у редакцію райгазети «Червоний промінь»: «Не знаю, чи й нині молоді журналісти мають таке відчуття, як мав я. Газета затримується, бо поламався лінотип, тож додому з друкарні йдеш аж під ранок. А назустріч запізнілі закохані пари. І ти думаєш собі: от ви тут ходите, і не знаєте, що в цій газеті є, це тільки я знаю. Це ж я перший її читав, я її робив зі своїми колегами з редакції і друкарні. А ви її будете читати аж завтра чи й післязавтра... Нині я то все згадую з якимось трепетом у душі...». Інтерв'ю з Василем Лизанчуком з'явилося в січневому номері 1997 року. Надіслав його Василеві Васильовичу, так у нас зав'язалося листування.

На свято Василя 1997-го у Коломиї відбулося відзначення 60-літнього ювілею Василя Лизанчука. Народний дім тоді був виповнений людьми, серед яких – і друзі, й учні Василя Лизанчука, а ще колеги-журналісти, земляки і просто небайдужі люди. Було багато людей з-поза меж Коломиї і Коломиїщини. Спеціально того дня з Косова приїхав журналіст Василь Глібчук, який багато мені оповідав про Василя Лизанчука, про своє ставлення до нього. Були виступи, промови, квіти, – все, як і передбачалося в час ювілею. Та, водночас, бачилося, що все це було здебільшого щирим, що тут прекрасно розуміють і цінують те, що робить ювіляр, стоячи на сторожі слова, а за ним – і нашої національної самобутності.

Після такого вечора я підійшов до Василя Лизанчука і ми домовилися про важливу для мене справу – написання кандидатської дисертації.

Щоразу вибори для газети – період екстремальний. Вони починаються з обов'язкової публікації величезних полотен – списків виборчих дільниць, голів і членів дільничних виборчих комісій. За цим іде публікація передвиборних програм кандидатів у депутати. Відповідальний секретар має чітко вираховувати площу матеріалів, аби когось не поставити в гірші умови, ніж інших, або, навпаки, – когось не виділити серед загалу, бо звинуватять в упередженості. А ще ж тяжко втримати в той час було позицію газети незалежною, бо ж власть імущі на місцях тиснули на газетярів силою свого офіційного авторитету. Тому кандидатам, не передбаченим владою, було доволі проблематично пробитися на сторінки газети, причому, в реальному, позитивному світлі.

У райдрукарні, де верстають черговий номер газети «Вільний голос», з друкарської машини один за одним з'являються аркуші паперу. Друкарі регулюють подачу фарби, підбирають насиченість тонів фотознімків. Беру і я аркуш паперу і пізнаю на ньому фотографію Василя Васильовича, на якій він зображений разом з мамою Ганною Миколаївною. Це – передвиборна листівка кандидата у народні депутати України по виборчому округу № 86 Василя Лизанчука. Читаю: «Скільки українців, що спокусилися принадами чужини, збайдужіли до своєї Вітчизни? Тисячі? Мільйони? Вони перетворилися на прислужників та посіпак без роду та імені. Батьківщину не обирають! Тут народжуються, живуть, з материнським молоком вбирають любов до неї. Справжнє людське призначення – чесна і сумлінна праця задля блага та щастя свого народу! Тоді ти маєш право, переступаючи поріг рідної оселі, відверто подивитися у вічі матері, своїм країнам». Оце, подумалося мені, і є квінт-есенція всієї передвиборчої програми Василя Лизанчука.

Я розумів, що у Верховній Раді мав би бути такий чоловік, як Василь Лизанчук, щиро відданий справі збереження національного обличчя українців. У ті місяці ми бачилися частіше, хоча Василь Васильович був обмежений у часі – тривала передвиборна кампанія, він їздив на зустрічі з мешканцями Коломийщини і Снятинщини, розповідав про своє розуміння ситуації, про шляхи, якими треба скористатися для того, аби налагодити життя. Його зустрічі не були лише викладом програмових положень, а скоріше, уроками національної гідності.

Дивуюся, як у цьому щільному графікові Василь Васильович знайшов час, аби написати ґрунтовну передмову до мого бібліографічного покажчика. Певно, дався взнаки гарт, який, кажуть, притаманний лише тим, хто пройшов районну газету. Багато з того, що він там написав як передбачення, як аванс, певною мірою справдилося згодом.

Сиділи ми в залі засідань Коломийського міськвиконкому, де відбувалося жеребкування кандидатів у депутати до Верховної Ради: розігрували порядок публікації у газетах програм кандидатів. Думалося мені: як багато кандидатів, навіщо стільки. А потім осмикнував себе – добре що минув час, коли зі стовідсотковим результатом голосували за єдиного кандидата.

Уперше після виборів ми зустрілися з Василем Лизанчуком у приймальні виборчої комісії в коломийській ратуші. І він, і я знали, що переміг інший. Василь Васильович з того трагедії не робив. Казав: передвиборні зустрічі, поїздки селами, спілкування з людьми – все це матеріали для наступних публіцистичних роздумів. Тоді ж він попросив мене скопіювати «верети» з результатами голосування, аби мати і цей матеріал, – може колись пригодиться.

За якийсь час я вже був у Львові, маючи з собою скручені в трубку аркуші паперу з наслідками голосування. Та це, так би мовити, річ принагідна. Пустився я у дорогу не просто так, а в надії змінити своє життя: я прагнув займатися наукою, тому ще з 1991 року робив різноманітні заходи, аби написати і захистити дисертацію. Спочатку займався вивченням життя і творчості фольклориста Порфирія Демущького. Згодом – вивчав культурний потенціал Коломиї. Та якось так ставалося, що роботи, майже доведені до завершення, так і не стали дисертаціями в повному розумінні слова, хоч і набували форми численних публікацій, окремих книжок. І ось настала третя, остання спроба. Я для себе створив умови, за яких не було куди відступати: просто було б соромно перед науковим керівником розпочати справу і не завершити її. І це, як бачу з віддалі часу, спрацювало.

Настав час інтенсивної праці, коли мені часто довелось їздити до Львова, бо ж потрібно було не лише оформляти документи, спілкуватися з науковим керівником, а й складати іспити. Вдячний я Василеві Васильовичу за підтримку, його добре слово для

мене відіграло велику роль. Саме тому мені вдалося подолати певний комплекс страху перед величчю Франкового університету (вищу освіту я отримав у Чернівецькому університеті). Та й, мовлячи новітньою термінологією, позитивний імідж, який створювало мені вже те, що керівником моїм є Василь Лизанчук, теж не був зайвим. Василь Васильович вірив у мене, і ця віра передавалася не лише мені.

Не могу оминати й ставлення до мене самого Василя Васильовича. Щоразу, добираючись на кафедру телебачення і радіомовлення, минаючи навчальну телестудію, я думав, як мене зустріне науковий керівник? І щоразу, навіть тоді, коли він був особливо зайнятий, для мене знаходився час на розмову. Та, перш за все, на столі з'являлася чашка чаю чи кави, а з портфеля Василь Васильович діставав свій полуденок. Часто під час розмов, які не стосувалися безпосередньо процесу мого навчання чи написання дисертації, Василь Васильович говорив про те, що його хвилює. Передусім це були проблеми мови, політики. Згодом відгомін цих розмов я знаходив у його публікаціях. Тоді я зрозумів, що те, чим він живе постійно, і що пише, — мало чим різняться одне від одного. А в бесідах зі знайомими Василь Васильович перевіряє, виважує свої думки, шукає контраргументів, аби поглибити те, про що мовить на письмі.

Напередодні моїх поїздок до Львова я телефонував Василеві Васильовичу, домовлявся про зустріч. Інколи ми здибалися з Василем Лизанчуком у бібліотеці імені Василя Стефаника, куди я приїздив для того, аби попрацювати з рідкісними книгами і періодикою, а також з матеріалами особових фондів знаних людей. Усе це згодом я використав при написанні дисертації. Наукова робота моя присвячена вивченню українських видань у Коломиї, починаючи від другої половини XIX століття і до 2000 року. Зрозуміло, що збирати матеріали довелося у багатьох архівах, бібліотеках, приватних збірках, а найбільше — у Львівській бібліотеці імені Василя Стефаника НАН України. Інколи ми зустрічалися у кабінеті тодішнього заступника директора бібліотеки, а нині — директора, доктора історичних наук, професора Мирослава Романюка.

Мирослав Романюк у праці про періодику Коломиї, написаній спільно з Марією Галушко (вийшла 1996 року), покликався на мою книжку. В один зі своїх приїздів до Львова я зайшов до

нього, аби роздобути цю книжку. Так ми познайомилися. Виявилося, що Мирослав Романюк — теж родом з Коломийщини, отож я до нього заходив згодом не раз просто так, як до краянину. Мене сюди завжди вабило, бо я дізнавався про найновіше з того, що опублікувала Стефаниківська бібліотека, а також про те, що ще чекає на публікацію. Розуміючи, що кожен приїзд з Коломиї до Львова для мене річ непроста, Мирослав Миколайович допомагав до мінімуму спростити формальності, аби залишилося більше часу на працю з бібліотечними фондами. Хтось навіть з працівників бібліотеки напівжартома пробурчав: «Ну ці краєни...».

Спільні наші бесіди торкалися і самої науки (зокрема, структури моєї наукової роботи), і нових книг, виданих бібліотекою, і багато чого іншого. Пам'ятаю, з якою гордістю Мирослав Романюк показував нам з Василем Лизанчуком зміни на краще: після років безгрошів'я у бібліотеці вдалося здійснити ремонт, дещо оновити.

Інколи ми бачилися й у Коломиї. Василь Лизанчук по дорозі до матері у рідний Ганів знаходив можливість зайти чи в редакцію, чи десь призначити побачення. Запамяталася зустріч з Василем Васильовичем у кабінеті тодішнього директора Коломийського коледжу права і бізнесу Яреми Новака. Привіз того дня мені Василь Васильович поважний том «Вісника Львівського університету» з моєю статтею про коломийську пресу доби ЗУНР. Згодом за цією статтею, яка потрапила в Інтернет, мене віднаходили науковці, котрі цікавилися такою самою проблематикою. Іншого разу, по дорозі на відпочинок у Шешори, Василь Васильович вразив мене своєю цілеспрямованістю: мовляв, маю два тижні, аби далеко від львівських проблем і оточення написати, чи, точніше, дописати підручник для студентів, які вивчають радіожурналістику.

Моя наукова робота росла, я хотів її зробити якомога детальнішою, прагнув донести до читача весь той запас інформації, який вдалося відшукати. І нині зберігаю примірник рукопису, на якому олівцем Василь Лизанчук написав: «Огромна праця. Дякую щиро! Але найважливіша хиба: фотографічність...». Нині я розумію, що був надто прямолінійним, тому перший варіант довелося скорочувати і різати, робити філологічно-журналістський аналіз, концептуальні узагальнення. Це пішло на користь. Тоді ж я був під впливом практичної журналістики, яка навчила точності фактів,

репортерської передачі баченого і почутого, однак, не виробила прагнення щось узагальнювати, бо ж для періодики рівня місцевого не був характерним потяг до узагальнень. Згодом мені довелося чимало над собою попрацювати, аби виробити в собі риси наукового стилю. Тепер цього навчаю студентів-філологів.

Процес написання дисертації є великою школою, людина більшою чи меншою мірою змінюється, навіть підтягується до певної планки, бо інакше вона просто не зможе створити роботу і захистити її. І диплом – то лише свідчення того, що автор змінився, став якісно іншим. У цих змінах свою роль відіграв і Василь Лизанчук, за що я йому щиро вдячний. Практично, за більш як півтора десятиліття журналістської праці я, ніби потяг, рухався своєю колією. Прагнучи щось змінити, я спробував отой потяг не просто перевести на інші рейки, а, здавалося, перенести силою. А це далось непросто й нелегко.

Підтримку і добре ставлення до себе я відчув тоді, як на обговорення моєї дисертації на факультеті журналістики Львівського національного університету імені Івана Франка зібралися поважні науковці. Стільки доброзичливих порад отримав я того дня, що спершу завагався, а чи зможу їх втілити у життя. За якийсь час, на другому обговоренні, я отримав схвалення того, що створив. То був іспит і для мене, і для мого наукового керівника.

Настала пора подавати роботу до захисту. Зустрітися з Василем Васильовичем ми домовились у Києві, в Інституті журналістики. У строго визначений час, на Покрову 2002 року, я приїхав на засідання спеціалізованої вченої ради. Колишнє приміщення Вищої партійної школи нині служить двом інститутам Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Інституту журналістики та Інституту міжнародних відносин. Слухаючи, як відбувається захист, думалося мені про те, що щось подібне чекає й мене. Не пам'ятаю виступів інших науковців, але запам'ятав виступ Василя Лизанчука. Одразу ж привернула увагу нестандартність підходу, яку продемонстрував він, обговорюючи дисертацію. Василь Лизанчук пов'язав свято Покрови з козацькою традицією, яка перейшла і на військо. Дисертант же військовий, який досліджує особливості української журналістики доби української революції і національно-визвольних змагань 1917-20-х років. Серед академічності повіяло чимось домашнім, національним, і мені

стало легше. І вже не здавався мені таким холодним мармур, яким облицьовано стіни Інституту, і вже не такими довгими видалися його коридори.

Захист, призначений на початок лютого 2003 року, відбувся вчасно. Ціла низка протокольних процедур, однак, не заважала йому бути жвавим і по-справжньому науковим. Щиро мене здивував професор Борис Черняков, який, виявляється, знає мене за публікаціями ще з 1993 року, стежить за моїми книжками у бібліотеці НАН України імені Володимира Вернадського. Ще однією несподіванкою був виступ професора Київської політехніки Романа Іванченка, який добре знає коломийські видавничі здобутки і свого часу, працюючи над створенням першого видання Української Радянської Енциклопедії, потай (бо була заборонена) користувався коломийською тритомною Українською Загальною Енциклопедією (1930-35). Нарешті, третя несподіванка: доцент Олександр Мукомела, який знає ті краї, де мені випало стати на журналістську стежу. Це ж я бував не один раз у його рідному селі на Черкащині, писав про його земляків... Чесно кажучи, не сподівався того дня ні стільки уваги до своєї особи, ні стільки доброзичливості і щирого зацікавлення тим, що я запропонував на захист. Праця моя не була марною, її написано не лише заради академізму, вона реально зацікавила людей. Було того дня ще декілька пам'ятних зустрічей, яким певною мірою завдячую Василю Лизанчуку. Особливо запам'яталося кількагодинне спілкування з науковцем і письменником Юрієм Ярмишем, людиною, за чікими творами з букварів і читанок учився і я, і мій син.

Розпрощалися ми з Василем Васильовичем у коридорі Інституту журналістики: він поспішав на залізничний вокзал, аби поїхати до Львова.

А потім був час непевності. Очікування, чи роботу затвердить Вища атестаційна комісія і чи отримаю диплом кандидата наук. Відповідь «так» або «ні» вкрай була потрібною, бо вона обривала невідомість, у якій я прожив декілька місяців, і далі працюючи заступником головного редактора газети «Вільний голос» у Коломиї. Нарешті телефонний дзвінок. Голос Василя Васильовича: «Миколо, ВАК затвердила захист, вітаю...».

Нарешті, тримаю в руках диплом. Виявляється, оцей папір вартує стільки праці, недоспаних ночей, виснажливих поїздок...

Але він приніс ще й багато цікавих зустрічей, спілкування з людьми, які тобі допомагають розуміти життєві істини. І серед цих людей одним з основних був Василь Лизанчук.

БЕРЕЗУН ЩО СПИНИВ МИТЬ

У кінці 1990-х – на початку 2000-х років мені випало в редакції газети «Вільний голос» сидіти в одному кабінеті з Іваном Підлисецьким. На той час це був відомий у журналістиці чоловік, фоторепортажі якого у 1970-х – 1980-х роках друкували різноманітні українські і навіть всесоюзні видання. Тоді я наслухався його оригінальних висловів та всіляких історій, які він оповідав принагідно, нібито між іншим. А іншим було: вирішення всіляких господарських справ, фотографування, проявка плівок, друк знімків...

Існують десятки фраз, які характеризують бачення світу Іваном Підлисецьким. Про чийсь недружелюбність він казав: «Дивиться на мене, як босий на гадюку». Людей, які втратили життєву активність, називав тими, що «замітають штаньми Коломию».

Березун з народження, Іван Підлисецький полюбляє діалектні слова, які він знає, але не завжди використовує у побуті. Якось він зо дві години (ще до появи друком словника Миколи Негрича про скарби гуцульського говору) диктував мені перлини діалекту свого рідного села Нижнього Березова. І донині не можу добратися до етимології слова гопайсуси. Гопайсуси – це дерев'яники, тобто взуття, яке майстрували собі люди у перші повоєнні роки в самій середині ХХ-го століття (як писав Василь Симоненко, «у переддень космічної доби»): «Березова підошва, а зверху ремінці, щоб ноги трималися» – пояснював Іван Підлисецький.

Деякі з розповідей Івана Михайловича я сприймав за вигадки, зокрема й про самородне золото, доки не вичитав, що в Карпатах золото є, відомо з півтора десятка місць його покладів! «Між Текучею і Нижнім Березовом під горою моя мама копала глину. Було то зразу після війни, року 1947-го. Я грався поряд, коло криниці над потоком. Там, у білій глині, я й знайшов шматочки самородного золота», – розповідав Підлисецький.

Ми кавували після того, як 2003 року я повернувся до редакції після захисту в Києві кандидатської дисертації. Іван Ми-

хайлович, якого з роками все більше і більше вабило до медитування і пошуку логіки, роздумував: «То хто ти, Миколо, тепер – кандидат наук? Ні, ти був кандидатом, коли писав дисертацію, а тепер ти вже вступив у науку... От у партії як було? Доки не вступиш – кандидат, а як вступиш – то партійний».

Іван Підлисецький – людина, про яку можна розповідати і розповідати. От краєзнавець Василь Нагірний якось написав про нього в одній з коломийських газет, що Іван Підлисецький – метр чорно-білої фотографії. І чоловік образився. Слово «метр» він сприйняв за міру довжини, а не за визнання заслуг і майстерності. І відтоді я не раз чув з уст Івана Підлисецького: от Нагірний назвав мене метром, а я такий завеликий, як й інші люди.

Завжди було цікаво дивитися за тим, як Іван Михайлович вибирав ракурс для знімка. Він націлював на людину фотоапарат, примірявся, потім відходив на кілька кроків, і все повторювалося знову. Далі він майже лягав на землю, і знову прицілювався. Здавалося, людина, яку треба було зазнимкувати, втрачала дар мови від того майже магічного танцю довкола себе. Врешті, клацав затвор фотокамери, і всі полегшено зітхали. А Іван Михайлович поквапом казав: «Стійте, стійте, ще один кадр...».

Щоправда, на початку двадцять першого століття якість знімків стала іншою: його «Зеніт» з ширококутним об'єктивом був доброю технікою, аж доки при зйомках у Коломиї на ринку фотоапарат не впав під час якогось інциденту зі штовханиною. При ударі до каменя з випуклої поверхні об'єктива відлупався тоненький шматочок скла. Цей гандж припав на самий центр. Іван Михайлович уперто не хотів міняти об'єктив, і далі роблячи ним репортерські знімки до газети, у центрі яких виходила розмита пляма.

Коли головний редактор розпікала його за знімки, Іван Михайлович почав повторювати фразу: «От вийду на пенсію, і дня працювати не буду». Він рахував місяці, тижні, дні. Нарешті настав ювілей і погрози скінчилися. А Іван Михайлович уперто тримався за роботу. У свої шістдесят він і далі був легким на підйом, хоч ноги слухалися погано, й інколи він добирався додому, тримаючись за руль велосипеда.

Іван Підлисецький був і залишився журналістом, отож і нині, коли наші дороги розійшлися, не раз можна почути його голос у телефонній слухавці: «О, ти добре написав». А інколи можна почути й критику: «А я би дав інший заголовок...».

Напередодні шістдесятиліття Івана Михайловича я написав про нього великий матеріал, який супроводжувався одним із його веселих знімків: Іван Підлисецький, вбраний у свою кепі з великим дашком, стоїть як пам'ятник на п'єдесталі, а на шиї у нього нерозлучний фотоапарат...

Я побачив уперше Івана Підлисецького 1974-го року, коли він прийшов до нас фотографувати мою маму-колгоспницю, яка вчилася на агронома. Тоді й не думалося мені, й не гадалося, що колись працюватиму з цим чоловіком в одному газетярському колективі, більше того, сидітиму в одному кабінеті. Але шляхи Господні, як кажуть, не дано нам знати наперед...

Іван Підлисецький, п'ятий за порядком з шести дітей нижньо-березівського вчителя Михайла Підлисецького (колись навчався у Відні) та селянки Юлії Іванюк (складала співанки), народився 12 травня 1940 року. Народився просто на полі, мати тоді садила картоплю, тому жаданого хлопчика (бо до Івана і після нього в сім'ї були лише самі дівчата) принесла додому в кошику від картоплі.

У шкільні роки пастушив овець, корів, коней, бо сім'я мала вісім моргів ґрунту, полонину за Космачем. Семирічку закінчив у рідному Нижньому Березові, а в десятирічку ходив аж у Космач. Учився добре, хоч і був шибайголовою. Три дні згодом після випускних іспитів далекого 1957 року поїхав до Львова, у кіношколу. Що до цього його підштовхнуло — не знає й дотепер, очевидно, то втрутилася доля, бо ще дев'ятикласником мама купила Іванові фотоапарат «Любитель», так що дорога до світла і тіні йому випала здавна. Кіношкола, далі — навчання у Львівському кінотехнікумі. Після років, проведених у Львові, Іван Підлисецький повернувся додому. Відпрацював три роки кіномеханіком у Яблунівському відділі культури. Практично, не було жодного села тодішнього району, в якому б він не працював: молодого і беручкого посилали туди, де найтяжче, і він справлявся.

Мав лише 21 рік, коли прийшов у Коломийський гарнізонний будинок офіцерів, працював завідувачем радіовузла, а з 1970-го — старшим кінорадіомеханіком. Як до фахівця з радіоапаратури, його часто запрошували у Коломийську районну друкарню то ремонтувати гравірувальний апарат для нарізання газетних кліше, а то просто підмінити постійного працівника на час відпустки. Так

що вже тоді газетярство входило у його життя. Щоправда, справжнім фотожурналістом Іван Михайлович став аж на початку 1972 року, бо саме тоді прийшов у редакцію міськрайонної газети «Червоний прапор». Вона стала доброю школою відповідальності, пунктуальності, дала змогу вдосконалювати професійну майстерність. Газета, яка виходила чотири рази на тиждень, у кожному номері подавала від чотирьох до восьми фотознімків. Саме тут Іван Михайлович зрозумів крилатий вислів: журналіста ноги годують. Тут він витворив власне кредо: якщо не пускають у двері, залізть через комінок і сфотографуй.

Газета не «прив'язала» його до себе, не змусила працювати лише в одному напрямку, а дала можливість розкритися творчо, тому, вслід за публікаціями в «Червоному прапорі», фотознімки за підписом Івана Підлисецького з'явилися в обласних «Прикарпатській правді» і «Комсомольському прапорі», загальноукраїнських газетах «Молодь України» й «Радянська Україна». Через п'ять років після приходу до редакції газети, 1977 року, Іван Підлисецький став членом Спілки журналістів СРСР, а 1990-95 років був головою Коломийської організації Спілки журналістів України. Роботи Івана Михайловича можна відшукати у найрізноманітніших газетах і журналах далеко поза межами області. Перелічені вгорі газети — лише ті, з якими він співпрацював постійно, як, власне, і з журналами «Україна», «Радянська жінка». Його добре знали як першорядного фотомайстра в ужгородському видавництві «Карпати», яке оформило не одну книжку саме фотознімками Івана Підлисецького. Серед них і книга «Горизонти коломийського сільмашу».

Іван Михайлович інколи, коли був настроїй, оповідав нам, молодим, про те, як йому працювалося, як ставилися до журналіста, особливо, до фотожурналіста, якому не треба було брехати — промовляли світло і тінь, а він, фоторепортер, лише обирав об'єкт.

Брав участь у міжнародному фотосемінарі в Феодосії, де він, «озброєний» звичайним «Зенітом», не дав обійти себе тим, хто мав супермодні «нікони» чи «кодаки»: допомогли вроджені дар і кмітливість.

Іван Михайлович Підлисецький за час своєї газетярської праці створив справжній фотолітопис Коломиї й Коломийщини. Під його прискіпливим фотооком початківці ставали майстрами, майстри — відомими людьми, відомі люди — героями.

У числі бувальщин про Івана Михайловича – і така: новгородський губернатор Михайло Прусак під час свого перебування на Коломийщині першим звернувся до фотокореспондента, який ловив його в об'єктив: «Добрий день, Підлисецький!..». Виявилось згодом, декілька десятиліть тому Іван Підлисецький знімав до газети майбутнього губернатора, який на той час був коломиїським студентом, переможцем однієї з районних олімпіад. Певно й газету зберігав з фотографією, під якою було написано: «Фото І. Підлисецького». Цікаво, що Михайло Прусак не забув пророчих слів, які колись почув на свою адресу від Івана Михайловича: «Ти будеш великим чоловіком».

Звичайно, кожному солодкі хвилини визнання, поцінування його іншими людьми. Але для Івана Підлисецького слава – не головне. Яюсь, коли мова зайшла про нагороди, Іван Михайлович з непідробною простотою зізнався: «У мене тих дипломів і грамот, що корова може їсти...». Для нього важливіше – не офіційне, казенне пошанування, а чисто людські стосунки. Певно, тому він у Коломії живе неначе в селі – майже всіх знає, і майже всі знають його. Дорога на роботу чи з роботи для нього була дорогою суцільних вітань: він любив і любить бажати людям добра.

Іван Михайлович, як і кожен, хто присвятив своє життя газеті, ніби легендарний Вічний Жид, з фотоапаратом постійно мандрував світом у пошуках цікавої інформації, вдалого кадра, щоби зупинити мить, щоби вона подивувала не лише його, фоторепортера, а зачарувала інших. Фоторепортер мусить все побачити власноч, тут не скористаєшся телефоном чи поштою, тому й витримує на цій роботі не кожен: треба бути наполегливим і непосидючим, не зважати ні на пору дня, ні на те, свято сьогодні чи будень. Чи шкодує за чимось Іван Михайлович? Чи мав невдачі? Так, зізнається, мав невдачу, коли під час приїзду українського президента замерз фотоапарат, знімок не вийшов.

Молодий і творчий, згадує Іван Михайлович, він жив лише своєю справою: часто прокидався серед ночі, щоби записати нову ідею. Розповідають, що Іван Михайлович, аби по-свіжому зробити знімок з поля, по-святкому вбраний, улігся у щойно виорану трактором борозну. А вже наприкінці 1990-х декілька годин сидів у засідці, щоби не прогавити єдиний момент, коли підриватимуть залишки старого моста на Пруті: вибух повторювати не будуть. І йому вдалося зробити унікальний знімок.

У його фотодоробку – перші сценічні кроки Софії Ротару, найкращий (як вона сама зізналася) портрет народної артистки України Юлії Пашковської, фотознімки і спогади про спілкування з начальником центру підготовки космонавтів генералом Береговим... На його знімках залишилися молодими Герої Радянського Союзу Ігнат'єв, Бочковський, Землянов, Майборський... У пошуках цікавого кадра він «заїздив» три мотоцикли і один автомобіль. Особливе захоплення в Івана Підлисецького – мотоспорт. Багато видань обійшли його знімки. Він сам брав кросового мотоцикла і їхав разом зі спортсменами, щоби добратися до найцікавіших точок на трасі змагань. Розповідають, що він навіть спробував проїхатися мотоциклом по вертикальній стінці «бочки», відомого атракціону, який мало не щороку у 1970-х тишив коломиїську публіку серед ринку. Як оповідає чоловік, ледь зупинився, закрутилося в голові – не для цього він призначений.

Особлива сторінка в житті Івана Підлисецького – робота позаштатним кореспондентом на Чернівецькій студії телебачення. П'ять років наполегливої праці на початку 1970-х років, коли щотижня по телебаченню демонстрували по два-три його матеріали, відзняті на Івано-Франківщині. Їх показували на чотири області України, а дуже часто – і по Українському телебаченню. Нині всі вони – в архівах. Тоді спати доводилося по п'ять-шість годин на добу, бо на все бракувало часу.

Може тому, що в дитинстві тричі топився, Іван Підлисецький на фільмування великої коломиїської повені витратив два кілометри кіноплівки. Він – автор декількох документальних кінофільмів, які ще й нині інколи демонструють по телебаченню. Зокрема, чудового фільму про мотогонки.

Та найбільша гордість – перша кольорова стрічка «Понад Прутом моя Коломия», яка отримала диплом першого ступеня на фестивалі аматорського кіномистецтва в Москві...

Усе своє життя Іван Михайлович при своїй пунктуальності й дисциплінованості все ж сповідує право вільної творчості. Його знімки, чи то під справжнім прізвиськом, чи то під псевдонімами Ян Подушір, Ярослав Сокол з'являлися в різних виданнях. Навіть у часи ідеологічного протистояння, коли він ще працював у «Червоному прапорі», не забував і про колег з «Вісника Коломиї» та «Вільного голосу».

Становлення газети «Вільний голос», у редакції якої нам довелось працювати разом, значною мірою пов'язано й з Іваном Підлисецьким, який був своєрідною візитною карткою новоствореної газети. На початках казали, що це той «Вільний голос», у якому працює Іван Підлисецький.

...Нині телефільми наполегливо витиснуло з нашого життя відео, чорно-білу фотографію замінила кольорова цифрова фотографія, змінився сам стиль життя. Багато хто може запитати, чи не марно розтратив свої молоді сили Іван Підлисецький, чи не гнався за примарою, яка розтанула, зникла на сонячному світлі? Аж ніяк, бо робив він і продовжує робити свою справу професійно і самовіддано. Це через його фотооб'єктив люди дивилися на багато подій.

...Ще під час нашої спільної праці в одному колективі, Іван Підлисецький передав мені дещо зі своїх фотознімків. Мовляв, ти молодший, цікавишся минулим Коломиї, то може й пригодяться колись. І вони справді пригодилися, причому навіть у зв'язку з самим Іваном Михайловичем. Коли чоловік готувався до свого 70-річчя, в Музеї історії міста Коломиї вирішили влаштувати фотовиставку. Я відібрав декілька десятків репортерських і художніх фотознімків Івана Михайловича, які лягли в основу експозиції. Відвідувачі виставки ще раз пересвідчилися, що Іван Підлисецький — це та людина, якій під силу спинити мить.

БАРОН ЦИГАНСЬКОГО ГОРБА

Нагадую свої відвідини Циганського горба десятиліття тому, наприкінці 1990-х, коли у Лісках фестиваль поезії ще не устійнився, а серед живих були Ярослав Дорошенко, Іван Крижанівський, Сергій Зінець, Богдан Тимінський, Дмитро Гриньків...

...Травневе сонце припекло по-серпневому. Здається, розм'якне асфальт і розтечеться гудроновим дзеркалом по всій Коломиї, аби наловити собі на згадку сотні тисяч кроків перехожих, бо ж сказано: лови мить. Та люди не квапляться на асфальт, умлілий під сонцем, а стараються триматися тіні, так легше, від одного острівця прохолоди — до іншого. Певно, змокрів навіть бронзовий Бандера навпроти залізничного вокзалу. А ліворуч, не зважаючи ні на що, вирує-перечиться ринок.

Першим на пероні зустрічаю Івана Крижанівського. Оповідає мені про своїх улюблених Ільфа і Петрова, пригоди давно минулих днів. Далі з'являється Василь Рябий. З іншого боку вирінає Мирослав Лазарук: показує свіжий номер «Буковинського журналу» з пам'ятником Володимирові Івасюку на обкладинці і ділиться спогадами про сапання на городі біля материної хати в Корничі. Потім підходять Дмитро Гриньків і Богдан Тимінський. Коло ширшає, але воно ще не повне — бракує Ярослава Руданця. Та ось і він добігає, доповнює наше товариство своєю офіційною поставою: застібнутим піджаком і рожевою краваткою з вишитим на ній тризубом.

Подають дизель-потяг на Івано-Франківськ, але ніхто не квапиться ставати до каси за квитками. Я також не хочу бути білою вороною і займаю своє місце в тамбурі: їхати дві зупинки, до Коршева. Десь там, усередині вагона, замаячив контролер, і ми поквапом обираємо Ярослава Руданця керівником делегації. На вигогу показати квитки декілька людей одночасно починають щось врізнобій говорити про письменницьку делегацію, що їде на збори у Коршів. Контролер відходить спантелечений, а чи просто вирішивши, що з цією ватагою нема чого зв'язуватись. Вагон хитає, через тамбур майже безперестанку проходять то жебраки, то жіночки, які торгують у потягу всілякою всячиною — від цукерок до пластикових кришок для слоїків. Дмитро Гриньків оповідає, що з гори Рокити чути вибухи від бомбувань у Югославії.

Нарешті наша зупинка. Перестрибуючи через додаткові колії, порослі бур'янами, сходимося біля вокзалу. А ось і Ярослав Ясінський, який нас, власне, і запросив у Ліски.

Разом з Ясінським нас чекали Ярослав Дорошенко та Михайло Андрусак. Михайло був в Івано-Франківську, забрав з собою спілчанського гетьмана (Дорошенко тоді керував обласною письменницькою організацією), і привіз у Коршів.

За якихось хвилин двадцять переходимо з Коршева у село Ліски. Дорога то спускається донизу, то зводиться догори, аж доки не повертає ліворуч, до подвір'я колишньої лісківської школи, що височить на Циганському горбі, на сімдесятиметровій висоті над рівнем Коломиї й Отинії.

Перше, що нам відкрилося, — велетенська дерев'яна споруда з вікнами, позабаваними дошками, і зарослими кропивою підсту-

пами. Видно, це приміщення пережило не одну владу і дотримуються свої останні роки. А довкола — крислаті дерева, яких давно не торкалися пила і садові ножиці. Наче серед руїн античного міста, з трави визирають уламки великих колон, витесаних з пісковика (їх Ярослав привіз з руїн панського маєтку). Трохи нижче, у затінку школи, ховається двоповерхова споруда, вбрана у «шубу» з піску — нова хата, яку Ярослав Ясінський буде вже кільканадцять років. Перед самим порогом — криничне кільце, а з нього росте молода вишня. Чи не страшно деревцеві, що його скоро зрубають, аби покласти криничне кільце туди, де йому й судилося бути? Певно, що ні, бо поети такі мрійники, вони такі далекі від поквапу. Тому, певно, й не квапиться вкладати кошти Ярослав Ясінський у свій задум: спочатку він хотів колишне шкільне приміщення, врятоване від цілковитої руйнації, перетворити на палац для своєї сім'ї і творчості. Та згодом зрозумів, що для того, аби жити і творити, вистачить і тієї хати, яку збудував поряд. Так у тимчасовій будівлі з'явився другий поверх, де передбачено кімнату для господаря-митця. Одвічна проблема: бездомні поети (а живе у службовій коршівській квартирі) прагнуть мати свої помешкання, які були б їхніми фортецями. А як доводиться вибирати, що важливіше — муза чи дах над головою, вибирають крилату натхненницю... Та коли все ж прагнуть поєднати матеріальне й духовне, то навіть тоді не перестають бути поетами. Як, власне, і Ярослав Ясінський.

Йдучи на Циганський горб, ми мали доволі туманне уявлення про те, що ж там буде. Ярослав вирішив, що це має бути репрезентація його поетичної збірки «Празькі квітени». Поява збірки викликала різні думки — одні казали, що він написав щось незвичне, нове для нас, інші — що повертається до соцреалізму. А Ярослав просто описав те, що пережив сам і переживають тисячі наших краян на заробітках по чужих краях. Він якийсь час працював простим робітником на будовах чеської столиці, там і понаписував свої вірші, вражений тим, що народ, який нарешті здобувся на власну державу, продовжує гарувати на чужинців.

Розмова точилася не лише довкола цієї збірки. Багато говорили про літературу і про життя, без якого література — не література. А ще — читали поезію. Були спогади й цікаві історії, доки спільно рубали дрова для багаття, нанизували м'ясо на дроти, аби

запекти його на вогнищі. А коли вже стемніло і треба було на кольорову фотоплівку в «мільничці» ловити мить уже зі спалахом, заговорили про те, що добре б видати збірку творів «Циганський горб», куди б увійшли поезії всіх, хто того дня (29 травня 1999 року) відкрив для себе це чудове місце, хто дивився на Коломию й Отинію з сімдесятиметрової висоти, вдихав дим багаття і знаходив у хащах кропиви уламки колон з пісковика в античному стилі.

...З Ярославом Ясінським життя мене звело у травні 1994-го, відтоді маю примірник його першої поетичної збірки «Маленькі ужинки для донечки Яринки». Яринка — не вигадка, а пізня Ярославова дитина (давно очікувана донька, яка прийшла на світ після двох синів). Він і ставиться до неї з надзвичайним теплом і любов'ю. Ярина жила і живить батькову творчість: «І прийшов я у світ. А в цьому неповторному світі — сонечко, а під сонечком — донечка. А донечка — радість моя найбільша, чиста роса, чиста сльоза. Вдивляюся в її голубі очі — добре мені, і народжується слово».

Ярослав пробував себе у літературі ще 1960-х років, тоді як по закінченні філфаку Івано-Франківського педінституту викладав англійську у Коршеві, працював у Лісках, Хриплині і Чернівці. Але його дорога у літературу розтяглася на десятиліття. Спочатку, зваблений через вуйка Івана Савчука сценою, марив театром. Грав у театрі аматорському, виходив на сцену з професіоналами в Івано-Франківську. Звідси його потяг до драматургії. 1990 року репертуарний збірник «Райдуга» опублікував драму «Чого трембіти голосили». На коломийській сцені поставлено драми Ярослава Ясінського «Чого трембіти голосили» (за мотивами новел Марка Черемшини) та «За сестрою» (за мотивами творів Андрія Чайковського). Усе це було своєрідною прелюдією, бо повніше розкритися Ярославові судилося аж після свого п'ятдесятиліття.

Ще 1967 року оповідання Ярослава Ясінського «Психологічний рейс» потрапило до збірки творчості молодих «Сонячний годинник», виданої ужгородським видавництвом «Карпати». У 1990-х — 2000-х роках у нього вийшло декілька книжок з поезіями, інсценізаціями драматичних творів; опублікував повість. Ярослав Ясінський — автор книжок «Маленькі ужинки для донечки Яринки : Поезії» (Коломия : Світ, 1993), «Синя злива : Вірші, пісні» (Коломия : Світ, 1994), «До волі : П'єси» (Коломия : Вік,

1994), «Празькі кветіни : Поезії» (Коломия : Вік, 1997), «Квіткова кухня : Поезії» (Коломия, 2004), «Коливо : Поезії» (Івано-Франківськ : Гостинець, 2006). Лауреат літературної премії імені Тараса Мельничука за 2005 рік.

Він — один з тих, хто в нашій літературі (спочатку в поезії, а далі і в прозі) заговорив про заробітчанство 1990-х років. Збірка «Празькі кветіни» привернула до себе увагу. Поет прислухався до кожного слова про книжку, особливо йому імпонувало, що її не обійшов увагою Юрій Андрухович в одному зі своїх оглядів у газеті «День».

У 1990-х роках Ярослав, ніби наздоганяючи згаяне, активно зайнявся літературою, налагодив і підтримував тісні контакти з творчими людьми. Одна по одній з'являлися його поетичні добірки у «Перевалі», «Буковинському журналі», «Кур'єрі Кривбасу» і «Березолі», журналі для дітей «Дзвіночок». Івано-франківський журнал «Перевал» надрукував його повість «Кураї або Варіації ошийника» (1999), про яку заговорили як про щось нове в літературі. Автор продовжив у прозі те, про що недавно говорив поетичним словом — наші заробітчани у Чехії. Одразу ж після публікації в «Перевалі» говоримо з Ярославом Ясінським про «Кураї...». Він каже, що це сповідь про дитинство, але не така, як у Довженка чи Стельмаха, а його, особлива, яку не можна назвати простим путівником дитячими роками. Хтось закинув йому, що в повісті нема чіткої структури, а він, мовляв, і не прагнув її, творячи за зразком комори, в якій може бути і полова, і добре зерно.

Незадовго до своєї смерті письменник Богдан Бойко благословив цю повість до публікації в очолюваному ним «Перевалі»: «Твір пройнятий поетичним пафосом, нашим фольклором, написаний у формі, якій трудно дати визначення. Хочеться вірити, що про «Кураї...» ще будуть багато говорити і писати...». Оповідаю Ярославу про розмову з Бойком, який, пустивши твір у друк, зізнався, що йому як читачеві більше все ж хотілося б прочитати про обставини перебування героя повісті у Чехії, а менше — про його українське дитинство. Ярослав не погоджується: він саме так бачить свого героя, без дитинства якого твір утратив би багато.

— Мене, малого, до тети віднесли стерегти кури, а я втік, бо я дитина волі! Небажання бути під чийось копитом у мене змалку... Я баламкав ногами — то кайф волі, а перед тим мене хазяї на

роботі у Чехії тримали і казали: пан Ясінський туди, пан Ясінський — сюди. Я читачеві даю відчуття того, що воля дорожча за зелену долярову сверблячку.

Ярослав детально говорить про свій твір, окреслює характери героїв, оповідає, чому вони чинять саме так, а не інакше. Відчувається, що повість близька йому, що це не черговий «текст», а вистражданий ним істини:

— Повість вийшла у мене такою, бо тодішній мій ностальгійний стан допоміг розкрити людські почуття. Коли пишеться річ справжня, то і думки, і матеріал, як ті перфокарти, — все змикається.

Письменник виповів свій світ, і вірить, що цей світ найкращий, бо він його власний.

Аби здивувати інших, письменник має вміти дивуватися сам. Ярослав Ясінський, людина тверезомисляча, та все ж не позбавлений віри у містичне. Розповідає, що його, ніби рок, переслідують декілька літер. Щось коїлося з його книжкою «До волі», в якій зібрано драматичні твори. Коли вже було віддруковано декілька перших спусків книги, то помітили, що комп'ютер замість літери Я «викинув» латинську Z. Усе довелося передруковувати і пильнувати, щоб не трапилося ще якоїсь каверзи.

А от до іншого непорозуміння з літерами причетний і я. Про другу поетичну збірку Ярослава Ясінського «Синя злива» я для газети «Вісник Коломиї» написав невеличку замітку, яка мала назву «Хтось бачить зливу синьою». Коректор у друкарні допустив помилку і в тексті з'явилася назва «Хтось бачить сливу синьою», хоч заголовок залишився правильним. Інженер-комп'ютерник, який уже перед друком газети помітив розбіжності, як людина далека від поезії, вирішив, що синьою може бути лише слива, а не злива, тому, не довго думаючи, змінив назву і в заголовку. Наступного дня, переглядаючи свіжу газету, я неказанно здивувався, побачивши, що назву збірки перекручено. Та ще більше здивувався сам автор перейменованої книжки.

Згодом Ярослав оповів мені ще одну історію, пов'язану з літерами. Його батько, Василь Ясінський, під час війни був у Німеччині на примусових роботах. За спробу втечі німці 32-річного чоловіка замордували. Декілька років тому син звернувся до німецького уряду, аби отримати компенсацію. Однак надійшла відповідь, що серед в'язнів Василя Ясінського не було, а був Василь Ялінський. Тут знову зайшли у суперечку літери.

На зламі двох тисячоліть Ярослава Ясінського часто можна було зустріти на вулицях Коломиї. У картатому піджаку, з дипломатом кольору кави з молоком, він з'являвся то тут, то там, але все ж поближче до середмістя. То чекав на когось, то вже з кимось розмовляв, а то стояв і, не бачачи себе збоку, як дитина, захоплено слухав і спостерігав вуличну сварку. Восьмирічний хлопчина тягнув за собою собаку, але не на повідку, а на звичайній гумці, перекинутій псові через шию, від чого нещасна тварина ледь не задихнулася. Жінки, які торгували на вулиці солодощами, накинулися на хлопчиська. Споглядаючи на подію, у Ярослава було стільки зацікавленості, що, здавалося, він зараз витягне папір, щоби записати соковиті діалоги.

У перші роки нового тисячоліття Ярослав Ясінський активно зайнявся поезією для дітей: видавництво «Ранок» замовило йому книгу. Він наполегливо працював над новими творами, щось використав з попередньої збірки — «Маленькі ужинки для донечки Яринки». Підготував рукопис, але, як виявилось згодом, то були марні надії — співпраці не склалося. Та написане не пропало — постала збірка віршів для дітей «Квіткова кухня». Восени 2004 року Ярослав, даруючи мені ще свіжу книжку, відзначив, що надрукував сто примірників, без належного оформлення з тим, щоби тексти «засвітилися», не канули у безвість. Майже півсотні віршів, адресованих малятам, засвідчують яким шляхом відбувається вживання автора у світ дитинства. Є тут вірші-здивування (про те, як навесні від снігової баби зосталася калюжа води і морквина, яку схрумав цап). А як не замилуватися віршем про Бабайка («Маленький гуляйко, / Пустун і блукайко...»). Благодатним ґрунтом для поета є фольклор, мотиви якого знаходимо у багатьох творах: «Горобець збив горнець, / горобчиха миску...», «Котилася торба / З високого горба...». Узагалі, його вірші для дітей — це суміш фольклорного і авторського. І часто не завжди можна чітко сказати, чого більше. Але точно відомо, що тут багато почуття батьківської любові, якою Ярослав Ясінський вирішив поділитися з читачем. У листі-картці з листопада 2004 року Іван Дзюба написав: «Такі вірші дуже потрібні дітям (та й дорослим повертають відчуття казковості звичайного світу природи). Шкода, що тираж такий маленький...».

Наприкінці 1990-х Ярослав Ясінський відчув у собі талант організатора літературного життя. Вирішив, що всі поетичні дороги мають вести до Лісок, невеличкого села неподалік Коршева.

Так з'явився перший фестиваль поезії на Циганському горбі, а за декілька років — ще і ще. От і 2010-го тут відбулося дійство, на яке з'їхалися творчі люди і з Івано-Франківщини, і з Чернівців, і зі Львова. Вони стали учасниками двох подій — відкриття пам'ятника просвітителю села Ліски і фестивалю поезії.

Пам'ятник у Лісках Ярослав будував майже ціле десятиліття. Постав він при в'їзді на колишнє шкільне подвір'я. Це — згадка про постаті просвітителів Ісаївих, Кочіїв, Цісіків. Робота тривала довго, прилучився до створення пам'ятника й коломийський скульптор Сергій Зінець. Ярослав вивчав життя своїх краян, відшукав їхніх рідних, розкиданих по світу, видав буклет з відомостями про них. І ось одного з вересневих днів 2010 року тут зібралися люди. Це було відкриття пам'ятника, а заодно свідчення того, що письменник таки доніс на місце той камінь, який у прямому й переносному значенні тягнув на собі декілька літ... Були преса, телебачення, різноманітні гості. А серед цього всього — заклопотаний Ярослав Ясінський з порепаними від щоденної сільської роботи руками, здатними і писати, і косити, і каміння на пам'ятники лупати.

Місяцем згодом здибаю Ярослава в Коломиї. Дме різкий осінній вітер, тому аби поговорити спокійніше, ховаємося за рогом будинку. Ярослав показує мені верстку нового видання буклета про лісківських просвітителів; боїться щоб не вкрали матеріал, то чи не написати, що «всі права захищені»? Жартома відкакую: вберегтися від інтелектуального злочинства можна лише тоді, як нічого не публікувати.

Ярослав оповідає про свої придибенції з побудовою пам'ятника у Лісках. Мовляв, працював, не зважаючи на витрати, прагнув зробити добру справу. Але не всі це розуміють. От, каже, онука одного з просвітителів вислала йому 50 доларів («Американських доларів», — Ярослав перекривляє стару галицьку вимову). Це, звісно, крапля в морі, бо ж поставити пам'ятник коштує значно більше. Отримавши цю мізерію, з образою повернув гроші онучці, але вона їх не бере, бо, виявляється, це не лише вклад від однієї особи, а даток «цілої родини», яка хоче щоб гроші пішли «на благодійність». Тепер повернені письменником «благодійні долари» десь блукають банківськими нетрями, бо ні в Лісках, ні за кордоном по них ніхто не зголошується.

Хоче говорити Ярослав про своїх героїв – Ісаївих, Кочіїв, Цісіків. Каже, що мріє написати про них книжку. Бесіда заходить про будинок у Коршеві, пов'язаний з Шептицьким. Виявляється, митрополит там насправді ніколи не жив, але бував і навіть ночував у Лісках на Циганському горбі, у приміщенні старої школи.

Запрошую Ярослава до студентів-філологів, аби розповів їм про свою творчість. «Мене у Франківську Пушик був закликав на пару і хотів, аби я співав коломийки. А я не піддався: прочитав їм свій вірш». І мені, йдучи містом, Ярослав читає вірші, не забуваючи дещо прокоментувати. Каже, що така поезія для автора – очищення. Погоджуюся з ним, та все ж нагадую, що не всяке поетичне очищення слід друкувати, а лиш те, яке спроможні відчитати інші.

Вітром біля коломийського кінотеатру «Джерело» вивернуло з коренем велику ялину. Роздивляємося велетенське дерево, яке не змогло у місті пустити глибокого коріння. Вітер так рвучко хапається, що перекидає рекламні щити, розставлені на тротуарах; й сам ледь ухилився від такого щита. Кажуть, такі вітри – знак того, що хтось стратився; і справді, наступного дня оповідали про якогось самогубця з Малої Кам'янки.

Люблю спостерігати за тим, як Ярослав прилюдно декламує вірші. Особливо ті, з новішої збірки «Коливо», де він вирішив себе модернізувати, перейшовши на новітні ритми, наситивши поезію чужомовними словами, латинськими фразами. Звичайно, він розуміє, що нинішній читач, сидячи у залі і слухаючи поезію, не може взяти словник і знайти значення незрозумілих слів чи й цілих фраз. Тому поет, на піврядкові, посеред вірша, перериває декламацію і може декілька хвилин пояснювати те або інше слово, думку, образ. Ну а потім, ніби й не було перерви, продовжує декламацію з перерваного рядка.

Ярослав роздумує про дивні життєві дороги. Каже, що декілька років тому у містечку Вижниці на автобусній зупинці забув пачку книжок зі своїми п'єсами. А півроку згодом приїздить зі Львова його сусід у Ліски і каже: «Славку, я на розкладці у Львові купив твою книжку!». І Ярослав робить висновок: «Так мало сталося: я забув свої книжки у провінції, щоб вони добралися до столиці».

КОЛЕКЦІОНЕР «ВІКОН ІСТОРІЇ»

З Валерієм Ковтуном я зустрівся на початку місяця лютого року 1996-го. Навіть точніше: 8 лютого о 14 годині 55 хвилин – за декілька хвилин до офіційного відкриття виставки під назвою «Коломия у філокартії Якуба Оренштайна та його сучасників з колекції Валерія Ковтуна». Нас познайомив директор музею Михайло Арсак. Тоді вперше музей історії міста Коломиї так широко представив мистецьку листівку, у якій відображено минуле і Коломиї, й околиць, й України загалом.

На той час музей містився в одному з найстаріших приміщень Коломиї – в колишній головній окружній школі (вулиця Гетьмана Мазепа, 4), яка пам'ятала кроки Миколи Верещинського, Якова Головацького, Йосафата Кобринського, Григорія Ількевича... А ті 227 карток, які представив Валерій Ковтун, були ніби вікном у минуле. Він сам зазирає у вікна історії, і дозволив зробити це відвідувачам виставки. Та це – лише частина з понад чотирьох сотень листівок, які на той час склали його колекцію, започатковану ще 1981 року. Нині колекція розрослася, і її власник, як і більшість професійних колекціонерів, каже що точно не знає їхньої кількості.

Валерій Ковтун під час нашого знайомства оповідав про свою філософію колекціонування, яке є не лише накопиченням експонатів і захоплюючим пошуком невідомих примірників. Найголовніше ж, через знайдені матеріали і їх вивчення та узагальнення повернути із забуття імена відомих у свій час громадсько-політичних діячів, письменників, митців нашого краю. Найчастіше пошук треба вести не в самій Коломиї, а поза нею. Бо ж, наприклад, у час Першої світової війни коломийські листівки розсилали додому у свої родини вояки російського та австрійського військ. Інколи й тепер, через майже сто років, коломийські картки знову повертаються додому. Листівки такі мають подвійну вартість: написи на них є ще й вагомими історичними свідченнями. Постійний пошук, що тривав на той час півтора десятка років, дав змогу їх власникові простежити цілі сторінки філокартії, отож він говорив про листівки зі знанням справи. Тоді ж він заявив про намір укласти каталог коломийських карток, аби систематизувати отриману інформацію.

Довго ще не розходилися б учасники відкриття виставки, але куца зимова днина стала ще коротшою, бо відімкнули електропостачання. Це, власне, нікого не здивувало: люди звикли, що по декілька разів на тиждень по чотири години вечірньої пори місто поринало у темноту. І так, як у добу Миколи Верещинського, музейники своїх гостей крутими сходами з другого поверху спроваджували при світлі свічок, вставлених у старовинні канделябри з фондів музею.

Відтоді я не втрачав контакту з Валерієм Івановичем, який працював заступником директора педагогічного училища, а згодом став директором навчального закладу. Наші контакти не обмежувалися лише старовиною. Він, проводячи різноманітні заходи, обов'язково намагався їм надавати публічності, тож мені, газетярєві, якраз і належало все те висвітлювати.

З часом я дізнався дещо про нього. У Валерія Івановича — ніби й звичайна вчительська біографія: 1966 року закінчив середню школу в рідному містечку Новоселиці на Буковині. Потім навчався на математичному факультеті Чернівецького університету, де познайомився зі студенткою факультету іноземних мов, уродженкою Косова Жанною. Гарна дівчина згодом стала йому вірною дружиною. Саме завдяки дружині, Жанні Вікторівні, Валерій Ковтун опинився в Коломиї, щиро полюбив це місто, а заодно й містечтво Гуцульщини. У них двоє гарних дорослих синів, Валентин та Олег. Підрастають четверо внуків — Юля, Катерина, Валерія та найменша — Олечка.

...1971 року, приїхавши до Коломиї, Валерій Іванович учительював, потім став заступником директора з навчальної роботи Коломийського педагогічного училища. 1999 року, після всіляких перейменувань і реформацій навчального закладу, очолив Коломийський педагогічний коледж Прикарпатського університету імені Василя Стефаника. Відтоді він його незмінний керівник. Серед різних нагород і відзнак, які за декілька останніх років отримав Валерій Іванович, певно, найвагомніше — звання заслужений працівник освіти і науки України.

За посередництва Валерія Ковтуна я познайомився з академіком Мирославом Стельмаховичем, який, вийшовши на пенсію, оселився в Коломиї. Тоді понадпрутське місто намагалася відродити давню славу освітнього центру в нашому регіоні. І до цього

був причетний Валерій Ковтун. Пам'ятаю, що під час розмови він сказав фразу, яка має всі підстави стати крилатою: «Академіки на дорозі не валяються». І вже згодом, по смерті вченого, Валерій Іванович багато зробив для вшанування пам'яті Мирослава Гнатювича: у навчальному закладі з його ініціативи відкрито світлицю академіка Стельмаховича, проходять науково-педагогічні читання імені цього видатного педагога. Він ініціював і взяв активну участь у виданні двотомника творів Мирослава Стельмаховича... 2009 року Валерій Ковтун отримав нагороду — обласну педагогічну премію імені Мирослава Стельмаховича.

Спілкуючись з Валерієм Івановичем, я з часом помітив його потяг до видавничої справи. Але це виявилось не одразу, бо ж, здається, цей потяг так глибоко був захований у ньому, що його одразу й не розгледити. І потрібен був час, сприятливі обставини і ще бозна-що, аби врешті він зміг сформулювати перед собою завдання: видати книжку.

Валерій Іванович — добрий менеджер, тож намагався створювати інформаційні приводи, аби читачі й телеглядачі отримували не просто рекламу, а принагідну інформацію про коледж, де в центрі уваги була якась подія: науково-практична конференція, репрезентація студентської збірки віршів, вшанування якихось роковин, екологічна акція тощо. Згодом Валерій Іванович «дозрів» до створення рекламних сторінок і навіть цілих номерів газет і журналів про коледж, як-от спецвипуск обласної вчительської газети «Освітянське слово». Він почав випускати «Науково-методичний збірник Коломийського педагогічного коледжу», де змогли оприлюднити свої напрацювання викладачі і творчі люди з-поза меж навчального закладу.

Пам'ятною була зустріч у Коломиї з членами редколегії педагогічного журналу «Зарубіжна література в навчальних закладах», організована з його участю. Тоді я мав змогу поспілкуватися і з редактором часопису, і з авторами, в тому числі з нашим крайником Юрієм Султановим, сином Азербайджану й України, який тоді жив в Івано-Франківську, працював доцентом Прикарпатського університету, видавав мільйонними тиражами (і це не перебільшення!) підручники і посібники із зарубіжної літератури для шкіл всієї України, писав поезію і вивчав східну культуру. А за якийсь час цей непересічний чоловік помер, і його привезли хо-

вати до Коломиї, міста з якого він пішов у світ науки. Прощалися з ним у дворі коледжу...

Якось наприкінці 1990-х Валерій Іванович показав мені книжку про Чернівці, в якій текст про місто був густо перемережований поштовими картками. Тоді він запалився ідеєю зробити щось подібне про Коломию. Я навіть узявся за підготовку текстів, але книжці не судилося побачити світ. Розкритися Валерієві Ковтуну як видавцеві судилося аж у новому тисячолітті. Першим із його видань був альбом-каталог, присвячений творчості Ярослава Пстрака. Валерій Іванович має особливий інтерес до цього художника, бо одним із напрямів його діяльності була праця над збиранням поштових карток з творами Пстрака і вивчення його творчої спадщини. Чесно зізнаюся, що я не надто вірив у це починання. Валерій Іванович тоді не мав видавничого досвіду, а я його мав доволі. І досвід цей підказував, що найкращі і найвишуканіші видавничі проекти приречені бути провальними лише через те, що на них нема належних коштів. А видання мистецького повноколірного альбому, в якому мали бути відтворені репродукції карток, вимагало неабияких витрат. На таке видання, думалося мені тоді, гроші по спонсорах треба збирати не один місяць, як це робили уже добрий десяток років і письменники, і краєзнавці в Коломиї та й в Україні загалом. Але, подолавши відчуття безперспективності цієї затії, я таки взявся до роботи.

Спочатку справа не надто ладилась ще й тому, що Валерій Іванович був далекий від базових видавничих понять. Поступово наприкінці 2002 року ми разом подолали теми форматів видань, якості паперу, кольороподілу тощо... І, врешті, на початку 2003 року побачив світ перший випуск альбому із серії «Українське мистецтво у старій листівці» під назвою «Творчість Ярослава Пстрака у поштовій листівці», де було відтворено 176 карток, а також представлено дослідження мистецтвознавця Михайла Фіголя і філокартиста Михайла Забоченя про цього художника. Я написав передмову до альбому, виступив як літературний редактор. Відбулася репрезентація нового видання, яка переросла у велике дійство у залі Коломийського музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського... Люди з цікавістю сприйняли альбом, з'явилися відгуки в пресі.

А Валерій Іванович уже горів ідеями нових видань. Так на якийсь час моя увага була прикута до роботи над двома новими

альбомами, де я виступав і як редактор, і як автор передмов чи автор основних текстів. Другим у цій серії вийшов альбом «Україна у поштовій листівці видавництва Якова Оренштайна». Вмістили ми тут 443 листівки, які вже давно стали рідкісними. Це дало змогу створити каталог мистецьких листівок Оренштайна та повернути з небуття потужний пласт україніки. Працюючи над передмовою до альбому, я мав змогу осмислити роль і значення Якова Оренштайна як каталізатора, який своєю діяльністю прилучився до українознавчої праці. Робота над цим альбомом (вдвічі товстішим від попереднього) йшла легше, бо вже було розроблено загальну концепцію (над нею ще на самому початку разом з нами працювали художники Мирослав Ясінський та Василь Андрушко). Тепер схему видання ми просто наповнювали новим змістом. Альбом вийшов 2004 року. Про нього багато говорили і писали, та все ж він сам – найкраща собі похвала. Представили це видання у контексті відзначення чергової річниці видавничої справи в Коломиї. Була науково-практична конференція, до початку якої вийшов друком збірник матеріалів. Усім цим, як і альбомами, клопотався передусім Валерій Ковтун, який уміє бачити перспективу, планувати успіх.

Чи не найбільше творчо мені довелося попрацювати над третім випуском серії – альбомом «З Коломиєю в серці. Творчість художників у поштовій листівці» (вийшов у світ 2005 року). Для цього видання я написав матеріали про тих художників, які пов'язали свою долю з Коломиєю і водночас, твори яких зафіксовано у поштових картках. Їх на той час ми нарахували п'ятнадцять. Було багато роботи, архівних пошуків, різноманітних відкриттів. Мені по дрібці довелося реконструювати творчі біографії Северина Обста, Валеріана Крицінського, В'ячеслава Розвадовського, Антона Хитрого, Василя Петрука, Юліана Крайківського, Оксани Кічури... Загалом же, написано там і про Олену Кульчицьку та її коломиїські сторінки, і про Василя Дядилюка, і про Святослава Гординського. Є матеріали й про наших сучасників – Миколу Ганушака, Марту Томенко. Саме від цього альбому бере початок моє знайомство і приязні стосунки з Миколою Ганушаком, небуденним чоловіком, який поєднує в собі дар лікаря-офтальмолога, краєзнавця і художника-графіка. А познайомив нас Валерій Ковтун.

З часом я з подивом помітив, що Валерій Іванович освоївся з колись невідомою для нього справою – книговидавництвом. І тепер інколи спостерігаю, як він на рівних говорить з поліграфістами, пояснюючи їм, яким має бути те або інше видання, якого кольору обкладинки він домагається, як має бути зверстано книжку, листівку, календарик, буклет...

Валерія Івановича захопила видавничка круговерть. Він спочатку відкрив для себе історію книги, у нього на столі з'явився бюст Івана Федорова, а згодом, побувавши в Австрії, показував фотографію, на якій він коло пам'ятника самому Йоганнові Гуттенбергу... Згодом вийшли нові альбоми – «Коломия з минулого в сьогодні» (2005), «Українські січові стрільці – лицарі рідного краю» (2007), «Гуцульщина – перлина Українських Карпат» (2009). До них я долучився здебільшого консультаціями, хіба що до альбому про Коломию написав довідки про авторів: з'явилися нові люди, творчі інтереси яких збігалися з тематикою цих видань. Валерій Іванович дотримується слова і вміє цінувати час. Він знає як згуртувати людей для «мозкового штурму», тому й, разом з іншими, робить значно більше, аніж би міг зробити самотужки...

Валерій Ковтун усе більше й більше поринав у видавничий процес. Він відродив традицію старої коломиїської листівки. У заснованому ним культурологічному проєкті «Коломия у світі мистецтва» виходили одинарні випуски та цілі комплекти. Їх стільки, що я вже сам починаю втрачати лік. Принаймні, до багатьох з них я долучився, вичитуючи текстівки, обговорюючи дизайн тощо. А до двох комплектів карток з репродукціями творів Святослава Гординського, а також комплекту про козаччину в Коломиїському національному музеї народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського я написав тексти, вміщені на внутрішньому боці обгортки.

Нове дихання у наших творчих стосунках розпочалося тоді, коли Валерій Іванович започаткував видання книжкової серії «Коломиїська бібліотека». Ідея зародилася навесні 2008 року, а вже влітку того самого року ми здали в друк книжку Леопольда Вайгеля «Нарис про місто Коломию», вперше опубліковану польською мовою в Коломиї 1877 року. Я почав її перекладати ще 1992 року, щось опублікував у журнальному варіанті, щось залишилося в рукописі. Тоді ж написав і першу статтю про Вайгеля, на яку згодом

покликалися й українські, і польські дослідники. Розпочату мною на початку 1990-х років роботу з перекладу у 2008 році завершила науковий працівник Музею історії міста Коломиї Мирослава Кочержук. Про плани майбутньої серії «Коломиїська бібліотека» у передмові до книжки ґрунтовно написав краєзнавець Микола Савчук. На репрезентацію в серпні 2008 року зійшлося багато людей, серед яких були і науковці зі Львова, і письменник з Одеси Олекса Різників...

У цій серії, започаткованій Валерієм Ковтуном, в наступні роки я опублікував низку видань: третім випуском вийшла книжка «Світочі галицького відродження: Микола Верещинський, брати Білоуси» (2009), четвертим – віднайдений мною і вперше тут опублікований «Щоденник 1916–1920 рр.» коломиїнина Володимира Глинського (2010), шостим – наша спільна з Миколою Савчуком книжка «Феномен коломиїського краєзнавства» (2010), дванадцятим – моя монографія «Українська видавничка справа в Коломиї» (2012). Для цієї серії я редагував книжку самого Валерія Ковтуна «Золота доба коломиїської листівки» (вийшла 2010 року як п'ятий випуск серії), в якій він виклав майже все з того, що дізнався про своє захоплення за три десятиліття колекціонування. З моєю передмовою тут також опубліковано книжку шевченківського лауреата Михайла Андрусика «Останні з когорти «Залізних» (2012).

Високу, худу постать Валерія Ковтуна здалеку впізнаю на міських вулицях. У нього в руках портфель, з якого Валерій Іванович зазвичай добуває якесь нове своє видання. А біжить він то з якогось засідання в міськвиконкомі, то ще звідкись. Чоловік поважний, діловий, та разом з тим, інколи у нього пробивається хлоп'яче бажання забути про свою статечність. Наприклад, ми здибалися в автобусі по дорозі на краєзнавчу конференцію до Івано-Франківська. Валерій Іванович зібрався в обласному центрі перейти дорогу на червоний сигнал світлофора. Я його тоді зупинив. Наступні декілька хвилин ми обидва з цього довго і щиро сміялися.

Настав час, коли Валерій Ковтун захопився постаттю Кирила Трильовського. Спільно з адвокатом Михайлом Петрівим 2010 року на приміщенні, в якому колись була адвокатська контора і помешкання Трильовського, вони своїм коштом відкрили меморі-

альну таблицю. Все це було в рамках першого відродженого січового свята. Як і сотню років тому, на вулиці в Коломиї виконували руханкові вправи молоді люди, а на них дивилися здивовані перехожі, кутаючись у плащі і ховаючись під стріхами парасоль.

Коли Валерій Іванович відзначав своє 60-річчя (а народився він 28 червня 1948 року), я довго вагався що подарувати. Врешті вирішив зіграти на його ж зацікавленнях. Так з'явилися пам'ятна листівка і конверт із зображенням ювіляра. Ніхто не знав, що їх було лише по два примірники. Один з них отримав у дарунок Валерій Іванович, ну а за другий на імпровізованому аукціоні я від академіка Володимира Качкана виторгував грубі гроші, які пішли на одну з наступних книжок, задуманих Валерієм Ковтуном.

Так звана біржа – місце біля колишнього будинку «Сокола», праворуч від входу на стадіон «Юність». Тут уже роками щонеділі збираються колекціонери. Діляться новими відкриттями, обмінюються інформацією, щось купують і щось продають. Значки, листівки, монети, книжки... Це – вікно в інший світ, де діють свої закони, ціни, правила. І найголовніше з цих правил – це справжня демократичність, бо ж не зважають тут на посади, майновий статус, освіту. Тут усі рівні. І рівняє людей їхнє захоплення, їхній світ, їхня пристрасть до колекціонування. Не раз тут здибав і Валерія Івановича, який сюди приходить щотижня в надії віднайти щось нове для своєї збірки. А ще він через друзів і знайомих відшукує коломийські картки у Львові, Києві, Чернівцях, Одесі, Кракові, Відні, Берліні... Певно небагатьом доступна насолода від того, що стає власником побурілого від часу паперового прямокутника з цупкого паперу, який, власне, є невідомим досі виданням коломийської картки столітньої давнини...

Прикметна риса Валерія Івановича у тому, що він свої зацікавлення перетворює на суспільно значущі справи, які відображено у проведених ним конференціях, круглих столах, мистецьких зустрічах тощо. Вважаю, що видані ним книжки і картки є частиною національно зорієнтованого інформаційного простору. Загалом же, Валерій Ковтун широко любить життя і постійно дбає, аби було цікаво на цьому світі і йому, й іншим. І це йому, як на мій погляд, вдається.

МИКОЛА СЕМЕНЯК І VASKON

Мене дивувало, що майже завжди, зустрічаючи Миколу Семеняка в Коломиї, чув від нього нарікання на новітню архітектуру, далеку від класичного ідеалу. От і тепер, у червні 2011-го, здибаю Миколу на вулиці Театральній, він розглядає одну з новобудов. Уже звели другий поверх, але не встигли ще поставити перехресття і змонтувати дах. Певно, ця споруда, як й інші сучасні будови Коломиї, привернула його критичну увагу. Так і є: мовляв, усе мудре в архітектурі вже придумано, виражено і збудовано, а сучасні відхилення від норми, новації, на думку Миколи Семеняка, – лише руйнування традицій...

Спочатку його «архітектурну» невдоволеність я вважав дивацтвом, а згодом зрозумів: у ньому живе нереалізований архітектор. Це важко було усвідомити, бо знав його лише як художника, який дрібно, до деталей, вимальовує пейзажі, підсвічені місяцем і посріблені снігом. І лише подекуди, як елемент пейзажу, з'являлась рукотворна споруда, своєю архітектурною прямолінійною скутістю і скупістю ще раз підтверджуючи волелюбність природи. Про це я писав понад десятиліття тому. Але й нині такий погляд на Миколу Семеняка як художника залишається актуальним.

...Щоразу, коли переступаєш поріг його майстерні, поринаєш у багатовимірний світ з десятками перевтілень природи, що дивиться з великих полотен і невеличких етюдів. Микола Семеняк у час загального копирсання в собі і творення складних для сприйняття візій пробує (і це йому добре вдається) примирити себе зі світом, віднайти гармонію і спокій. Тому й пейзажі його дихають не задухою двадцятого століття, а первісною красою і величчю природи.

Чи сучасний він? Чи не залишився на рівні епохи, коли творив його улюблений Шишкін, з репродукцій якого в п'ятирічному віці й розпочалося захоплення малярством? Микола Семеняк – оригінальний митець, який зумів створити власний світ. І знаковою системою того світу є не різноманітність тематики, а настроєва варіантність творів. Його роботи, в залежності від настрою, дихають то неспокоєм, передчуттям бурі, а то просто навіюють ностальгію за безжурним світом дитячих утіх, коли за кожним кушем очі страху бачили щось таємниче і незвичне, але й непере-

борно привабливе. Майже кожна малярська робота Миколи Семеняка – то спроба поєднати земне і небесне в прямому й переносному значеннях слова. Земля, трава, кущі, дерева – всі тягнуться догори, до неба. До того неба, яке має власний настрій, власну душу. Навіть вода незримо і зримо поєднується з небом: чітко окреслені хмари відображаються у воді, яка в свою чергу, вже не візуально, а за реальними фізичними законами, стане хмарами, небом.

Та ж сама єдність небесного і земного й на зимових пейзажах, де не видно за снігами навіть єдиного вияву цивілізації. Часто ловиш себе на гадці, що ліси, гори, небо – то хвилювання велетенського океану природи, а ми, суші, з фотографічною швидкістю вловили лише мить розбурханого хвилювання стихій. У цій природній первісності лише додатковими елементами, може, значеними для контрасту, виринають то вориння, то місток, то затуманені замкові силуети.

Інколи дивуєшся, що митець, який живе ось уже багато років у Коломиї, впевнено йде творчою дорогою, відшуковуючи навіть в урбаністичному обличчі Коломиї своє: то стару абрикосу, котра тулиться до затіненого будинку художньої школи, в якій сам працює, то кущ, то призахідне небо.

Що таке визнання для художника? Добре слово першого вчителя малювання Леоніда Мельника, позитивний відгук педагогів з Львівського інституту прикладного мистецтва, допуск до першої колективної виставки понад два з половиною десятиліття тому... Все це – стадії формування митця, без яких не було б нинішнього Миколи Семеняка – учасника цілої низки колективних і персональних виставок, зокрема, й чотирьох зарубіжних ще до здобуття Україною незалежності: трьох у канадському місті Торонто, однієї – в Нью-Йорку... Нині закордоном нікого не здивуєш, а тоді це було кроком до визнання.

Кожен успіх для митця – потроєння його творчих сил, піднесення віри в себе. Новий творчий етап почався тоді, як він узяв участь у VI Міжнародних культурно-мистецьких зборах «Там, де Іква срібні котить хвилі», які відбулися у Кременці, «Волинських Атенах», місці народження Юліуша Словацького. Саме в рамках Року Словацького і відбулися збори в Україні. Взяли в них участь вісімнадцять художників, десять з яких – польські, решта – митці з різних куточків України. Після зборів було влаштовано виставку

в Кременці. Потім вона побувала в Перемишлі, згодом експонувалась у Варшаві. Там представлено шістнадцять малярських робіт Миколи Семеняка.

Та виставки – виставками, і визнання – визнанням. Митець, передусім, береться за пензель для того, щоб виповісти себе на полотні, і цим ніби робить і заповіт новому тисячоліттю не забувати про землю, з якої ми вийшли і в яку повернемося знову, аби вічно прагнути до неба.

...Минув час, і в Миколи Семеняка відкрилося нове мистецьке дихання – він приступив до створення циклу своїх робіт, на яких відтворював давню коломиїську і приколомиїську архітектуру. Власне, Микола не замикався на околицях – він їздив Галичиною, аби здебільшого графічно відтворити архітектуру церков, костелів, замків і фортець. Оцей «архітектурний» пласт розширив межі його творчого самовияву.

Від катедрального собору повертаємо на вулицю Кобринського і опиняємося в кав'ярні «Імпреза». Тут діє його імпровізована виставка: зо два тижні тому там виставляли роботи Андрія Коренюка з приватної колекції одного поціновувача, а тепер на стінах розвішано картини Миколи Семеняка. Доки нам варять каву, Микола оповідає історію робіт, починаючи з тієї, що він намалював ще у 1980-х, і включно до найновіших, намальованих торік чи позаторік. Він їх знає, любить, відстежує долю мало не кожної з них.

А ще Микола любить розповідати всілякі історії, пов'язані з мистецтвом і митцями. Час до часу він телефонує до мене вечорами на стаціонарний телефон. Розповідає про нові книжки, які з'явилися у його збірці, ділиться враженнями від зустрічей зі своїми товаришами-художниками.

...Познайомився я з Миколою Семеняком у 1992 році, за посередництвом Миколи Савчука. Тоді я готував до друку свою першу поетичну збірку, і Семеняк прийшов до редакції «Вісника Коломиї» отримати замовлення на створення заставок до розділів та обкладинки. Потім я носив йому до художньої школи авторські примірники книжки з надрукованими його роботами.

А якось він у першій половині 1990-х приїздив ровером до мене додому, відтоді маю декілька його графічних мініатюр, а також маленький етюдик олійними фарбами, на якому відображено

вид на мій рідний Великий Ключів. З часом у мене зібрався з десяток його робіт, деякі прикрашають помешкання, інші чекають експозиційної площі.

З Миколою Семеняком спокійно, бо він і як людина, і як митець чужий крикливості й епатажності. Притишеність і негучність впливають, певно, з рис його характеру. Він схильний тішитися самим процесом творчості так само, як живе і втішається спілкуванням з товаришами (а має їх не лиш у Коломиї, Львові чи Києві, а й у Санкт-Петербурзі й Амстердамі).

Художник з боєм сприймає покvapливість і халтурність як в образотворчому мистецтві й архітектурі, так і в повсякденному житті. Він органічно не переносить в сучасній масовій архітектурі безликість та огріхів у пропорціях.

Як педагог Микола Семеняк прищеплює любов до мистецтва і любов до відповідальності своїм учням та своїм приятелям. Микола, у час бізнесовості і пошуку в усьому зиску, вважає за потрібне і далі підтримувати традиції спілкування митців і обміну своїми здобутками. Тому його власні мистецькі роботи є у багатьох його друзів, та й він сам береже у себе їхні твори — чи то малярські роботи, чи скульптуру, чи книжки (бо художник не замикається суто у світі малярства, не звужує цим коло свого спілкування).

Малярські роботи Миколи Семеняка — це історія його творчого поступу. У пору учнівства і студентських років його олійні пейзажі свідчили про пошуки власного стилю. Але вже й тут через крупно-мозаїчні мазки проступав настрої теплої туги за чимось незвідано-далеким, ідеальним. Пізніше письмо Миколи Семеняка стало дрібнішим, і самі роботи на якийсь час зменшились у розмірах (тоді він брав участь у міжнародних виставках мініатюри в Канаді). А за якийсь час він знову «укрупнився», витворивши особливий пейзажний живопис з гладким (як у вишивці технікою гладдю) письмом і сюжетом, перейнятим самотою. У нього з'явилися майже голі літні чи зимові пейзажі, де ніби для підсилення їхнього значення поставали (як у японців) об'єкти для замилювання — деревця, кущі, інколи підсвічені круглим до моторошної нереальності місяцем.

Коли ж Микола Семеняк захопився графікою (він, власне, працював у цій техніці ще з 1980-х років, друкуючи деякі з робіт у

пресі, оформляючи книжки), то виробив також власний стиль. Від самотніх дерев чи груп дерев він перейшов до композицій з вкрапленням сільської чи міської архітектури, а пізніше — як окремий струмінь у творчості — взявся за фіксування пам'яток архітектури Покуття в оточенні природи. Миколині графічні роботи не сплутаєш ні з чіими іншими, і це добра ознака справжнього митця. Я їх легко впізнаю за особливістю змалювання дерев (а це він робить олівцем чи кульковою ручкою), за манерою «вибілювати» жовтаве тло паперу білою гуашшю. Особливий Микола Семеняк у доборі матеріалу для робіт і в манері їх оформлення. Він, наприклад, виробив свій спосіб творення широких накладних рамок, якими оздоблює ті роботи, які дарує друзям.

Коломийський художник — оригінальний митець, який має власний погляд на світ, свою мову і свою стилістику, які й дають йому змогу самобутньо wypowiedати себе у цьому багатогранному світі, насиченому незбагненними дивами.

Микола знає багато історій про давню Коломию, про долі різних людей, у тому числі про його колег по мистецькому цехові — художників. Якось він почав підраховувати тих людей, які, маючи різний рівень таланту, різну мистецьку вартість, засвітилися своїм потягом до фарб і пензля, і відійшли у засвіти. З-поміж свої знайомих тоді Микола нарахував зо три десятки імен.

Одного разу наприкінці 1990-х ми з Миколою Семеняком відправилися Коломиєю у пошуках старовини. Він водив мене вуличками свого дитинства, оповідав де і коли з ним трапилася яка пригода. Так ми вийшли на «Поле чудес», мікрорайон за лікарнею, де новочасні мешканці міста звели багаті вілли. Була рання весна. Дув різкий студений вітер, і ми добре змерзли, захоплені розмовами про минуле міста. От і запитав Микола, чи я не випив би теплої кави? Звісно випив би, але хіба тут є кав'ярня? Микола підійшов до воріт одного з кількаповерхових приватних помешкань і натиснув на кнопку дзвоника. Нам відкрила господиня і запросила на каву. Я був несказанно здивований. Виявилось, тут живуть Миколині знайомі. Та ще більше я був вражений тим, що доки господиня варила каву, Микола запропонував пройтися на другий поверх. Власне, його цікавили сходи. Уся площа сходової частини будинку (а це спеціально випущена назовні споруди напівкругла прибудова) була завішана роботами Семеняка. Ось, по-

думалося тоді, справжні меценати, які люблять малярство і не дають завдяки цьому пропасти художникові, а заодно і мені пожитися кавою... Потім ми ще довго ходили містом, визначали, де саме проходили стіни старовинного коломийського замку («Ой палала Коломия звечора до ранку. Пантрували жовнірики в Коломийським замку»), говорили про мистецтво взагалі і творчість Георгія Нарбута загалом. А за декілька днів Микола мені виміняв на якусь іншу книжку мистецький альбом Георгія Нарбута із невідьким і для чого записаним на форзаці старим телефонним номером...

А на Різдво 2010-го (без попередження, як і я з ним на каву), Микола зайшов до мене з Володимиром Грималюком. То був славний вечір. Грималюк, уродженець Коломиї, а нині знаний у Львові театральний художник, вніс свіжий струмись у нашу бесіду. Пили різдвяний настій (моя дружина його збирає по дрібці з різних компонентів від раннього літа й до пізньої осені, а вперше споживаємо на Різдво). Ми тоді переговорили про багато всіляких речей. Незчулися як настала ніч. Але розходитись не хотілося, бо не так часто ми дозволяємо собі просто радіти життям

Дошило декілька тижнів. У Коломиї через повинь відмінили фестиваль «Коломийка». У редакції газети «Вільний голос» здибаю краєзнавця Василя Нагірного, від якого дізнаюся, що помер художник Василь Коновалюк. Похорон розпочнеться за декілька хвилин, отож ми ніяк не встигаємо на прощання. Було то 16 вересня 2008 року.

...Василя Коновалюка я знав від кінця 1990-го. Тоді він щось малював для «Вісника Коломиї», згодом приходив до Миколи Савчука з малюнками до його першої збірки гумору «Хи-хи, ха-ха. Новітні коломийки». А 1992 року я сам звернувся до нього з проханням оформити мою другу збірку поезій. Василь зробив і обкладинку кольорову, і заставки. Мені сподобався хід його думки: віконна рама, через яку видно світ. Але книжка в такому оформленні не була надрукована. Через фінансові проблеми її надрукували в один колір, та й від заставок у тексті довелося відмовитися. Що найцікавіше, змін зазнала і первісна назва. Так з'явилася моя поетична книжка «Многолика «Ти» (1992), вбрана у чорно-

білу обкладинку, яку майстерно виконав фотохудожник Ярема Проців.

Та, не зважаючи на це, з Василем Коновалюком я й надалі спілкувався. Найчастіше бачилися в середмісті, в районі друкарні. Тут він показував свої нові роботи, тут довкола нього збиралися творчі люди, які прагнули собі щось купити з його робіт. А ще перед святами Василь приносив пачки оригінальних вітальних карток, кожна з яких була намальована в єдиному примірнику.

Часто (а це були 1999–2003 роки) до редакції «Вільного голосу» Василь Коновалюк приносив свої графічні карикатури. Я у нього щось купував, потім він мені щось дарував, а потім я знову щось платив. А ще він любив казати: купи роботу. Ти купував, тоді Василь доповнював: а тепер іди й зроби ксерокопію, а оригінал я лишу собі. Художник не хотів розлучатися з роботою.

Я про Василя написав вірш. Опублікував про нього статтю.

Потім бачилися зрідка. Василь серйозно захворів, довго лікувався, почав погано говорити, його було тяжко зрозуміти. І він, знаючи це, терпеливо повторював фразу по декілька разів. Ходив якось з Василем вечірньої пори взимку, певно, 2004 року на його останню прижиттєву виставку. Він мені довго оповідав про свої твори, про те, як і з чого зробив уперше виставлених у «Писанці» симпатичних монстриків, зладнаних з різних деталей від автомобілів, велосипедів і ще всілякої побутової техніки. Це було щось нове для нього, який пробував себе у живописі і графіці (екслібриси), а розкрив у карикатурах і смішних малюнках з дотепними підписами.

...Коли я про нього написав у «Коломийському азбуковнику», Василь приніс мені свою роботу на склі: на обмін, бо хотів мати книжку. Я дотепер маю ту роботу, намальовану на скляній смужці червоними, синіми, золотими фарбами.

Свого часу у «Вільному голосі» я написав про Василя статтю «Дідо, Василь Коновалюк». Василеві вона сподобалася, бо він цитував її. Та й декілька людей казали, що написано її цікаво. Вона повторена у книжці «Силуети». То буде пам'ять по Василеві.

...Високий, з білою бородою і такого самого кольору довгим волоссям – типаж для кінострічки про праслов'янські часи, князів, волхвів, відунів. Про себе він каже просто: Дідо. Так інколи і підписує свої роботи, чергуючи цей підпис з іншим – Vaskon. Хоч має й

ім'я, й прізвище, і біографію — людську і мистецьку. Отже, Василь Коновалюк, уродженець Ланчина, вже майже три десятиліття коломиянин. Щодо біографії звичайної, то Василь якось попросив: «Не пиши «народився, учився, мав дружину й дочку...». Краще напиши про роботи. Отак, трішечки...» (і показав пальцями однієї руки розміри передмови до альбому його графічних робіт, зробити який я його вмовляв уже давно).

Колись Василь показав мені олійну картину в містичних напівтонах: озеро, а над ним місяць і загадкові тіні. То — «ранній» Коновалюк, який ще шукав себе і не мав сивої бороди. Пізніше він знайшов себе, але не в живописі, а передусім у графічних роботах, де зумів створити власний особливий стиль, свою мову.

Мова його творчості — своєрідна, схожа не на виписані до занудності твори Жорж Санд, а ближча до мови жестів, якою розмовляють глухонімі. Однак, та збідненість засобів змушує митця у кожен штрих вкладати стільки інформації, аби робота не німувала, а кричала.

Художник Василь Коновалюк — це той, якого знають з виставок у Чехословаччині (1979), Болгарії (1979), Ізраїлі (1985). Там він був плавнішим, стриманішим, бо тоді він ще не був Дідом. Але вже тоді про нього, автора, який працює в техніках живопису, ліноригату, графіки коломийські аматори-кінодокументалісти зняли кінострічку. У той час погляд художника на світ відкривався через віконну раму, або рамці картини, що часто фігурують у його живописі.

Інший Коновалюк — це той, який проілюстрував першу книгу гумору Миколи Савчука «Хи-хи, ха-ха: Новітні коломийки» (1991), збірник «Торба галицьких анекдотів» (1995), впорядкований Михайлом Андрусюком, намалював колонтитул газети «Патилько», створив цілу галерею графічних робіт, використавши на них сотні гелевих авторучок. Тому й роботи, крім класичного чорного кольору, міняться срібною, золотою, рудою і брунатною барвами.

У десятках варіантів різдвяних листівок з коломийською тематикою з'являються елементи аплікації — птахи, дахи будівель. А ще він поєднує срібло з акварельними розводами, передаючи на папері душу снігу, вогню, патьоків дощу на склі...

Його стиль легко впізнати і тяжко підробити, хоч у цьому й нема потреби, бо кожен без труднощів може відхопити-відбатувати оригінальний шматок світу, записаного ним на папері.

Виходець з Ланчина на Надвірнянщині (Лянчіно, як жартома казав художник), Василь Коновалюк відчував свою приналежність до етнічного коріння. Але у нього власний погляд на етнографію, історію. Скажімо, коли Гуцульщина «зафестивалилась», з'явився малюнок гуцула з діаспорно-ковбойськими атрибутами, який восідає на земній кулі, а в руках замість скіпетра і держави має топірець і писанку...

Василя Коновалюка, схожого на типаж для кінострічки про праслов'янські часи, хтось не знає взагалі, хтось робить вигляд, що не знає, а хтось його ім'я згадує у віршах: «Спрага. Її не втамує дощ. / Вина б і краплини стало. / Ходить тверезий між площ / Дідо — Василь Коновалюк...».

Його роботи, наче метелики з різнобарвними крильцями, розлетілись світом і хтозна, чи колись повернуться до художника у гості живими, або хоча б пришпиленими (як у колекції ентомолога) до сторінок мистецького альбому.

...Сотні графічних робіт Василя Коновалюка розійшлися серед людей. Ото нещодавно був у стоматолога. Дивлюся, а на стіні висить велика робота Василя Коновалюка: риби й інші мешканці підводного царства з ностальгією дивляться у небо, де літають звичайні ворони. Узагалі ж, графіка у Василя — особлива, просякнута непідробним гумором. Кожна істота — людина, тварина, птах — у нього наділені особливим шармом, власною індивідуальністю. Він, може, був одним із найбільших українських майстрів смішного графічного малюнка на зламі тисячоліть.

КОВТКІВ ПРАПРАВНУК

Пообідньої осінньої днини 2008 року озвався дверний дзвінок. Відчинила дружина. Чую, хтось питає, чи тут живе Васильчук. Ще не встигаю вийти, як знайомий голос називає себе: Дмитро Арсенич. То це поет Дмитро Арсенич із Нижнього Березова! Трохи змоклий, бо цілий день дощить. Він має поламану парасолю, яку позичив у Косві у Богдана Радиша. Уже при відході я скажу Дмитрові, що у мене нині були в гостях Арсенич і Радишева парасоля.

27 вересня Дмитрові Миколайовичу — 70 років. Він приїхав з Нижнього Березова через Косів до Коломиї. Привіз запрошення

(святкуватиме у школі в рідному селі). Каже, що готує бай: запросив сімдесят людей! Аж не віриться, що цьому чоловікові стільки років: він якийсь по-молодому зібраний, жвавий, бадьорий.

Може тому, що своє молоде життя провів у постійному протистоянні. Колись, у 1960-х, розклеював рукописні листівки. Та його вирахували: наказали всім чоловікам друкованими літерами написати автобіографії нібито для військкомату; над зіставленням почерків два з половиною роки працював науково-дослідний інститут в Одесі. Нарешті, дали офіційний висновок: писав Дмитро Арсенич...

Ми часто спілкувалися у другій половині 1990-х і на початку 2000-х років. Дмитро Миколайович багато розповідав про себе, про витоки творчого світогляду. Відчувалося, що це людина, яку обставини відсторонили від активного мистецького життя, але не згасили творчого горіння.

— Мого прапрадіда звали Ковток, — розповідає Дмитро Арсенич, — бо він любив за чаркою казати: «Ше, приятелі, ковток, та й розходимосі...». Щоправда, оця придибашка про порекло — лише цікавинка, аби нею розбавити трагічні сторінки біографії Арсеничевої родини. Дмитро Арсенич — дитина війни (народився 1938 року), зростав у постійній круговерті воєнних подій: мадари, німці, ковпаківці і партизани з УПА.

— Рідний вуйко Андрій Арсенич як член ОУН з 1937 року був замордований у Коломиї в 1945 році, а дідо і тіта у 1947 році вивезені на Сибір. До речі, тіта після смерті діда пішки прийшла з Сибіру. Подорож тривала п'ять місяців... Двоюрідний стрий Микола Арсенич («Михайло», «Дем'ян», «Григір») був шефом розвідки ОУН-УПА (соратник Степана Бандери, Романа Шухевича), загинув 1947 року на Тернопільщині...

Ігор Пелипейко, анонсуючи одну з поетичних добірок цього автора, добре підмітив: «Може, то й гучно звучить, але країна поета Дмитра Арсенича — Березів. Країна з предковічними переказами про славу боярську минувшину, з людьми, сповненими шляхетською бутністю, незважаючи на століття неволі. [...] Отака поетична країна Д. Арсенича, якої він не полишає упродовж усього життя. Вона його виростила — вільним, гордим, сповненим почуття власної гідності, нездатним на моральне угодовство. Життя

такої людини не може бути не те що легким, а й просто нормальним з обивательського погляду. Д. Арсенич — вроджений поет, тож живе не розрахунками, а серцем, не так радощами, як болями. Та й звідки радощі? Хіба що від спілкування з природою, з дітьми. А біль у нього великий, невігойний: «болить йому Україна» (Криця. — 2000. — 20 травня).

Не дивина, що у світогляді цього чоловіка так яскраво виокремились поняття свій-чужий, які не просто існували в свідомості, а штовхали до реальних вчинків. Після батькової смерті (1951 рік) Дмитро з матір'ю жили у великій скруті. У 1956 році закінчив школу в Середньому Березові, працював у Яблунівському лісництві, а з 1959-го — на Ворохтянському лісозаводі.

Газета «Радянська Гуцульщина», що виходила в Косові, влітку 1967 року опублікувала матеріал, підписаний псевдонімом В. Матвеев, який мав назву «Відступник». Це один із так званих контрпропагандистських матеріалів, які публікували в газетах, аби «вкрити українських буржуазних націоналістів і їх прислужників». «Прислужником» на цей раз виявився двадцятидев'ятирічний Дмитро Арсенич, над яким у сільському клубі в Березові влаштували показовий суд. Спочатку автор оповідає про те, як змінилося село за роки радянської влади, як розцвіло у колгоспі імені Ярослава Галана. Далі описує перебіг того, що відбувалося у клубі: «Він сидить на окремому стільці. В залі колгоспники, вчителі. Ті, з ким він ріс, ходив до школи, старші товариші, ті, хто своєю працею перетворив і село, і життя. А він їм плюнув у лице. Тепер шукає підтримки, ковзає колючими очима по обличчях, чи немає співчуваючих. Не знайшовши, лякливо зводить очі догори. Намагається триматися з гідністю. [...] Не про користь людям думав після закінчення середньої школи Дмитро Арсенич. Перші ж невдачі на життєвому шляху. І він уже пішов проти людей, проти їх мрій і сподівань. Як злодій, серед ночі вмикав радіоприймач, ловив облудні слова українських буржуазних націоналістів із так званого їхнього «вільного світу», для яких нічого нема святого і дорогого. Це від їх рук тільки в нашому районі загинуло понад чотири тисячі радянських людей. Людей, які розумом і серцем стояли за Радянську владу, за світле і щасливе життя [...]. Арсенич на клаптику паперу, якого приліпив до стовпа, бажав смерті всім, хто не

поділяв його думок. Сам з підворотні спостерігав, що то буде. Великий гнів викликала його писанина. Тоді він прикип. Але люди викрили його. Довелося давати пояснення.

— Заблудився. Простіть. [...].

Дійсно, Арсенич ніби взявся за розум. Працював. Та незабаром знову про нього заговорили.

На цей раз він захопився «літературним» мотлохом українських буржуазних націоналістів, який «випадково», як він сам пояснює, потрапив йому в руки. Шукав людей, які б розділили «радість відкриттів». Та марно. Макулатура нікого не цікавить.

Вдруге довелося просити прощення. І ось він сидить у сільському клубі.

В залі жодного вільного місця. На трибуну піднімаються колгоспники, вчителі. З гнівом і обуренням говорять вони про вчинки Арсенича.

[...] На трибуну піднімається Арсенич. Свої злочини він намагається видати за невинні витівки хлопчика. Ну, слухав передачі. Потім написав листівку. Зі мною говорили. Простили. Потім спіймався з ворожою літературою. Також говорили, також простили.

— Я засуджую свої дії, — говорить він, — і прошу залишити мене в колективі. Більше не повториться. Буду працювати» (Радянська Гуцульщина. — 1976. — 6 червня).

А ось що оповідає про себе сам Дмитро Арсенич:

— 1955 року ми, семеро дев'ятикласників, зробили синьо-жовтий прапор і почепили його на сільському клубі у Верхньому Березові (нас так і не викрили). А 1957 року я виготовив п'ять антисовітських листівок і вивісив їх у рідному селі; згодом КДБ виявив хто їхній автор. Після того як я відмовився бути інформатором спецслужби, мене засудили до трьох років умовно.

Але, як свідчить біографія Дмитра Арсенича, він не зламався, не йшов у ногу за командою згори.

— 1965 року в мене були дві книжки Марка Боеслава — драма «Сталь без іржі» та поема «Мати», видані 1947 і 1949 років у підпільній друкарні в Станіславі, — розповідає письменник. — Мав необережність дати їх прочитати знайомому. Наступного ж дня до мене прийшли на роботу, на «Сільмаш», і забрали до обласного центру, де два дні тривало з'ясування обставин появи книжок.

Згодом через цю пригоду довелося звільнитися з роботи, розпочатися з Коломиєю...

А це Дмитро Арсенич розповідає про витоки своєї літературної праці:

— Навесні 1961 року у Яремчі відпочивав львівський поет Володимир Лучук. Я з ним тоді познайомився, хоч був на чотири роки старший за мене. Під Володимировим впливом я й формувався як поет. З його благословення з'явилася добірка моїх віршів у газеті «Комсомольський прапор». Володя був довірливий, мов дитина. Навіть його перша збірка називалась «Довір'я». А ще був щирим, доброзичливим. Влітку 1985 року він пару днів гостював у мене в Нижньому Березові. Зробив декілька світлин зі мною і моїми рідними. Не один раз я бував у нього у Львові (Володимирова дружина, Оксана Сенатович, також поетеса). Ми листувалися, наша дружба тривала аж до його загадкової смерті в 1992 році.

...У Коломиї Дмитро Арсенич учився в технікумі механічної обробки деревини (але так і не встиг закінчити), працював. Узагалі ж, Коломия в його уяві засіла змалку як місто, в яке він дитиною вперше прийшов з мамою. Яблунів — то собі містечко, а тут — ратуша, будинки, міст колійовий через Прут: усе це залишилося в його серці теплим спомином. А потім ходив до редакції газети «Червоний прапор», на літературне об'єднання. І про книжку тоді мріялося. Чому не вийшла?

— Дорога до першої книжки виявилася довгою, хоч ще з 1960-х років був членом обласного літературного об'єднання. Тоді ж відвідував літстудію при косівській районній газеті, де редактором був Олександр Бартош, великий ентузіаст літературного почину. Ця студія причетна до появи двох лауреатів Шевченківської премії — Тараса Мельничука і Степана Пушика, а також принаймні двох письменників-спілчан — Марії Влад і мене, Дмитра Арсенича. От яка це була студія! Коли я працював у Коломиї, на «Сільмаші», то відвідував літстудію при коломийській міськрайонній газеті «Червоний прапор». Так що в літературній праці в мене перерв не було.

Письменник оповідає про той шлях, яким він ішов, аби мати право на висловлювання своєї думки, на власне слово, власний голос у літературі. Прикро, але в той час не все залежало лише від мистецького рівня автора: багато речей підлягали регулюванню

згори.

Іван Гришин-Гришук зараховує Дмитра Арсенича до поетів-шістдесятників і на підтвердження своєї правоти наводить один із його віршів. У вірші, написаному в 1965 році, є рядки: «Чи не тому розпукою катований, Що вічний біль свого народу не втолю?» (Криця. — 1999. — 9 березня).

Та й сам поет уже в час перебудови (серпень 1989 року), але ще за більшовицької влади (тому й говорить про свої «помилки») в авторській передмові до добірки віршів зізнався: «Належу до того покоління, яке перші свої літературні кроки зробило у 60-х роках. Але багато моїх ровесників видають або підходять до своїх перших книжок аж тепер. [...] Бюрократична система вилучила з літературного процесу багато талановитих людей. Причина, здебільшого, та, що ці люди мали свою громадянську позицію: писали правду, відстоювали рідні культуру і мову, протестували проти беззаконня.

За деякі свої помилки я сплатив сповна. Тривала ця покута майже 25 років. Фарисеї, яких ніколи не бракувало, робили все від них залежне, щоб я не здобув вищу освіту, не видавався, не сформувався як літератор. Спекулюючи на моїх давніх помилках, вони робили собі дрібненьку кар'єру. На жаль, у сумнозвісні часи до таких людей прислухалися і в редакціях, й у видавництвах. Їх підтримувала і місцева бюрократія.

Зрозуміло, що у часи застою я не міг ні видатися, ні широко друкуватися. Дамоклів меч замовчування висів над багатьма моїми ровесниками. [...] І тільки 1987 року [...] вийшла моя перша книжка афоризмів «Постріли з лука». Одночасно писав і вірші. Писав, як веліла совість, а писалися вони у важкі часи. Тож не дивно, що у віршах того періоду багато міночних нот і невтамованого болю. Але фальші, на щастя, в них немає. [...] Для чого все це пишу? Щоб читач, який вперше стріне моє ім'я, знав про мене більше. Знав не тільки, що автор пише вірші, але і те, який іноді довгий шлях до їх публікації» (Агро. —1989. — 18 серпня).

Дмитро Арсенич в одній з наших розмов оповідав про себе:

— У 1970 році вступав на філфак (заочне відділення) Івано-Франківського педагогічного інституту. Екзамени склав успішно, але «не пройшов за конкурсом», певно, не без «допомоги» КДБ.

Тому ніде, крім робітника, влаштуватися не міг, та й до власної книжки дорога була закритою. Тривалий час перебував на правах безробітного інтелігента (а насправді — домашнього в'язня), переслідуваного міліцією та місцевою владою.

Та все ж, він не сидів, склавши руки, чекаючи сприятливіших часів. Ще зі школи займався самоосвітою, багато читав, слухав радіопередачі, в тому числі й закордонні. Писав вірші, оповідання, афоризми. Перша добірка афоризмів, подана до «Літературної України», з'явилася друком 12 листопада 1967 року, це був початок літературного шляху. Його афоризми друкували журнали «Перець», «Україна», «Ранок», «Жовтень», інші газети та журнали. Були публікації в колективному збірнику «Естафета пісні» (1964), альманасі «Вітрила-68». Крім афоризмів, друкував вірші, пародії. Це ті твори, які поступово сформували творче обличчя Дмитра Арсенича. За порадою Володимира Лучука Дмитро Арсенич підготував книгу афоризмів, бо ж їх він немало видрукував у «Жовтні», «Дніпрі», «Перці», «Ранку», «Літературній Україні»...

У 1982 році він подав в ужгородське видавництво «Карпати» рукопис книжки афоризмів, вона отримала схвальні рецензії, але надрукована так і не була. Та автор особливо й не здивувався, бо ще до цього тут відхилили рукопис його поетичної книжки «Символи весни», як він каже, спрацювала та ж «допомога» КДБ. Аж 1987 року, перебрана і пересіяна з'явилася книжка афоризмів «Постріли з лука», видана у київському видавництві «Радянський письменник». Власне, це — дві книжки (Дмитра Арсенича і Леоніда Сухорукова), об'єднані видавцями під однією обкладинкою.

Ніби навздогін втраченому, Дмитро Арсенич за останні два десятиліття повною мірою розкрився як талановитий поет, опублікувавши цілу низку поетичних книжок, і отримавши визнання, зокрема, літературну премію імені Михайла Павлика (1998 рік). А Марія Симчич навіть книжку написала про те, як вивчати творчість свого земляка на уроках літератури рідного краю. Має вона трохи задовгу, але промовисту назву: «Я й сам не раз дивуюся із того, З яких джерел свою черпаю міць...» (Івано-Франківськ : Гостинець, 2003).

Дмитро Арсенич, хоч і запізно, та все ж таки прийшов до читача з поезією.

— Перша моя серйозна поетична добірка вийшла в колумійській газеті «Агро» 1989 року. Тоді ж поїхав до Косова, хотів і там надрукувати щось, але в редакції відмовили. Я образився і сказав: «Вам так шкода для мене газетної площі, ніби ці вірші мали б друкувати на вашій шкірі, а не на папері».

...Живе письменник з мізерної пенсії та з продажу політку, сіна. А ще його живить творчість, поезія. Тому коли дізнається, що вийшла книжка, наприклад Ліни Костенко, Івана Драча чи Дмитра Павличка, з ніг збивається, доки не знайде (через когось замовляє, аби привезли у Березів), бо навіть у Коломиї нині всього не знайти.

...Дмитро Арсенич при зустрічах багато розповідає. Наприклад, почув я від нього оповідь про його стрійка Степана Арсенича-Березовського, який у міжвоєнний час працював у газеті «Новий час», а потім «за співпрацю у націоналістичній газеті» відсидів після війни 10 років. У 1960-х роках він водив Дмитра Львовом чотири дні, розділивши місто по одному секторові на один день. Так біля пам'ятника радянському диверсантові Кузнецову, який чинив терор проти німців, Дмитро Арсенич почув чи то правду, чи легенду, яка коригувала традиційну біографію Кузнецова. Офіційно вважали, що він, потрапивши до українських партизанів, скинув гасову лампу, вибив вікно і вискочив надвір. Тоді його і застрелив вартувий.

Версія, почута від стрійка Степана перед пам'ятником, стосувалася їхньої родини: Кузнецов, який чинив терор проти німців, на місці злочину щоразу «губив» то якусь довідку, то ще щось, що вказувало на причетність до операції оунівців. Тоді й було вирішено покласти цьому край. Кузнецову українське підпілля підставило жінку. Зловили його у ліжку, роздягненим. А всю цю операцію організував інший стрійко Дмитра — Микола Арсенич. Про нього він колись писав у «Шляху перемоги» (2000. — 4 жовтня), щоправда, не вдаючись у такі деталі.

...Кінець березня 2010 року. Вранці телефонує Михайло Андрусак: приїхав Дмитро Арсенич. Здибаємося біля ратуші аж понадвечір, коли я відчитав свої лекції і відбув репрезентацію книжки Івана Монолатія «Цісарська Коломия». Має Дмитро справу і до мене, й до Миколи Савчука. Спочатку йдемо в Савчуків офіс у

середмісті, а потім удвох ще довго розмовляємо неподалік ратуші. Дарує нам письменник свої нові книжки: я не бачився з Дмитром Миколайовичем більше ніж рік.

Здається, він не змінився: такий самий життєрадісний, молоджавий. Серед іншого, питаю поета про вартість видання його нових книжок. Кажє що не знає, бо займається обміном: видавцеві знайомі роблять меблі, а в письменника в городі росте багато старих грушок і ясенів; майстер бере дерево, а видавець — друкує книжки. Дерев тих, як кажє Дмитро, на двогектарному городі багато, так що й на повне зібрання творів стане...

Ми багато сміялися. Нагадував Дмитро Миколайович якісь вислови, цитував дидикацію на моїй книжці, де мовиться про віру в те, що наша праця комусь колись придасться. А як зібралися вже розходитись, Дмитро Арсенич сказав: мені вдалася ваша розповідь про сильинку, що додому сама повзла (надруковано у «Силуєтах»). Це й спричинило до нового витка бесіди, на цей раз про демонологію.

Письменник оповідав:

«Їхав чоловік ровером. Місячна ніч. Наздоганяє жінку і дівчинку. Здивувало, що вони дуже схожі одна на одну і вбрані так, ніби це одна людина. Перегнав їх. Зупинив ровер і озирнувся: вони пропали. Але куди? З одного боку Черемош, з другого боку дороги — високий берег».

«Був чоловік, про якого говорили, що він щось знає. Як умирав, то взяв невістку за руку, бо не міг умерти, і сказав: «Тепер ти з цим будеш». Вона не знала про що мова, не годувала його. От пішла доїти корову до стайні. Її потім знайшли мертвою. Молоко розлило, а вона лицем лежить у маленькій ямці з гноянкою, так ніби її хтось тримав, щоб вона втопилася».

А це Дмитро про себе оповідає: «Іду дорогою одного разу. Пізно. На обочині лежить чорна свиня і дивиться на мене. Я не зачіпав її, пройшов попри неї. Вона мене проводжала поглядом. Я вірю, що то не свиня була, а то що переходить. Думаю собі, якби хтось ішов, то я би вернувся за компанію подивитися, чи є ще та свиня, але ніхто не трапився».

...При нашому спілкуванні у середині 1990-х Дмитро Арсенич мріяв про Стілку письменників. Наприкінці 2000-го я написав йому

рекомендацію, де зазначив, що рекомендувати цього чоловіка до Спілки особливо приємно, бо він, старший за мене майже на три десятиліття, не лише писав гарні заклики, а й вистраждав їх. Як на мене, то не лише Національна спілка потрібна йому, а й він потрібен Спілці зі своїми прозорими поезіями та дотепними афоризмами, створеними далеко від міської суєти, у Нижньому Березові, освяченому духом Франкового генія... А коли Дмитро Миколайович став повноправним членом НСПУ, то з іронією (а, може і з гіркотою за втрачений час) якось сказав при зустрічі зі мною: о, це той чоловік, без якого я не був би повноцінним письменником.

Але це не так, бо приналежність до жодної з творчих спілок не додає авторові таланту. А у віршах Дмитра Арсенича сконденсовано цілий мистецький світ. Це автор, який має різні творчі іпостасі: поет, який пише для дорослих і дітей, а ще філософ-самітник зі своєрідним світобаченням. Передусім, він добрий поет, який уміє так розставити звичні слова, що вони втрачають буденність, перетворюючись у поезію. Судити про це можна з його книжок «Відбитки часу : Поезії» (Коломия : Світ, 1993. — 80 с.), «Намисто колібрі : Поезії» (Коломия : Вік, 1994. — 96 с.), «Стозвук : Поезії» (Косів : Писаний Камінь, 1999. — 88 с.), «Рух зірок : Поезії» (Косів : Писаний Камінь, 2002. — 44 с.), «Літо-літечко : Поезії» (Косів : Писаний Камінь, 2003. — 64 с.). Своєрідним творчим підсумком на ниві поезії є його ювілейна книжка «П'ять витоків : Вибране» (Косів : Писаний Камінь, 2009. — 200 с.). Найновіша збірка — «Гра : Поезії» (Косів : Писаний Камінь, 2011. — 56 с.).

Іншу іпостась своєї творчості він демонструє у книжках, адресованих дітям: «Вігадай : Загадки» (Косів : Писаний Камінь, 2001. — 20 с.), «Лісова виставка» (Косів : Писаний Камінь, 2001. — 36 с.), «Ліщині сержки : Вірші, мініатюри, скоромовки» (Косів : Писаний Камінь, 2006. — 32 с.).

Врешті, Дмитро Арсенич має схильність до філософського осмислення світу, причому, настоящего на тонкій іронії. Цікаво спостерігати як він виголошує ті або інші афоризми, перетворюючись на якийсь час із звичайної людини на актора з підкреслено чіткою дикцією, особливою інтонацією, специфічною міною на обличчі. Його афоризми мають свій чар і шарм, отож їх не лише

опубліковано окремими книжками, а й уведено в підсумкові видання. Зокрема, у Києві 2001 року побачила світ книжка «Українська афористика» (Київ : ВЦ «Просвіта», 2001), де відібрано сто майстрів української афористики за тисячоліття. І серед них — афоризми Дмитра Арсенича. Крім дебютної книжки «Постріли з лука : Афоризми» (Київ : Радянський письменник, 1987), вийшло інше, доповнене і значно розширене видання з тією ж назвою: «Постріли з лука : Афоризми, думки, жарти» (Косів : Писаний Камінь, 2001. — 128 с.). А в книжку «Така філософія : Гуморески, пародії, мініатюри» (Косів : Писаний Камінь, 2009. — 92 с.) увійшли прозові гуморески, пародії на поезію 1960-х — початку 1970-х років, і мініатюри (мікрівірші, афоризми, жартівливий словничок).

На вірші Дмитра Арсенича Степан Сабадаш, Левко Димінський, Лук'ян Вардзарук, Анна Гнатишак написали декілька пісень.

Оповідуючи про себе, Дмитро Арсенич коротко зазначає:

— Прагнув, щоби мій скромний творчий доробок служив рідному народу і Україні. Не числився у жодній партії.

А ще Дмитро Арсенич захоплюється шахами. Навіть був чемпіоном Ворохти у 1963 році. Він — автор багатьох шахових задач і етюдів, опублікованих у пресі, а один з них потрапив навіть до книги «Шаховий етюд на Україні» (Київ : Здоров'я, 1966).

Серед людей, які допомагають Дмитрові Арсеничу реалізовуватись як творчій особистості, він з вдячністю називає видавця з Косова Михайла Павлюка. А оце нове захоплення у поета — участь у виданні (член редколегії) літературно-мистецького і громадсько-суспільного часопису «Гуцули і Гуцульщина», який виходить у Косові. Ну що ж, і такої праці треба спробувати справжньому письменникові...

Якось мені спала на гадку ідея вести гостьову книгу. І перший запис у ній зробив саме Дмитро Арсенич пообідньої пори в осінню днину 2008 року. «М'яким знаком бути не варто. Та не завжди має перевагу й «А», — прочитав він написане, миттєво прибравши на себе традиційну маску людини, яка прорікає істину.

ПРО ОСТАННЬОГО З ЛІТОПИСЦІВ

У числі «агрівців», які разом з нами, «вісниківцями», у другій половині 1990-го працювали над створенням газет у друкарні, був і Михайло Андрусак. Я спершу і не знав його імені, просто доля зводила людей в один і той самий час на невеликому клаптику простору.

Часопис «Агро» був дещо не схожий на інші газети — у друкарні набирали й верстали тексти, а от монтаж робили в редакції. Це дало змогу віднайти особливий «демократичний» стиль оформлення цього тижневика: з кольоровим тлом і мальованими графічними оздобами, які часто створювали «вживу» — малювали чорною тушшю одразу ж на плівках-оригіналах під час монтажу...

Тут я й дізнався, що «агривець», вбраний у костюм і чорний «гольф» під шию, у коротенькій курточці, зі спортивною сумкою через плече, — журналіст і перекладач Михайло Андрусак. Його «перекладацтво» виринуло принагідно: коректор уточняла, що то за слово «орієнтальний» і чи буде воно доступне читачам. А Михайло пояснював: мова про орієнт, схід.

Михайло Андрусак — уродженець села Вербівці на Городенківщині (на світ прийшов 1955 року). Після вербівської восьмирічки і Коломийського технікуму механічної обробки деревини він закінчив факультет романо-германської філології Київського університету (1985). А перед цим служив у війську, навчався в мореходній школі естонського міста Пярну, працював на деревообробних підприємствах Київщини і Коломиї, був учителем іноземних мов на Коломийщині та Косівщині.

Михайло оповідає, як їздив то в один кінець Коломийщини, то в інший, аби назбирати собі належну кількість уроків іноземної мови по школах. В особливо занедбаних випадках лінєвим учням він завдавав переписування текстів англійською чи німецькою мовами. Коли школярі приходили здавати переписане, перевіряв, чи є на пальці мозоль від авторучки, і тоді ставив «мозолясту» трійку.

Період роботи в редакції газети «Агро» теж був особливим. Спочатку редакція часопису містилася в приколомийському селі Підгайчиках, в агрофірмі «Прут». Номери робили допізна, а змон-

товану газету для друку треба було доставляти до Коломиї. Транспорту не було, і Михайло вночі носив її пішки, зрідка спираючи якісь принагідні автомашини чи вишукуючи випадкових попутників. А нарано тираж газети відправляли читачам.

«На зламі 1980-х і 1990-х з сім'єю (я, дружина, троє синів) жив у однокімнатній квартирі площею двадцять метрів, — якось розповідав Михайло Андрусак. — Працював у редакції «Агро», а крім того, підробляв перекладами різноманітних офіційних документів; у той час якраз налагоджувалися закордонні контакти. Вже згодом підрахував, що тоді «осилив» аж 37 мов — обклався словниками і працював, працював... Потік людей був великим, а фахових перекладачів бракувало, тому й ішли всі до мене. Приходили додому у будь-який час. Уже вляжешся спати, а тут кроки в коридорі. Думаєш: от зараз подзвонять у двері — і гайда до роботи. Ні, на щастя, не до тебе — можна поспати. Доходило до курйозів: прийшла жінка з якимось документом на переклад о 4-ій 30 ранку. Питаю, чого така терміновість? «Я медсестра, чергую в лікарні. Щоб час на роботі марно не гаяти, вирішила справу залагодити».

«А було, прийшов священник Кривульчак перекласти якісь папери. Розговорилися. Кажу, що знаю Космач і його присілки через батька, який там був як вояк УПА. Кривульчак подивився на тісноту, на книжки, спитав скільки мов знаю, а тоді й прорік: «В усі часи розумні люди бідно жили...».

Насправді, як зізнається Михайло Андрусак, він тоді почав непогано заробляти: був період, коли денний заробіток перекладача становив цілу шухляду робочого столу, тобто, навіть і по декілька тисяч інфляційних радянських карбованців, за які, щоправда, вже майже нічого не можна було купити.

У перші роки 1990-х наші шляхи часто збігалися; не раз ми з Михайлом ходили пішки з роботи додому. Ще в другій половині 1980-х у Коломиї розпочали будівництво великого поліграфічного комбінату. Це був амбіційний проект: мали намір спорудити центр друкарства і журналістики для цілого куца — сусідніх Снятинського, Городенківського, Косівського, Верховинського, Надвірнянського районів; і для Коломиї також. Гадалося, що тут установлять найновіше обладнання, запросять найкращих фахівців і будуть мати під одним дахом, в одних руках усю пресу й полігра-

фію. Споруду-довгобуд зводили декілька років. Наприкінці весни 1991-го коло приміщення бульдозери вже розрівнювали площу, що свідчило про завершення будівництва. Але завалився Радянський Союз, виникла фінансова, бензинова, паперова криза. Кожна з газет (а їх або створили заново, або перейменували після путчу) почала виживати самі по собі. Нова друкарня стояла пустою, хоча час до часу сюди водили робітників зі старої друкарні, аби навести лад після будівельників. В останні місяці Радянського Союзу було завезено нове обладнання, яке, однак, ще не встигнувши попрацювати, виявилось морально застарілим. Ну кому були потрібні оті фотонабірні комплекси з «пам'яттю» на магнітофонній плівці, коли світ уже давно працював з комп'ютерами!

Про всі ці речі ми говорили з Михайлом Андрусяком осінніми, зимовими, весняними вечорами, йдучи пішки від старої друкарні — до нової. Відстань чимала, але ми були молоді, і хотілося пройтися після роботи над газетою. Часто ми це робили й від безвиході, бо внаслідок кризи на пальне якийсь час міські автобуси не їздили, і мені довелося квапитися, аби встигнути забрати сина з дитсадка.

Якось ми трохи відхилилися від звичного маршруту і через снігові замети дісталися до входу в нову друкарню. Михайло довго стукав то в двері, то у вікно, доки десь там, у глибині приміщення, засвітилося і почулися кроки. Відкрив сторож Микола Королюк; власне, це він тепер сторож, а перед цим був коректором друкарні, а ще раніше, у 1970-х, — редактором коломийської газети «Червоний прапор». Отоді я вперше і роздивився зсередини приміщення, у якому згодом працював як журналіст, і де з часом надрукували не одну мою книжку... Михайло Андрусяк очолив нове підприємство, на фасаді якого великими літерами було написано «Друкарня ім. Шухевича». Певно, не мене одного брав сумнів, бо ж здавалося, що велике приміщення нової міжрайонної друкарні приречене на вічне запустіння, що це підприємство в умовах економічної нестабільності 1990-х років ніхто вже не змусить запрацювати. Але Михайло зумів налагодити роботу, оснастити друкарню найновішою технікою, підібрати фахівців. І почали тут друкувати продукцію в усіх барвах веселки, на різні смаки: від етикеток, кольорових газет і — до тисячасторінкових книг у

твердих палітурках. Період особливого піднесення друкарні — середина 1990-х. Так журналіст і письменник Михайло Андрусяк став ще й видавцем. Сталося це 1993 року після того, як він попрацював у редакції «Агро» перекладачем, згодом — заступником головного редактора (1988-93); із зав'язанням видавництва «Світ» Михайло став заступником генерального директора. Отож логічним було те, що за «агрівським» етапом життя настав інший період — друкарні імені Шухевича.

Як публіцист Михайло Андрусяк стартував у січні 1986-го. Від 1988 року виступає як письменник — зразки малої прози «Новосілля» (1988), «Біла душа» (1989), «Політик» (1989)... Це був початок, заявка на місце під «літературним сонцем». Згодом ці твори, разом з низкою інших, увійшли до збірки «Біла душа : Оповідання» (Київ : Просвіта, 1995. — 80 с.). Ще одна книжка малої прози вийшла десятиліттям згодом — збірка «Сумління : Оповідання, вірші» (Коломия : Вік, 2005. — 96 с.). Дивлячись з віддалі часу, бачиш, що не мала проза стала визначальною рисою творчості Михайла Андрусяка, а розлогі документально-художні полотна про українську минувшину двадцятого століття, пов'язану з великим чином УПА. Саме ці книги принесли славу Михайлові Андрусякові-письменникові. Ця тема, здається, передалася йому генетично, він її всмоктав у перші дні життя з молоком матері. Тому на запитання про те, як він прийшов до своїх книжок, письменник відповідає:

«Мені й їти не треба було: батько — колишній вояк УПА, мати — членкиня ОУН, отож ця тема моя органічно. Вся родина воювала з червоними і коричневими наїзниками: війна забрала восьмеро людей, троє з них загинули від рук німців, п'ятеро — НКВС. Це, так би мовити, особисте. Але є ще й глобальне. Обов'язок письменника — правдиво писати про свій народ...».

Газетні й журнальні публікації майбутніх книжок (часто з продовженням) друкували часописи «Чорногора» (Коломия, 1991), «Агро» (Коломия, п'ятнадцять подач, 1991-92), «Край» (Городенка, 1992), «Перевал» (Івано-Франківськ, 1992), «Вільний голос» (Коломия, 1992). А водночас виходили книжки Михайла Андрусяка на нову в пострадянській українській літературі тему: «Студені милі : Сповідь матері з покутського села» (Івано-Франківськ : Галичина, 1991. — 52 с.), «Ув'язнена скрипка : Документальний нарис»

(Коломия : Бібліотека «Агро», 1992. – 64 с.), «Грані болю» (Коломия : Світ, 1993. – 200 с.). Це був старт, початок майбутньої масштабної праці, яка лягла в основу його документально-художньої трилогії «Брати грому» (Коломия : Вік, 2001. – 800 с.), «Брати вогню» (Коломия : Вік, 2004. – 896 с.), «Брати просторів» (Коломия : Вік, 2007. – 840 с.). І ця трилогія 2010 року принесла письменникові Національну премію імені Тараса Шевченка. Михайлову рису – схильність до документалістики – підмітив свого часу незабутній Богдан Бойко: «У всіх повістях М. Андрусяка присутня правда і тільки правда, всі Андрусякові твори мужні і стримані. Автор розробляє цілину українського письменства – документальну повість», – писав він ще у 1990-х.

Михайло Андрусяк, член Національної спілки журналістів України (від 1991) і член Національної спілки письменників України (від 1995), тісно контактує з прикарпатськими літераторами. Він – член редколегії журналу «Перевал», входить до ради Івано-Франківської письменницької організації. Багато книжкових з'яв на Прикарпатті в останнє двадцятиліття відбулося саме в Коломиї, в друкарні імені Шухевича, яку очолює Михайло Андрусяк, і яка тісно співпрацює з видавничо-поліграфічним товариством «Вік».

Особливі стосунки у Михайла з друзями, які опинилися при владі. Розповіді про них своєю мораллю нагадують старі казки. Наприклад, при зустрічі з ним один з міських голів ображався, що його Михайло не привітав з іменинами; у хорі побажань, викликаних зазвичай меркантильністю і кар'єризмом підлеглих, посадовець відчув, що забракло голосу давнього знайомого. Минув час, термін каденції скінчився; голова відправився до «мирної» праці. І тоді Михайло зателефонував з вітаннями на іменини; він виявився одним з небагатьох, хто тоді привітав экс-голову міста.

...Весна 2001 року. Розмовляю з Михайлом Андрусяком-видавцем, письменником, директором колективу людей, які творять книги. Він задоволений з того, що минув тяжкий період економічної нестабільності. З гордістю розповідав про відрахування до бюджету, нове обладнання. Та мене більше цікавило інше: чи важко письменникові, який має у власному творчому доробку декілька цікавих художньо-документальних книг, бути керівником поліграфічного підприємства?

«Важко, бо часто доводиться стояти перед дилемою: друкувати графомана і мати гроші, чи вказати йому на двері, – каже Михайло Андрусяк. – Як письменник, я мав би стежити, щоб читач отримував якісну літературну продукцію, а як керівник – змушений дбати про підприємство, колектив. Тому часто радію за якісний друк видань, а от щодо змісту – не завжди. Але я знаю: якщо графомана відфутболять тут, то надрукують десь інде. Отож у кінцевому результаті програє підприємство».

За друкарню доводилося в прямому розумінні боротися. І з рейдерами у 1990-і, і з «малими» крадіями. Пам'ятаю, ще на початках становлення підприємства Михайло оповідав про «домову війну». Мовляв, прийшов у друкарню давній знайомий, який не знав, що він тут директором, і питає: де мені знайти вашого інженера, який обіцяв продати рулон паперу? Довелося з інженером розпрощатися, бо люди з такою психологією на цьому підприємстві не потрібні... Але прижилися інші, здатні на творчу працю. Коломийські поліграфісти попросили київських науковців зробити проект переобладнання рулонної друкарської машини, аби друкувати не з чотирьох, а з шести секцій. Чекали-чекали, а тоді друкарнянські «технарі» зробили все самі, без наукових розрахунків, допусків і апробацій. Добра машина вийшла, високопродуктивна. Друкували на ній багато чого, в тому числі й перші кольорові газети середини 1990-х для всієї Західної України.

До Коломиї вкотре приїхав письменник Нестор Чир, який у ВАТ «Друкарня ім. Шухевича» видавав свою чергову книжку. Я був свідком цікавої розмови між автором-замовником і видавцем. Бесіда була схожа на торг двох крамарів, які з великою шанобою говорили один до одного, але при тому ніяк не хотіли поступитися. Обговорювали терміни виконання замовлення, особливості оформлення книжки. Врешті все було погоджено, і Нестор Чир поїхав автомобілем до Надвірної. А за якийсь час, у визначені домовленістю терміни, з'явилася друком нова книжка.

Дивуюся, де Михайло Андрусяк, завантажений справами виробничими, знаходить сили і час для праці творчої: його в друкарні можна застати і задовго до початку робочого дня, і пізно по його закінченні.

Ще до появи 2001 року «Братів грому» письменник розповідав: «Найновішими є декілька новел, зокрема, «Брат», «Кобзар».

Готова до друку художньо-документальна повість «Брати грому». Це книга на вісімсот сторінок, над якою я працював п'ять років, а фотознімки збирав ще з 1988 року. Книжку покійний Богдан Бойко назвав епопеєю, бо охоплює період з 1930-х років до днів нинішніх. Йдеться тут про Прикарпаття, Буковину, гулагівські обшири, Запоріжжя, та найбільше там Коломиї і Коломийщини. Це долі Мирослава Симчича, Володимира Блясецького, Дарії Кошак, Юрія Паєвського та інших відомих людей, які в УПА творили українську історію. Є тут і 1.200 оригінальних фотознімків... Чи скоро з'явиться книжка? Не знаю, коли її буде надруковано, бо на це потрібні великі кошти. Дехто каже: ви директор друкарні, то хіба не можете безплатно надрукувати? Відповідаю, що незалежно від того, чия то книжка, на неї потрібні папір, фарба, електроенергія і так далі, оскільки книжку з нічого не надрукуеш... Щодо того, чи нині той час, коли треба писати про національно-визвольні змагання, то переконаний, що треба. Ми недооцінюємо нашої молоді, яка в своїй масі патріотичніша від тих «дядьків», які з трибуни проголошують себе патріотами. Загалом же кожному поколінню своє: одному збройна боротьба, іншому — будувати нове життя. В цьому я твердо переконаний».

Він любить розповідати про своїх синів, а їх у Михайла Андрусяка троє. Це, може, більша його гордість і радість за все на світі. Це те, що живить і його творчість, і його життя. А коли онуки з'явилися, світ став ще цікавішим, багатограннішим. Тепер при поїздках до Івано-Франківська неодмінно знаходить час і для відвідин онуків.

Якби Михайлові Андрусякові довелося жити у міжвоєнний період, то він, певно, був би добрим виховником «Пласту». Бо ж розуміє, що не слід нехтувати фізичним розвитком, віддаючи перевагу лише духовній складовій. Тому й у статурі цього чоловіка помітні спортивні риси. А щодо виховника, то він змалку привчив синів до спартанського способу життя, до гірських мандрів, до ночівлі в наметі чи просто неба. Певно в усьому цьому він має за приклад справжніх пластунів, які через гру гартувалися для справ значно важливіших.

Здається, Михайлові Андрусякові все дається легко і просто. Він може без зусиль помирити колишніх ворогів чи владнати спра-

ву. І тут грає роль не дипломатичний хист, а передусім логіка і простота, з якою він підходить до розв'язання проблем.

Як компенсацію за тісноту на зламі 1980-х і 1990-х, має Михайло Андрусяк власну хату з кабінетом, стіни якого закладені полицями з книжками. Незадовго після того, як йому вручили Національну премію України імені Тараса Шевченка, ми їхали автомобілем до Івано-Франківська, на письменницькі збори. І Михайло зізнався: «Премії вже майже нема. Знаєш на що потратив? Поділив потроху між ще живими героями моїх книжок (не всі хотіли брати, декого ледь умовив), дав на церкву (як пообіцяв, то треба дати, бо з цим жарти погані). А на решту замовив утеплення для хати — нас премія буде гріти роками».

Михайло Андрусяк як письменник намагається побувати у тих місцях, про які пише. Він обійшов Карпати, аби власнооч побачити терени боїв і партизанських криївок. А якось восени, підсумовуючи зроблене влітку, зізнався, що повернувся з Надчорномор'я. Добрався і на Кубань, у краї, де діяли герої його майбутнього твору (мова про третю книгу серіалу про «Братів...» — «Брати просторів»).

Завершивши одну книжку, Михайло береться за іншу. От і тепер пише, збирає фотознімки, уточнює факти. Він каже, що намагається про ту чи іншу подію з воєнного життя оповідати з двох чи й трьох позицій. Користуючись офіційними звітами радянських спецслужб, має один погляд. Спогади очевидців з боку УПА — погляд інший. І, врешті, його власний письменницький аналіз, помножений на добре знання теми — ще один погляд. А такого розуміння матеріалу бракує історикам, які, зазвичай, користуються офіційними документами НКВС-МДБ, часто неточними, недостовірними, подають їх у книжках без належних коментарів. Навіть протоколи допитів повстанців часто хибують вигадками: ті з партизанів, які потрапили до рук радянської каральної системи, зазвичай, не називали своїх справжніх псевд, а вигадували інші, ще ніде не засвічені, не скомпрометовані збройною боротьбою проти більшовиків — у цьому був шанс на менший термін покарання. А виявити це можна лише тоді, як добре знаєш обставини подій, добре орієнтуєшся у матеріалі. Може, саме тому Михайло Андрусяк, дещо порушуючи свій письменницький стиль,

написав книжку «Командири 21-го (Коломийського) тактичного відтинку УПА «Гуцульщина» : Історико-біографічне дослідження» (Коломия : Вік, 2005. – 80 с.). Яюсь я бачив, як Михайлові прислали запрошення взяти участь в історико-краєзнавчій конференції. У супровідному листі було детально вказано як саме оформляти матеріали, якими шрифтами писати текст, як подавати примітки. І він відмовився. Сказав просто: «Це мені не цікаво».

Осінь 2011-го. Михайло Андрусак, як і завжди, в своєму робочому кабінеті (він декілька років уже сам працює за комп'ютером, хоча тривалий час цієї новації не визнавав). Оповідає про роботу над новою книжкою. Дарує свіжі номери газети «Снятинська вежа» з публікацією сторінок майбутньої книжки. «Спочатку хотів не подавати імен тих, хто продавав повстанців ворогові, доносив на них. Вагався, а може пожаліти їх чи їхніх дітей, онуків? А потім подумав: а хіба вони жаліли наших батьків і матерів? Кривду своєму народові забувати не можна».

За якийсь час, під кінець року, телефонує Михайло і просить вичитати нову книжку і написати до неї передмову. Читаю. У ній автор розкриває перипетії чекістської операції «Перехват», здійсненої радянськими спецслужбами проти українського підпілля у 1951-53 роках на Прикарпатті. Центром оперативної роботи був Станіслав (нині – Івано-Франківськ), а керівництво операцією вели з Києва і Москви на рівні МГБ СРСР. Автор розповідає про учасників українського підпільного збройного опору у складних умовах затихання боротьби, викликаного активною протидією повстанцям радянської влади.

У документально-художніх книжках Михайла Андрусяка, зазвичай, роль автора у розгортанні сюжету видається другорядною, бо ж саме життя вибудовує хитромудрі комбінації. Книжка, яку маю перед собою, – особлива: авторське «я» тут узагалі зведено до ролі коментування окремих моментів. Слово мають документи. І вони такі промовисті, настільки насичені деталями, що нема потреби їх доповнювати чи підправляти. За тяжкою мовою документів (а їх, видобуто з архівного сховку і перекладено українською, намагаючись зберегти канцелярський стиль тієї доби) не раз проблискують живі вражаючі факти.

Насправді твір викликає двояке враження. З одного боку, бачиш трагедію повстанського руху, який виявився неспроможним

подолати велику тоталітарну державу, котра перед тим, не шкодуючи людей, перемогла у Другій світовій війні. З іншого ж боку, в книзі розкрито особливості людської натури, здатної до зради великої ідеї, передусім, через особисті міркування – зі страху за рідних і близьких людей, через власні образи чи просто з жадоби грошей...

Це книга, де головну роль відведено передусім зраді однієї людини, яка за собою «потягнула» зраду інших людей, чим, врешті-решт, призвела до трагедії – ліквідації цілої мережі повстанського руху на Прикарпатті. Але, разом з тим, тут мова не стільки про загибель УПА, як про нерівну боротьбу національного і чужого, про чергове придушення Москвою українських національних потуг. Бачимо різні методи і способи цієї боротьби: підступ, підкуп, зрада, снодійне, отрута, провокація, обмова, гра на амбіціях людей... Тут більше уваги приділено зрадникам і перевертням, аніж справжнім героям, які з честю гинули, часто оббрехані і зневажені. Автор у творі намагається проникнути в таємниці підступу, вникнути в анатомію зради. Книжка – жахливий документ нищення українців руками ворогів і руками самих українців, зневірених у перемозі.

Герой (або, точніше, антигерой), якого на початку книжки з людських міркувань намагаєшся зрозуміти, з часом викликає відразу, бо, ставши на бік сильнішого, спричинив стільки нещастя і трагедій своїх краян і недавніх бойових побратимів. Автор пише не просто про постріли і смерть людей, а мовить про напружену боротьбу. Центральною фігурою є колишній референт Служби безпеки Коломийського окружного проводу ОУН Роман Тучак («Клим», «Кіров»), який, ставши агентом МГБ «Тарасом Степановичем», очолив легендований органами держбезпеки СРСР окружний провід ОУН. Відчувши безкарність, «Тарас Степанович» постає як злий геній, який під дією обставин не просто став зрадником, а ввійшов в азарт. Це вже він радить, консультує, навіть наказує емгебистам, як боротися з підпіллям, кого терміново вбити, а кого залишити ще на якийсь час. Він вчить як посіяти розбрат у середовищі повстанців для того, щоби вони нищили самі себе. Цей перелицьований чоловік настільки входить у роль «свого», що навіть перебуваючи у підпіллі, шле чекістам вітання зі

святом Великого жовтня і, граючи «ідейного», відмовляється від плати за свою чорну роботу...

Ті, про кого мова в новій книзі, здебільшого схожі на фігури в шаховій комбінації, розіграній МГБ: одних убивали, інших (для збереження конспірації), безневинними відправляли до Сибіру, назавжди руйнуючи життя. Читаєш усе це, і цілком по-іншому ставишся до розмов про чиюсь героїку і чиюсь зраду. А ще, дивлячись на сучасні реалії, задумуєшся, а чи остаточно вже забулася традиція сіпати за ниточки, зібрані в руках шахістів-ляльководів?

В останні два десятиліття витрачено багато сил на те, аби відродити добру славу про УПА, яка боролася за національну державу. То чи не стане ця книжка приводом для деміфологізації українського повстанського руху? Чи не зведе вона нанівець те, що зробили інші автори та й сам Михайло Андрусак своїми попередніми книжками? Гадаю що ні, просто книжка ще раз вкаже на те, на якому рівні велася боротьба, якою жертвовною вона була і чому дрібці людей з УПА не вдалося подолати могутнього Радянського Союзу.

Певно, їй даються нам літописці і письменники, аби минуле про щось нагадувало, щоб історія чомусь навчала.

■ 2. На межі Гуцульщини й Покуття

ПОЕМА МИКОЛИ ТУЛІКИ «О НАПАДІ ТАТАРÔВЪ НА МѢСТО КОЛОМЬЮ И ЕИ ДООКРЕСТНОСТИ» ЯК ЗРАЗОК ФОЛЬКЛОРНОЇ СТИЛІЗАЦІЇ

Текст поеми «О нападі Татарôвъ на мѣсто Коломью и еи доокрестности: Дума» [11] опубліковано 1885 р. У кінці публікації подано місце і дату написання твору, а також прізвище автора: «Вербіж Вижній въ червни 1885. Ник. Тулійка» [11]. Без сумніву, мова тут про Миколу Тулійку (заного ще й як Туліка), уродженця с. Нижнього Вербіжа тепер Коломийського району Івано-Франківської області.

Біографічні відомості про Миколу Тулійку 1981 р. виявив Яків Куник у Львівському обласному Державному архіві; їх 1989 р. у своїй публікації навів краєзнавець Микола Савчук. Так, окремі моменти біографії Миколи Туліки відтворено у рапорті коломийського старости президії намісництва від 30. 08. 1889 р.: «Микола Туліка походив з Нижнього Вербіжа; був дяком, при цьому займався також палітурництвом (інтролігаторством) та, як такий, ходив селами і опрацював церковні книги. Скрізь мав ближчих знайомих. Тут Туліка був знаний з-за своїх соціалістичних стремлінь. З цієї причини навіть зроблено було в нього домашній обшук. У найближчих стосунках в останні роки він був з Миколою Ковцуняком, учителем в Яворові Косівського повіту, який, мабуть, допоміг йому зайняти там посаду дяка. Туди він пішов 1887 року, але незабаром після прибуття, помер у помешканні Ковцуняка» [8].

Йдеться про українського етнографа і фольклориста Миколу Колцуняка (1856–1891), який 1880 р. був заарештований за соціа-

лістичну пропаганду й відбував ув'язнення у Коломиї одночасно з Іваном Франком [1]. У рапорті згадують й Івана Франка, зокрема, з'ясовують долю паспорта Туліки, який потрапив до Івана Франка. «Пашпорт, який він тут отримав 1887 року, після його смерті залишився в Ковцуняка і звідти, певне попав до Франка» [5].

У рапорті є й такі відомості: «У Нижньому Вербіжі є мама, дружина і брат Туліки. Мама і брат займаються хліборобством, а дружина, з якою він був у недобрих стосунках, веде нібито розпусне життя. Щоб зібрати потрібні деталі, я вислав до Вербіжа коменданта тутешнього жандармського поста, який у помешканні дружини Туліки знайшов різні книжки й писання у значній кількості, друковані по більшій частині в Москві й Петербурзі. Коли ті писання переглядав, вдова відізвалась до нього цими словами: «Ці писання переглядали вже в суді, підозрювали нас в соціалізмі, однак нам нічого не вдіяно» [8]. А в рапорті косівського повітового старости Сабата президії намісництва у Львові від 19 жовтня 1889 р. записано: «Туліка, паспорт якого знайдено у знаного соціаліста Франка, прибув до Яворова на жебранім хлібі дуже ослаблений і там помер на громадській вартівні, а не в учителя Ковцуняка» [8].

І сам Іван Франко дав пояснення про знайомство з Тулікою і про те, звідки у нього чужий паспорт. Зберігся протокол допиту Івана Франка у зв'язку зі справою С. Дегена, яку вела дирекція поліції у Львові 16 серпня 1889 р. Франко розповів: «З Миколою Тулійкою, селянином з Вербіжа, познайомився я у 1884 році під час студентської мандрівки в Коломиї. Він тоді пробував писати вірші, а дізнавшись, що і я пишу, звернувся до мене і показав мені цілий пакет віршів та просив віддати деякі з них до друку. Я забрав ці вірші з собою, однак пізніше переконався, що їх не можна використати, бо в них не було змісту, форми і думки» [8]. На запитання про те, як паспорт Туліки, виданий 1887 р., потрапив до нього, Іван Франко відповів, що паспорт він отримав випадково — документ був між паперами у пакунку віршів, переданих Остапом Терлецьким від імені Туліки. «Цей паспорт і вірші я хотів повернути Тулійці, однак не мав нагоди це зробити, бо він не тримався одного місця» [8].

Микола Туліка писав вірші, в тому числі й віршованій заповіт — «Завіщення». Відомий його лист та вірш-посвята Іванові Франкові «На ставищах у Коршеві», датований 1 серпня 1884 р. [2, 67].

Постать Миколи Туліки (а за паспортом і за підписами під публікаціями — Тулійки) залишається недооціненою. Зокрема, варто більше уваги приділити творові, який приніс авторові справжню славу — його епічній поемі про напад татарів на Коломию й околиці. Ця поема уже впродовж 125 років привертає увагу громадськості. Про популярність твору свідчать декілька його передруків, які з'явилися після першопублікації 1886 р. [11]. Разом з тим, маємо й свідчення про побутування твору в усній формі.

За жанровими ознаками — це епічна поема, хоча автор дав своє визначення: дума. Ритмічна побудова твору, його тематика (татарські напади) ставлять його в один ряд із популярною народною думою XVII ст. «Ой зійшла зоря вечорова, / Над Почаєвом стала...» (у Туліки твір починається рядками, де мовиться також про вечірню зорю: «Ой поза Княждвір / Сонце з-поза гір / Проміння розпустило, — / З Печеніжина / Вечірня зоря / У хмару ся вповила» [11, 87]). Можливо, поема Туліки і була навіяна популярним твором про Почаївську лавру. Вона мислилася автором не лише як твір для читання, а й для співу, про що свідчить вказівка на самому початку «На ноту «Где ты поїхавъ» [11, 87]. Сюжет думи — розповідь про турецько-татарський напад на Коломию й околиці і про відсіч простого народу нападникам. Автор підносить ініціативу громади, протиставляючи її коломийським ченцям, які загинули, не наважившись на боротьбу.

Вивчаючи «думу», виникає низка запитань. Спробуємо розібратися, як цей текст сприймали попередні дослідники, скільки існує варіантів, у чому причини такої популярності твору, чи можна сприймати «думу» як джерело історичної інформації тощо.

Але найперше питання, яке виникає перед сучасним дослідником — що собою являє «дума»: зразок фольклору, чи авторський текст самого Миколи Туліки? Незаперечно авторство Туліки стало можливим підтвердити лише тоді, коли нам вдалося віднайти текст першодруку в календарі «Народный русский месяцесловъ на рік звичайный 1886» (Коломыя, 1885), де чітко вказано місце і час написання, а також прізвище автора. На літературне походження твору вказує і низка інших ознак у першодруці. У 1970-80-х рр. ті, хто писав про поему, в авторстві Туліки вагалися. Так невстановлений автор у врізці-передмові до тексту поеми писав: «Сьогодні не так вже й багато знайдеться матеріалів у держав-

них архівах, які б розповіли нам історію рідного краю. Багато їх знищили війни, пожежі. Багато просто втрачено. Історія залишила нам лише згадку про напад монголо-татарів на наші покутські землі, а пам'ять людська і досі береже оповіді, легенди, думи, передає їх з покоління в покоління. Така доля судилася й віршованому переказові про напад турків і татар на м. Коломию у 1589 (можливо, що і в 1585) році Николи Тулійки (Туліки) з Вербіжа, який був *записаний* (підкреслення наше — *М. В.*) у 1885 році і вже у 1886 р. надрукований у «Народному руському місяцеслові» (календарі) [13]. Як бачимо, йдеться про Миколу Туліку як автора «запису», тобто, фольклориста, який просто зафіксував народний текст. Певно, такої думки дотримувалися й інші краєзнавці і культурники, які твором цікавилися раніше. Серед них і Петро Кривоносок (1895–1983): «Переказ про напад татар і турків на Коломию і доколичні села в 1589-му році був знаний в селах Вербіжі (Нижньому і Вижньому), Воскресінцях, а мабуть також в Мишині (де знаходиться «башівка») та Іспасі ще на початку ХХ століття. Малим хлопцем я не раз чув його від своєї бабусі, Одокиї Шепетюк (Гуцуляк з дому). В 1970-му році завдяки д. Берладові удалось мені прочитати цей переказ у віршованому виді» [10]. Отож, можна констатувати, що віршований твір Николи Туліки мав велику популярність, існували фольклорні варіанти, які народ з часом сприйняв за свої, вважаючи поета лише автором запису.

На нині відомо п'ять публікацій тексту, а також машинописний і рукописний варіанти. Усі вони (з різною мірою точності) повторюють першодрук цього твору в календарі «Народный русский месяцесловъ на рѣкъ звичайный 1886» [11]. У ХІХ — перших десятиліттях ХХ ст. популярними були різноманітні збірники календарно-альманахового типу, які, крім власне календарної частини, містили й інформацію з різних галузей знань, у тому числі статті на історичні теми, художні твори тощо. Одним з небагатьох календарів, які з'явилися у середині 1880-х рр. на Покутті й Гуцульщині, був і «Народный русский месяцесловъ на рѣкъ звичайный 1886» (Коломыя, 1885). Опублікував його знаний коломиїський видавець Михайло Білоус. Тоді Коломия була потужним осередком москвофільського руху, а це знаходило відображення й у друкованій продукції (бачимо це з лексично-правописного оформлення текстів календаря).

Другим варіантом «думи» є машинописний текст твору під назвою «Про напад татарів на місто Коломию і її околиці» [13]. Його 1992 р. ми отримали від краєзнавця Богдана Стефанціва (1929–2001). Зі вступу зрозуміло, що цей варіант тексту походить з архіву краєзнавця Петра Кривоносюка. Богдан Стефанців жив у с. Воскресінцях, добре знав свого односельця Петра Кривоносюка, який певно і передав йому текст, отриманий у 1970 р. від Михайла Берлада. Третій друкований варіант — «Дума про напад татарів на місто Коломию і її околиці», опублікований у коломиїському часописі «Агро» 1989 р. [10]. Очевидно текст для публікації в «Агро» подав Богдан Стефанців, бо згаданий вище примірник машинопису у деталях збігається з текстом, опублікованим у газеті.

Четвертий список поеми вміщено у книзі Богдана Стефанціва «Село, моє рідне село : Історичні нариси, спогади, народні оповіді, легенди, обряди, традиції та побут с. Воскресінців» (Коломия, 1998) [9]. Він повторює другий і третій варіанти. У книзі Михайла Ласійчука та Івана Лудчака «Нижній Вербіж. Нариси з історії та народознавства» (Коломия, 1995) [4, 20–22] опубліковано п'ятий варіант твору під назвою «Дума про напад татарів». У коментарях зазначено: «І нині популярною серед мешканців Нижнього Вербіжа є дума про напад татарів на Коломию й околиці. Її автор — Микола Туліка. Записаний Михайлом Ласійчуком з народних уст варіант цього твору лише в деталях різниться від опублікованого 1886 року авторського тексту» [5, 20].

Інтерес становить шостий, рукописний варіант тексту. Його 1955 р. як фольклорний зразок зафіксував мешканець Нижнього Вербіжа Іван Федоришин [6]. Текстові передусе такий запис: «Напад турків і татарів на Вербіж ще в тім часі, як Прут плив попід гору, де стоїть церква Вербіжа Нижнього. Писав 20 марта 1955 року» [6, 39]. Після тексту поеми ще одна примітка — «Сеї перепис переданий з уст старих людей села Вербіжа Нижнього, переписаний 1955-того року» [6, 45]. З цих приміток бачимо, що Іван Федоришин не сам записав текст, а переписав, зробив «перепис». Однак, джерелом попереднього запису все ж була усна традиція, оскільки цей текст від першодруку значно різниться: випущено описи природи, змінено порядок подій у творі; він значно коротший від першодруку, що вказує на народну шліфовку, хоча й не тривалу в часі.

Хронологічно найновішою є сьома публікація твору, здійснена нами за «Народним русским месяцесловом на рѣкъ звичайный 1886» в антології «Коломия вас сердцем зігріє» (2006) [12]. Ми намагалися якомога повніше зберегти особливості першодруку, але разом з тим уникнути ознак етимологічного правопису.

Поет, використовуючи давній народний переказ про боротьбу з нападниками, в своїй поемі зумів витворити власний художній світ, наповнений багатою образністю, традиційною як для українського фольклору, так і для літературної традиції. Джерелом для написання поеми для Миколи Туліки слугували давні перекази. Про це можемо судити за сучасними краєзнавчими дослідженнями: «У селі здавна побутував переказ про напад татарів на місто Коломию й околиці. Згідно з цим переказом, татарський загін заночував у лісі Мочара. Мешканці Вербіжа і сусідніх сіл оточили ворога. Після битви вціліло лише декілька татарських зайд» [5, 19].

Але поема Миколи Туліки — не історичний документ, а художній твір, написаний у романтичному ключі. Тут важливого значення надано природі. Уже з перших рядків виступає образ сонця: «Ой поза Княждвір / Сонце з-поза гір / Проміння розпустило, — / З Печеніжина / Вечірня зоря / У хмару ся вповила» [11, 87]. Роль сонця у поемі двояка. Через звернення до давнього народнопоетичного символу автор наголошує на зв'язку своєї «думи» з народною традицією; сонце тут — символ миру та спокою. Це підтверджує «закільцювання» розповіді через використання сонця як символу справедливості. Знову цей образ з'являється у прикінцевих рядках «думи», коли перемогу над ворогом здобуто: «Сонечко зійшло, / В жердку підійшло, / З сміхом скрилося за хмару, / Як чужоземним, / І ненаситним / Уміють дати кару» [11, 91].

Не випадково тривога на Покутті постає тоді, коли сонце заходить і настають сутінки, тобто воно на якийсь час передає свою владу іншому світилові. Сонце у поемі — протилежність місяцеві, який є ще й символом мусульманства. Таким чином, одвічний небесний цикл — зміна ночі і дня, зміна сонця і місяця у поемі набувають символічного значення: вони уособлюють протистояння двох культур, двох світоглядів, представляють різні моральні категорії — правду і кривду. Звідси й оцінка автором ролі місяця, який «дивиться, / Ані скривиться, / Що дим в очі му' курит» [11, 89].

Це не єдині символи поеми. Автор у фольклорних традиціях вибудовує цілу систему. Крім небесних світил і періодів доби (сутінки, ранок), Микола Туліка широко скористався символікою живої і неживої природи, де особливу роль відіграють образи тваринного світу, птаства. Яскраво описано реакцію природи на прихід ворога. Через тварин і птахів митець показує, як рідна земля протривить чужинцям: «З Воскресінських гір / Утікає звір: / Сарни, олені й тури. / А з Теребіжів — / Тьма диких вепрів, / Качки дикі й кури» [11, 87]. Цим не обмежується опис: від ворога втікають перепилиці, дровхи, горлиці і ховаються у верболозах. Поет створює емоційно наснажений опис пожежі, який перегукується з епічними пам'ятками, в тому числі й зі «Словом о полку Ігоревім»: «Жалісно виють пси, / А чорногузи / Писками тарахкают, / Із лебедями / Та ластівками / Довкруг вогню літають. // Із цвітом сади, / Тополів ряди / За Пістинькою згаряють. // З тополею листя, / Як золотисті / Мотилі облітають» [11, 89]. Тут з'являється образ «сивої зозулі», яка, на думку оборонців, невчасно прилетіла віщувати їм довге життя, та, врешті, це віщування, проведене у поемі одним штрихом, таки виявилось пророчим. Слід відзначити роль поета у створенні художньо довершеного опису тривоги: «Від кінських копит / Аж земля дрижит, / Ой горе, наше горе! / Корнич, Перерів / І Спас погорів, / В окрузі огні, як море» [11, 89].

Творові притаманний епічний розмах. Поема просякнута глибоким відчуттям народної трагедії, спричиненої приходом у рідну землю ворога (татари, турки-«бісурмани»). Автор майстерно показує, як перша розгубленість при звістці про напад чужинців, непевність ситуації, брак інформації про події з часом змінюються готовністю боротися з чужинцями. Стається це після того, як мирні мешканці Покуття (а точніше, т. зв. Коломийської Гуцульщини) усвідомлюють, що сподіватися слід лише на власні сили, оскільки військо їх не зможе захистити (вже запалала Коломия, горить замок боярина Юрія на Воскресінецькій горі). Люди відчувають обов'язок, навіть наражаючись на крайню небезпеку, боронити себе і рідну землю. Цікаво описав Микола Туліка епізод зі звільненням Зайдеєм і Семеном групи полоняників. Тут маємо традиційне для українського фольклору розуміння всенародної битви як тяжкої праці, чимось схожою до толоки. В такому ключі й описує боротьбу Микола Туліка: «Черня з окопів, / Із

усіх боків / Де хто є – виступають; / Діди і жінки, / Хлопці і дівки, / Що змога ся ввихають. // А невільники / Шаблі і піки / У турків одбирають, / Турки сплят, хроплят, / Наші їх січут, / Аж зорі ся всміхають» [11, 90].

Через усю поему проходить наскрізною темою проблема організації відсічі. Люди, заскочені тривожною звісткою, долають розгубленість і страх, відкидають намір ховатися у печерах (як це зробили інші), і беруться проводити організовані оборонні роботи – копати рови. Сучасні дослідники відзначають, що в селі на кутку Чернич справді існував монастир, спалений ворогом під час одного з нападів. «Монастир було обкопано глибоким ровом, заповненим водою. Той рів є й нині. В землі під монастирем були ходи і печери з виходами до ріки та лісу. В горбі, неподалік від монастиря, також було багато печер, де ховалися люди при появі татарів» [5, 19].

Миколу Туліку вабила минувшина рідного краю, і він намагався її оживити у своїй епічній поемі. Тут він ішов у річищі історичних реалій: автор використовує добре відомі факти турецько-татарських набігів на Покуття, які у середньовіччі призводили до неодноразових руйнувань. Разом з тим, він пише про організацію турецько-татарського війська, поділеного на невеликі загони, які полювали за здобиччю. Ще одним свідченням про колорит тих часів є згадка автором про чуги – систему сигнальних вогнів, за допомогою якої оперативно передавали відомості про небезпеку. У творі йдеться і про спалення Коломиї, але цей мотив – побічний, другорядний. Він потрібен лише для того, аби на початку твору показати масштаби руйнації, силу ворога, а наприкінці поеми – наголосити, що відсіч не була належно організована, не стала загальнонародною. Тут автор навіть кидає гіркий докір коломийським ченцям, які не виявили належної мужності і рішучості до оборони, і стали жертвою ворога. Він від імені очевидця тих подій змальовує картину поруйнованої і спаленої Коломиї, оповідає про нібито побачених ним ченців домініканського монастиря, повішених ворогом на деревах. Тут дається взнаки і конфесійна приналежність автора, і його соціалістична орієнтація. Микола Туліка з погордою пише про мертвих ченців-домініканів: «В них шия така, / Як у вепрюка, / А черево, як ступа; – / Доки би турки / Ймили б мя’ в руки, / Нарізав би-м їх купу» [11, 91]. Він

протиставляє їм працьовитість ченців православних: «Думаю собі: / То наші ченці / Могли вали копати. / А ви, нероби, / Як тоті хроби, / Далисьте ся вбивати» [11, 91]. Слід відзначити, що існують численні фольклорні оповіді про напади татар на Покуття. Так 1984 р. у Великому Ключеві ми записали переказ про напад татарів і смерть коломийських ченців, які вийшли назустріч ворогові з молитвами, несучи при собі ікони. Це не зупинило нападників – татари вбили домініканців (повісили їх на деревах довкола монастиря) [3, 1]. Оскільки у переказі мовиться про церковний хід (чого нема у творі Миколи Туліки), то, очевидно, записаний нами переказ оригінальний, а не похідний від його поеми. А це доводить, що Микола Туліка у своєму творі використовував фольклор.

Говорячи про фольклорно-міфологічну основу твору, нині не можна однозначно стверджувати, що в описі знищення татарського загону і визволення полонеників відтворено історичний факт. Можливо, тут маємо мотив боротьби християнства з язичництвом, який проступає у фольклорних легендах про вбивство турків чи татар, на чому неодноразово акцентував увагу Степан Пушик [7, 91]. Разом з тим, цей мотив міг бути підсилений реальними спогадами про кількарізове знищення Покуття, Коломиї та довколишніх сіл.

У поемі Микола Туліка вдався до виграшного ходу, «прив’язавши» сюжет поеми до місцевих реалій. Це надає його оповіді достовірності, довіри з боку читача. Автор у тло твору вводить родинні перекази, серед яких і переказ про походження власного прізвища. Бачимо це у двох епізодах. У першому мова про зайшлого з Тульчина, що в усті Дунаю, чоловіка, якого звали Зайдей Тулійка [11, 88]. В другому епізоді зазначено, що Зайдей був священиком [11, 89], який виявив активність в обороні Вербіжа. Він першим пішов на заклик дяка Семена Фездея виступити проти турецької сторожі на полі Чернич. Автор говорить й про інші давні роди: Карпанів (або Карпенів, від них пішли Карпенюки) та Цицаків.

Топоніми – це матеріал, який забезпечує поемі побутування у прилеглих до Коломиї селах, викликає незгасаючий інтерес до твору вже впродовж 125 років. Але разом з тим, саме з цих самих локальних міркувань твір не став широковідомим за межами покутсько-гуцульського регіону.

У поемі мовиться про низку населених пунктів, які лежать на гуцульсько-покутському пограниччі поблизу річки Прут в околицях

цях Коломиї. Крім самої Коломиї, тут згадано села по лівий бік Пруту: Корнич, Перерів, Воскресінці; правобережні села: Княждвір, Ключів, Спас, Мишин, містечко Печеніжин, а також зникле село Кроснів (містилось на схід від Вербіжа за річкою Пістинькою). Є тут ціла низка мікротопонімів: Теребежі (ліс), Воскресінські гори (Воскресінецька гора), Зарвигора, Чернич (поле), Березина, Мочара (дубовий ліс), Башівська площа. Є гідроніми: Дунай, Прут, Пістинька, Шкарядь (потік що впадає у Лючку).

У підсумку слід сказати, що цінність епічної поеми Миколи Туліки «О нападі татарів на місто Коломью и еи доокрестности» полягає в тому, що автор, спираючись на народні традиції, використовуючи фольклорно-легендарний матеріал, зумів створити майстерну стилізацію під народний епос. Твір набув самостійного життя, поширюючись у списках та усних переказах. За своєю суттю він глибоко народний. Заснована на народному розумінні історії, підсилена місцевим колоритом, поема сприймається як зразок фольклору. Твір певною мірою компенсував брак краєзнавчої інформації, спонукаючи людей переписувати його, вивчати напам'ять і тим самим творити усну традицію його побутування. Важливу роль у популярності поеми Миколи Туліки відіграла і вдало вибрана ритмічна будова твору, яка легко лягала у традиційне народне сприйняття.

1. *Арсенич П.* Колцуняк Микола Семенович / П. І. Арсенич // Українська літературна енциклопедія. — Т. 2. — К. : УРЕ ім. М. П. Бажана, 1990. — С. 537.
2. *Васильчук М.* Письменство на Коломийщині : друга пол. 16 ст. — 1939 р. / Микола Васильчук. — Коломия : Народний дім, 1993. — 80 с.
3. *Гушул Я.* Про татарів / Переказ у записі М. Васильчука. 1984. — 3 с. — (Зберіг. в архіві М. Васильчука).
4. Дума про напад татарів // *Ласійчук М., Лудчак І.* Нижній Вербіж : нариси з історії та народознавства / Михайло Ласійчук, Іван Лудчак. — Коломия, 1995. — С. 20–22.
5. *Ласійчук М., Лудчак І.* Нижній Вербіж : нариси з історії та народознавства / Михайло Ласійчук, Іван Лудчак. — Коломия, 1995. — 112 с.
6. «Напад турків і татарів...» // [Альбом з текстами пісень, побажань, віршів, записаних Іваном Федоришиним з Нижнього Вербіжа. 1945–1980 рр.] — С. [39–45].
7. *Пушик С.* Блискавиці б'ють у найвищі дерева : повість, есеї / Степан Пушик. — Івано-Франківськ : Місто-НВ, 2011. — 268 с.
8. *Савчук М.* Микола Туліка / М. Савчук // Червоний прапор [Коломия]. — 1989. — 27 жовтня.
9. Село, моє рідне село : історичні нариси, спогади, народні оповіді, легенди, обряди, традиції та побут с. Воскресінців / автор-упорядник *Б. Стефанців.* — Коломия, 1998. — 256 с.
10. *Туліка М.* Дума про напад... / Микола Туліка // Агро [Коломия]. — 1989. — 10 лютого. — С. 8.

11. *Туліка Н.* О нападѣ Татаровъ на мѣсто Коломью и еи доокрестности : Дума / Ник. Туліка // Народный русский месяцесловъ на рокъ звычайный 1886. — Коломья : Черенками и накладомъ Михаила Белоуса, 1885. — С. 87–91.

12. *Туліка М.* Про напад татарів на місто Коломию і її околиці : Дума / Микола Туліка // Коломия Вас серцем зігріє : спроба антології / упоряд., передмова, приміт. М. Васильчука. — Коломия : Вік, 2006. — С. 8–14.

13. *Туліка М.* Про напад татарів на місто Коломию і її околиці / Ник. Туліка / Машинопис. — 4 с. — (Передав Б. Стефанців; зберіг. в архіві М. Васильчука).

ГУЦУЛЬСЬКІ ТЕМИ І МОТИВИ У ПОЕЗІЇ ВАСИЛЯ ЩУРАТА

(за збіркою «На тримбіті». Львів : Видав М. Петрицький, 1904)

Внесок у літературну гуцуліану здійснив відомий український поет, літературознавець, перекладач і педагог Василь Щурат (1871–1948). Він належав до кола авторів, які на зламі XIX і XX ст. прагнули сказати власне слово і в красному письменстві, й в осмисленні минулого та сучасного українського літературного процесу. Якщо брати до уваги кількість сучасних згадок про Василя Щурата в наукових публікаціях, то його передусім пам'ятають як дослідника літератури, далі — як перекладача (здійснив, на думку Івана Кошелівця, «найкращий до 1914 віршовий переклад «Слова о полку Ігоревім» сучасною укр. мовою (1907)» [6, 3922]), і врешті — як поета. Спектр тем і мотивів поезії Василя Щурата — широкий, хоча його сучасник Сергій Єфремов в «Історії українського письменства» (1919 р.), ніби недобачав автора, акцентуючи на такому: «Проблесків серед темноти любить шукати Василь Щурат (народ. 1872 р.), талановитий поет і перекладчик. Сон, тиша понура, нидіння, мляве животіння в темряві, панування темної ночі — і раптом осяйне світло блискавки, що роздирає темряву, — так поет уявляє собі життя. В блискавці бачить він «з п'ятою бій мислі живої», в гromі — спосіб оживити сонну природу і приспану людину» [4, 261]. На час виходу цитованого видання Василь Щурат опублікував цілу низку поетичних збірок: «Lux in tenebris» (1895), «Мої листи» (1898), «На тримбіті» (1904), «Історичні пісні» (1907), «Вибір пісень» (1909). Побачили світ зразки релігійної поезії — віршований молитовник «Із глибини воззвах» (1900, 1905), поема «Зарваниця» (1902). Було опубліковано його поему «В суздальській

тюрмі» (1916). Здається, і сам Василь Щурат стояв на роздоріжжі, згодом віддавши перевагу перекладацькій та науковій праці.

Гуцульщина для поета не була рідною, органічно засвоєною. Виходець із с. Вислобоки тепер Новояричівського району на Львівщині, Василь Щурат якийсь час жив на Тернопільщині; освіту отримував у Львові і Відні; вчителював у Перемишлі, Бродах, Львові. Спілкувався з цілою низкою українських і європейських письменників, учених, діячів культури своєї доби. Йому поталанило на старшого товариша і наставника – Івана Франка, з яким він навіть якийсь час разом винаймав помешкання у Відні. Можливо, саме під впливом Івана Франка він зацікавився цією територією Українських Карпат. Як зазначає Степан Трофимук, Василь Щурат «на початку 900-х років часто виїжджав на Гуцульщину, бував серед гірських жителів, відвідував місця, в яких перебував легендарний ватажок Довбуш» [7, 11]. Петро Арсенич пише про причетність Василя Щурата до «гуцульських Атен» – Криворівні [1, 133]. На думку історика Володимира Грабовецького, цінний «внесок у висвітлення історичної постаті Олекси Довбуша у художній літературі зробив відомий західноукраїнський поет Василь Щурат. Під час подорожей по Карпатах він захопився опришківським фольклором, а видаючи твори буковинського Кобзаря Ю. Федьковича, переклав польською мовою його найбільш популярну поему «Довбуш». Крім цього, на основі зібраних цікавих легенд написав поезії на опришківську тематику» [2, 171]. Мовлячи про переклад поеми «Довбуш» польською мовою, автор тут дещо неточний. Василь Щурат про це написав у контексті знайомства з Іваном Франком та польським письменником Яном Каспровичем. Зокрема, говорячи про взаємини з Каспровичем, він зазначав: «Більше зацікавився українською літературою в часах повстання «Związk-u Naukow-ого», де ми сходилися як прелегенти. Коли ж [Каспрович – М. В.] писав свій «Bunt Napierskiego» (1889), просив мене зазнайти його з писаннями Федьковича про Довбуша. Ним спонуканий, я й переклав польськи Федьковичевого «Довбуша» (поему) й «Сонні мари» і друкував їх у літературнім додатку до «Kurier-a Lw.» [9, 276].

Загалом же, до теми Гуцульщини Василь Щурат звертався не раз. Зокрема цінним історико-літературознавчим дослідженням є праця «З «Гуцульщини» до «Слова о полку Ігоревім», опублікована 1908 р. у львівському часописі «Діло». Тут він, «простежуючи

лексичну побудову гуцульської говірки, робить висновок про запитання лексичного пласта з гуцульського автором «Слова...» [5, 123]. Відомо, що ще наприкінці XIX ст. Василь Щурат згромаджував лексичні матеріали з Гуцульщини, якими згодом послуговувався у своїй праці.

Поетична збірка Василя Щурата «На тримбіті» (Львів : Видав М. Петрицький, 1904) [10] за сучасним правописом має назву «На трембіті». Її склали поетичні твори: «Чи знаєте ви землі тиї...», «Олекса Довбуш», «Над Прутом», «При тунелі», «На синій Чорногорі», «Серед Прута каменище...», «В Ямнім», «Капливець», «Довбушеві Комори». Принагідно зазначу, що у виданні «Українські письменники. Біо-бібліографічний словник» [8, 755] у переліку змісту збірки випущено вірш «Серед Прута каменище...». А от при перевиданні віршів цієї поетичної збірки у книзі Василя Щурата «Поезії» (Львів, 1962) [11] дещо змінено порядок творів, а також узагалі випущено два вірші – «При тунелі» і «В Ямнім». Помітно також редакторські втручання у деякі тексти, про що скажемо далі.

У заспівному вірші збірки поет окреслює тло, на якому відбуватиметься все, про що він писатиме далі. Особливості краю автор розкриває через запитальні інтонації: «Чи знаєте ви землі тиї, / де вітер оре, а дощ сіє, / де замість колосів пшениці / ростуть високі ялиці, / а замість жайворонка часом / озветься з гаври «вуйко» басом?» [10, 3]. Василь Щурат уточнює, що йдеться не про якісь абстрактні гори, і не про Карпати загалом, а саме про Галицьку Гуцульщину. Робить він це через введення у тло вірша низки «маркерів», які дають змогу чітко визначити, про який регіон Карпат веде мову поет: «Чи бачили ви води Прута, / який, не знавши з роду прута, / валить на доли, як шалений, / попід гуцульський бір зелений, / складаючи зі свого шуму / про Довбуша тужливу думу?» [10, 3].

Поет тут заклав багато суттєвої інформації: Прут не вбирали у «кляузи» (спеціальні гаті для сплаву лісу), ріка тече «попід гуцульський бір зелений» і, за поширеною думкою, саме в цій місцевості є природною межею Гуцульщини. Врешті, діяльність і легендарного Довбуша, і Довбуша як особи історичної найбільше пов'язана саме з околицями Пруту.

Не відкидаючи запитальних інтонацій, Василь Щурат дає власну оцінку гуцулів. На його думку, це завзяті люди, свого часу

заможні, навіть багаті. Головним же їх багатством була свобода. Автор пише про втрати гуцулів, але знову ж таки по-поетичному вишукано. Він це каже не прямо, а через показ минулого, яке асоціюється як антитеза сучасному. Цей люд був «колись веселий та щасливий, / як бір здоровий та вродливий, / а гордий, як ті сині гори, / що йдуть лиш з громом в розговори» [10, 4]. Та ці чесноти тепер утрачено. Автора, як можна зрозуміти з прикінцевих рядків вірша, гнітить сучасне йому підневільне становище гуцулів. Він налаштовує свою ліру на реалістичний лад («Шукайте ж маляра такого, / що любить образи реальні, / хоч би й не дуже ідеальні» [10, 4]). Той, хто прагне побачити реальне життя, а не підсолоджені картини, зможе повною мірою знайти тут «мотиви п'янства, тьми й неволі» [10, 4]. Слід зазначити, що у виданні 1962 р. цей вірш «відредагували»: слово «п'янство» було замінено на «гніт», і вийшло: «Мотиви гніту, тьми й неволі» [11, 38]. Нібито й невинне втручання, та все ж, радянські видавці порушили задекларований самим Василем Щуратом принцип творити «образи реальні, хоч би й не дуже ідеальні» [10, 4]. Цей вірш передруковували у різноманітних виданнях як самостійний твір, у т. ч. й у журналі «Дзвінок» (Львів, 1906. № 16) [11, 320].

Дослідник Степан Трофимук має рацію, наголошуючи, що автор доходить до читача й через образи природи: «Поет майстерно використовує картини непокірної гірської природи, яка в поетичних образах оживає і разом з людиною повстає проти «тьми й неволі». Прозора метафоричність образів природи промовляє глибоко до серця читача, воскрешаючи в його уяві героїчні сторінки минулого» [7, 12]. Природа — невід'ємна складова щуратого поетичного світу.

У збірці «На тримбіті» маємо зразки медитативної лірики, зокрема, вірші «Над Прутом» і «При тунелі». Поезію «Над Прутом» підпорядковано загальному настроєві книги, задекларованому у вступному вірші: гарна природа контрастує з підневільним життям гуцулів. Автор протиставляє нескуту, свавільну свободу річки Прут — залежності гуцула, який не має змоги зрозуміти, «яку той Прут шумить шумку» [10, 16]. Втілено це через звертання до гуцула: «Тої шумки не вгадати. / Той вгадати єї гідний, / Хто на воли!.. хто свободний!..» [10, 16]. На протигагу вільному Прутові, у вірші «При тунелі» маємо образ скаліченої внаслідок прокладання ту-

нелю гори. Розгортається картина трагедії: прогрес руйнує традиційний спосіб життя гуцулів. Через низку паралелей, символів автор надає поезії особливого звучання. В образі однієї гори відображено Карпати загалом, у які прийшло «плем'я нехрещене, / тай виймило серце» [10, 17]. Поет говорить про підміну сердечності гір, яка ґрунтувалася на ширості й теплоті, на інші стосунки — замість справжнього серця, гарячого, «Дали мені кам'яное, кам'яное, студене» [10, 17]. Розглянуто як явища одного порядку будівництво тунелю (наслідок) і економічний визиск гуцулів (першопричина). Цей визиск Василь Щурат показує через скаргу гори, в якій витягли «жили, зимні шини заложили» [10, 18], змурували й окували, аби вона не тріснула з болю, споглядаючи неволю. Найголовніше ж, гора закута для того, «щоб не вмліла я дочиста, / як побачу анцихриста, / що з нашої Верховини / всі ялиці в море скине» [10, 17]. Василь Щурат веде мову про чужинців-визискувачів, які задля збагачення винищують Карпати, сплавляючи ліс ріками аж до моря. Письменник вдається до творення певної міфологеми, заснованої на переосмисленні сучасних йому реалій. Автор застосовує прийом «дистанціювання» — сучасні йому події він ніби віддаляє у часі і перетворює їх на своєрідний міф про «анцихриста», що «всі ялиці в море скине». Цей твір своєю оригінальністю виділяється на загальному тлі збірки «На тримбіті». Тому дивно, що його не подано у перевиданні творів письменника, здійсненому 1962 р. Можливо, видавці повважали автора ворогом прогресу; насправді ж він виступає проти втрати гуцулами (і загалом українцями) права розпоряджатися природними багатствами, господарювати у своєму краї.

У вірші «Серед Прута каменище...» поет в алегоричній формі говорить про невідворотність суспільно-політичних перетворень, які назріли у Галичині. Він пророче зазначає: «Не спиниш нас, супостате! / Дурний розум те спиняти, / що йде до мети!» [10, 25]. Вірш у збірці розташовано одразу ж після поеми «На синій Чорногорі», отож він підсилює тему пробудження народу, тоді як вірш «В Ямні» — лише замальовка з мандрів Гуцульщиною. Написанню твору сприяли рефлексії, викликані спогляданням природи Ямної: «Стоїть церква — молитися, / кругом гори — дивитися; / і дивишся, молячись, / і молишся, дивлячись» [10, 26]. Василь Щурат розвиває думку про те, на яку саме молитву навіває споглядання

краси Карпат – «щоб ласкав був на Свій люд, / а визволив волю з пут» [10, 26]. Цей вірш не вписувався у революційну, атеїстичну концепцію радянської літератури, тому його не подано у виданні творів письменника 1962 р.

Помітно, що в збірці «На тримбіті» поет оперує декількома символами, які й дають йому змогу говорити про Гуцульщину: передусім це Олекса Довбуш, Прут. Мовлячи про Гуцульщину, автор то виступає спокійним спостерігачем («В Ямнім»), то віщом нових часів («На синій Чорногорі», «Серед Прута камені ще...»), то інтерпретатором старих фольклорних легенд і творцем легенд нових. Бачимо це й у вірші «Капливець» (творів дав назву потічок, притока Пруту). Поет змальовує картину промислового нищення лісів, яке призводить до екологічного лиха – повеней. Для вірша характерна внутрішня напруженість і динаміка, що якнайкраще гармоніює з темою твору – розповіддю про нищення природи. «Сто сот сокир – хто б їм не давсь! / Де бір стояв – там зруб оставсь. / А кожен зруб – при трупі труп, / а трупів тих лягло сто куп» [10, 27]. Чітка ритміка, багата на алітерації, ніби передає стукіт сокир при вирубуванні лісів. Автор наділяє і Прут, і ліс рисами живих істот, які не могли дивитися на це нищення: «близкий бір в ті хвили смуг / лиш застогнав, як чоловік, / а сліз ручай з гори потік» [10, 28]. Василь Щурат розповідає, як «розплакалась німа гора», і утворився потічок, що отримав назву Капливець. Очевидно, легендарну основу вірша витворив сам Василь Щурат, аби передати зворушення природи через її нищення збайдужілою людиною. Василь Щурат міфологізує й річку Прут, говорячи, що до винищення лісу, до появи зі сліз потічка Капливця, Прут «тихий біг волів».

Чіткою лінією у збірці «На тримбіті» проходить тема Олекси Довбуша. Взагалі, у Василя Щурата є низка творів, у яких він звертається до реальних історичних постатей. «Набагато краще поет справлявся з розробкою сюжетів на історичну тематику, де героями творів виступали відомі історичні постаті, ватажки народно-визвольних змагань, народні месники чи політичні і культурні діячі. До таких творів належать поеми В. Щурата «Олекса Довбуш» (1904 р.), «На синій Чорногорі» (1904 р.), «Отаман Сірко» (1906 р.), «Пам'яті Тараса Шевченка» (1899 р.) та драматична дума «Наше відродження» (1898 р.)» [7, 11]. Серед перелічених творів

до збірки «На тримбіті» ввійшли поеми «Олекса Довбуш» і «На синій Чорногорі». Написано їх 1904 р. і присвячені вони Гуцульщині. Як уже мовилося, в той час Василь Щурат бував у Карпатах, багато читав про цей край. «В. Щурат на початку 900-х років часто виїжджав на Гуцульщину, бував серед гірських жителів, відвідував місця, в яких перебував легендарний ватажок Довбуш. Тоді ж поет переклав польською мовою відому поему Ю. Федьковича «Довбуш». Використовуючи народнопоетичні джерела, В. Щурат створив яскравий образ безстрашного месника, борця проти польсько-шляхетського поневолення» [7, 11]. Володимир Грабовецький наголошує, що збірка «На тримбіті» стала одним із найкращих надбань цього поета [3, 172].

Історикам відома низка фактів про діяльність опришків у Делятині і Делятинському староствах у XVIII ст., серед них – опришок Петро Сабат, уродженець Делятина Григорій Дранка [2, 83, 84]. Усе це було відгомном яскравої діяльності Олекси Довбуша. Василь Щурат з перших рядків невеликої за обсягом поеми «Олекса Довбуш» позиціонує себе як патріот рідної землі, який чітко оцінює загарбницьку політику щодо Гуцульщини. Твір написано за «мотивами народного переказу про спалення Довбушем замку шляхтича в Делятині» [3, 172]. Персоніфікуючи Чорногору як живу істоту, автор пише: «Поспитайте в Чорногорі, – / бачила, – то, може, скаже, / як гуцульські, сині гори / здобувало плем'я враже» [10, 5]. Митець вводить у тло твору символ – замок. Цей образ стає ключовим, оскільки символізує загарбницьку політику чужинців, які сприймали гуцулів частково як виробників матеріальних благ («Доста з него – вівці пасти!»), а, передусім, як дешеву робочу силу, яка давно втратила змогу самостійного господарювання на цій землі. Саме таке ставлення до автохтонів Гуцульщини, нав'язування невластивого їм способу суспільних відносин, та, навіть, зміни у краєвиді, – все це було супротивним світоглядом гуцулів. «З полонини гуцул глянув, / а не знаючи культури, / лиш подумав: грім би грянув / на ті вежі тай ті мури!» [10, 6]. Василь Щурат, говорячи про відсутність у гуцулів культури, має на увазі їхню на той час необізнаність з досягненнями культури «панської», європейської. Та й гуцули виступали не проти самої замкової споруди, а проти того гніту, елементом і символом якого вона була на Гуцульщині. Поет поєднує в один ланцюг символів

поняття: «плем'я враже», «вежі і мури», а також військово-мілітарну силу – пушкарів, які збройно підпирали владу чужинців на Гуцульщині.

Автор поступово підводить читача до появи у поемі образу Олексі Довбуша, який виступає протиставленням «племені вражого». Постать змальовано чіткими штрихами, далекими від ідеалізації: «А вже певне смерть такому, / хто попавсь Олексі в руки. / Ліпше вже попастись злому / на єго пекельні муки» [10, 7]. Довбуш у поемі постає як доволі жорстока особа, сильніша навіть за нечистого («злого»). Нижче поет посилює цей образ, доповнює новою інформацією. За Щуратом, Довбуш був сильним («...неначе / той ведмідь із полонини» [10, 7]); разом з тим, він сам був гуцулом, тому добре знав обставини життя краян, їхні біди і проблеми («Знав, де в гуцула боляче / й від чого він певне гине» [10, 7]). Не можна сказати, що в цих рядках помітна авторська симпатія – скоріше знебарвлене констатування. Це відчуття посилюється далі, коли поет наділяє свого героя надлюдськими здібностями: «А була ж у него сила, / сила та, що ломить хмари. / Перед нею ватрастила. / Як не чорт був, то знав чари!» [10, 7]. У цій характеристиці автор свідомо чи ні протиставляє традиційну гуцульську святиню, ватру (символ чистоти і життєдайності), людині, наділеній демонічними рисами. Дві наступні частини поеми – подальше розгортання сюжету. Образ Довбуша тут збагачено низкою інших рис, які, можливо, дещо послаблюють характеристику, дану йому в першій частині твору: пом'якшено надприродність, він став людянішим.

У другій і третій частинах поеми Василь Щурат вибудовує конфлікт: зустріч Олексі з паном. Має рацію дослідник Володимир Качкан, зазначаючи: «Основним художньо-творчим засобом В. Щурат обрав гостроконфліктний діалог між паном та опришком, який завершується здійсненням погроз Довбуша» [10, 110]. Пан, упиваючись владою, прагне її зміцнити ще більше, тому й запрошує Олексу в замок і намовляє піти до себе на службу. Очевидно, мова в творі про ранній період Довбушевої діяльності, коли він ще не був знаним отаманом, і коли пан вважав його за свого підданого. Не слід сприймати Довбуша як історичну особу, а лише як літературний образ, можливо, дещо фольклоризований. Автор зводить у тугий вузол низку суперечностей, які й творять конфлікт,

рухаючи сюжет поеми. Пан кличе Олексу на службу, намагаючись перекупити його (відомі факти, коли колишні опришки ставали пушкарями, тобто йшли у каральні загони, фінансовані польським урядом для боротьби з опришківством). Яскраво змальовано момент спокушання Довбуша: «Власть дарую / тобі, друже, на всі гори. / Так пануй, як я паную; / так, як я, збирай гонори!» [10, 8]. Автор лаконічно говорить про визрівання конфлікту, який зароджувався в Довбушеві душі, але ще не виявляв себе, тому пан і вважає Олексу за свого спільника. Олекса Довбуш по-іншому сприймає пропозицію очолити пушкарський загін і бути «пушкарем над пушкарями»: «Кров почув Олекса в жилах. / Він і так вже чувся паном. / Він без пана чувся в силах / сам назватись отаманом» [10, 9]. І саме тут, на межі двох світоглядних позицій, автор вводить чи не найсуттєвіший чинник розвитку сюжету: кохання. З'являється «панська доня – краля гожа!» [10, 9]. Ніжними почуттями Олексі до панової доньки автор пояснює взагалі можливість діалогу між Олексою та паном, тобто гуцулом – і представником «племені вражого». Кохання у творі виступає водночас і гальмівним чинником. Силу стриманих Олексою емоцій автор показує через порівняння: «Як на спаді Прут клекоче, / кров у серці склекотіла / [...] Тільки очи в него блисли, / як два блиски над Горганом» [10, 10].

Завершальний розділ поеми Василь Щурат розпочинає з ліричного опису Гуцульщини: «Вечір сів на Чорногорі. / Гори губляться в тумані, / а над ними тихі зорі / йдуть, колишуться, як п'яні» [10, 11]. Поет через картину спокою показує душевний стан закоханого Довбуша. Але говорячи про любов, автор не забуває й про «кривавий» штрих, паралель: «Так упитись, перепитись / міг він кров'ю, тільки кров'ю» [10, 11]. Ліричного героя показано у замковому парку передвечірньої пори в очікуванні коханої. Та стається неждана зустріч – з'являється батько дівчини, пан. Василь Щурат описує драматизм ситуації – обидва герої поеми ледь не вчинили стрілянини. Довбуш, кохаючи панову дочку, не наважився заподіяти її батькові шкоди. Пан вдається до моралізування, а на слова Довбуша про його кохання відповідає, що, мовляв, добре знає про Довбушеве опришкування. Та не це є визначальним у відмові – тут бачимо причину соціального характеру: «Що говориш, темний хаме? / Щоб я брав тебе за зятя, / скотопаса?!» [10, 11]. В уста

Довбуша Василь Щурат вкладає монолог, у якому опришківський ватажок говорить про свою волелюбність, непідкупність, здатність до помсти: «Ти гадав мене вбирати, / як коня, у срібні шори? / Вмію, вмію я орати / так, як гори перун оре!» [10, 14]. Згадка про «перуна», грім, блискавку – не випадкова; це – натяк на пожежу, але його пан не зміг уловити в Довбушевих словах, хоча відчував, що конфлікт з Олексою ще матиме своє продовження. Василь Щурат у прикінцевих рядках поеми описує факт помсти опришка за образу і зруйноване щастя. Тут він подає свою авторську сентенцію про нібито торжество справедливості: «Минув тиждень. Блиск пожежі / вість подав гуцульським борам, / що великопанські вежі / поклонились хамським горам» [10, 15]. Коментуючи цей епізод поеми, дослідник Степан Трофимук відзначає: «В основі сюжету поеми «Олекса Довбуш» лежать народні перекази про спалення Довбушем замка польського магната в Делятині. Засобами гострого емоційного діалогу між паном і Довбушем автор розкриває глибокий соціальний конфлікт тогочасного суспільства. Поема стверджує непримиренність інтересів поневоленого народу, представником якого виступає Довбуш, з гордовитою польською шляхтою. Твір закінчується тим, що Довбуш здійснює свої погрози: «великопанські вежі поклонились хамським горам» [7, 11].

У поемі автор використав легендарний мотив про зневажене паном Довбушеве кохання. Узагалі ж, цей мотив має декілька варіантів, серед яких найпоширеніший – про зневажену паном Довбушеву наречену, яка належала до простолюду. Василь Щурат використав інший варіант, у якому Довбуш виступає як закоханий у панову доньку. У Щурата любов спочатку стає сильнішою за національні та соціальні кривди, але, врешті, Олекса приносить любов у жертву задля того, аби помститись панові за зневагу до його народу та зруйноване особисте щастя.

До теми Довбуша, але вже в іншому ключі, вдається Василь Щурат у поемі «На синій Чорногорі». Твір засновано на легенді. Як відзначав Степан Трофимук, «автор опоетизовує народну легенду про чарівний сон Довбуша. Довбуш не помер, він тільки заснув вічним сном і чекає бойового поклику своїх вірних соколів» [7, 12]. Подібне розуміння твору висловив і Володимир Грабовецький: «В основу поеми «На синій Чорногорі» покладена народна легенда про сон Довбуша. Сміливий лицар не вмер, а

лише заснув на деякий час, щоб знову прокинутися і зі своїми опришками-соколами спільно стати в ряди до бою з борцями «з-поза Дніпрових круч» за визволення. Довбуш радий, що може нарешті спочити у Чорногорі «навіки без турбот», коли в період визвольної боротьби народ, натхненний новими революційними ідеями, «кращих має ватажків» [3, 172]. Насправді ж, авторська розробка цієї легенди значно багатогранніша. Передусім впадає в око мотив Довбушевого сну, співвідносний з легендою про сон імператора давніх германців Барбароссу (Фридриха Рудобородого), який не помер, а спить, чекаючи пробудження. Як і Барбаросса, Довбуш (втілення сили і слави українців) спить, сидячи «На кам'яному кріслі, / над кам'яним столом» [10, 20]. Мотив пробудження Довбуша автором потрібен для того, аби показати, що сьогодення (а вірш написано 1904 р.) і є своєрідним продовженням боротьби, характерної для часів Довбуша; ця боротьба має значно ширший засяг (загальноукраїнського рівня). Бачимо яскравий перегук із віршем (він став національним гімном українців) Павла Чубинського. Василь Щурат пише: «З над Дону аж по Сян за воями йдуть вої» [10, 21]. Автор говорить про єдність сил українців по обидва боки кордону. Пробуджений Довбуш з верхів Чорногори спроможний побачити, як «з-над Канева, з гори [...] шохвиля гонці гонять» [10, 22]. І там, де вони з'являються, «там вмить ряди стають до бою, / завзятем кров кипить» [10, 22]. Разом з тим, Василь Щурат у поемі втілює думку, що способи боротьби Довбуша застаріли, втратили свою актуальність, настали нові форми; це відображено у монолозі опришківського ватажка: «Спічну на Чорногорі / на віки без турбот, / бо, бачу, красших має / ватажків мій народ. // Настали нині бої / без крісів і шаблюк» [10, 23]. Поема мала гостроактуальне звучання. Її, крім збірки «На тримбіті», було опубліковано в журналі «Зоря» (Коломия, 1904. №4) з підзаголовком «В Шевченкові роковини» [11, 320]; це видання очолював політичний діяч радикального спрямування Кирило Трильовський.

Василь Щурат продовжує творити свій міф й у вірші «Довбушеві комори». Він бере за основу численні фольклорні перекази про коштовності опришків, заховані у потаємних зачарованих гірських печерах-коморах у Карпатах. Усе це згадує ліричний герой вірша, споглядаючи гору, що нависла в районі Яремчі над

річкою Прут. Особливо загрозливим видається камінь, який височить на вершині гори. Але він не всіх лякає, бо є такі, хто на горі і тепер дошукується легендарних скарбів. Василь Щурат доповнює легенду власним її тлумаченням: «Там за скарбом бушують цікаві. / Не бушуйте! Знайти ж ви не годні! / Бо там Довбуш скрив кривди народні, / тільки кривди гуцульські криваві. // Він їх скрив, щоб не кпив собі ворог. / Та коли там збереться все горе, / тогді тріснуть заляті комори / і гнобителя здавлять на порох!» [10, 32]. Як зазначає дослідник Володимир Грабовецький, поет «вірить, що переповнені народними кривдами, зачаровані Довбушеві комори розкриються і знищать гнобителя» [3, 171].

Василь Щурат сприймав Гуцульщину (і відобразив у своїй поетичній творчості) під властивим лише йому кутом зору. Він був обізнаний з цим краєм і особисто, й через різноманітні джерела. Помітно, що митець, з одного боку, поділяв піднесено-романтичне сприйняття Гуцульщини, яке на той час уже сформувалося в українській літературі, а з іншого — він бачив нелегке соціальне становище мешканців краю. Усе це і знайшло відображення в його збірці «На тримбіті». Для митця минувшина — передусім привід, аби говорити про сучасність. Особливо яскраво він це втілює у віршах на тему соціально-економічного життя на Гуцульщині, пов'язаного з хижачкою експлуатацією чужинцями і природних багатств краю, і самих гуцулів. Прекрасні картини природи Гуцульщини не заступали від поета важкого підневільного життя українців-гуцулів. Звернення до образу Олекси Довбуша розширювало його творчі можливості. Довбуш у поезії Василя Щурата постає у декількох часових вимірах: то як реальний герой легенди про помсту панові в Делятині, то як борець, який дочекався кращих часів для втілення своїх ідей, то, врешті, як складова легенд про майбутню відплату. Все це свідчить про те, що поет витворив власний оригінальний погляд на Гуцульщину і її проблеми.

1. *Арсенич П.* Криворівня в житті і творчості українських письменників, діячів науки й культури / Петро Арсенич. — Івано-Франківськ, 2000. — 152 с.

2. *Грабовецький В.* Антифеодальна боротьба карпатського опришківства XVI—XIX ст. / Володимир Грабовецький. — Львів : Вид-во Львівського університету, 1966. — 252 с.

3. *Грабовецький В.* Олекса Довбуш (1700—1745) / Володимир Грабовецький. — Львів : Світ, 1994. — 272 с.

4. *Єфремов С.* Історія українського письменства / Сергій Єфремов. — Видання четверте з одмінами й додатками. — Т. II. — Київ ; Ляйпціг : Українська накладня, 1919. — 462 с.

5. *Качкан В.* Творець «духовного оружжя» (Василь Щурат) / Володимир Качкан // Качкан В. Хай святиться ім'я твоє : студії з історії української літератури XIX — XX ст. — Кн. друга. — Коломия : Вік, 1996. — С. 101—136.

6. *Кошелівець І.* *Щурат Василь / І. Кошелівець* // Енциклопедія Українознавства. — Т. 10. — С. 3921—3922.

7. *Трофимук С.* Поетична творчість Василя Щурата / Степан Трофимук // Щурат В. Поезії. — Львів : Книжково-журнальне видавництво, 1962. — С. 3—21.

8. *Українські письменники : біо-бібліографічний словник* / укл. М. Пивоваров, Г. Сингаївська, К. Федоритенко ; відп. ред. П. Волинський. — Т. III. — К. : ДВХЛ, 1963. — 808 с.

9. *Щурат В.* Взаємини Франка з Каспровичем / Василь Щурат // Спогади про Івана Франка / упоряд., вст. ст. і приміт. М. Гнатюка. — Львів : Каменяр, 1997. — С. 274—276.

10. *Щурат В.* На тримбіті / Щурат. — Львів : Видав М. Петрицький, 1904. — 32 с.

11. *Щурат В.* Поезії / Василь Щурат. — Львів : Книжково-журнальне видавництво, 1962. — 318 с.

«СПИСУВАЛА, ЩО МЕНІ СТАРІ ЛІСИ РОЗКАЗУВАЛИ...»

Гуцульщина у збірці Марійки Підгірянки

«Відгуки душі : Поезії» (Львів, [1908])

Літературна діяльність Марійки Підгірянки (автонім — Марія Омелянівна Ленерт-Домбровська, 1881, с. Білі Ослави, тепер Надвірнянського р-ну Івано-Франківської обл. — 1963, м. Львів) тривала впродовж майже шести десятиліть XX століття. Природно, що письменниця, яка народилася і виросла на Гуцульщині, не оминула цього регіону і в своїй творчості. Найповніше на нині видання творів Марійки Підгірянки «Для України вірно жиймо» (Івано-Франківськ, 2009) [8] представляє увесь спектр її поезії, а також казки, образки, оповідання, сценічні твори, переклади. А дебютною книжкою була поетична збірка «Відгуки душі : Поезії» (Львів, 1908) [7]. Її появі передували публікації у періодичній пресі, які з'явилися, починаючи від 1903 р.; уперше твори цієї авторки було опубліковано у газеті «Діло» під псевдонімом Марійка Підгірянка, під яким вона й увійшла в історію української літератури.

Передмову до збірки «Відгуки душі» написала Костянтина Малицька. Вона досить стримана в оцінках, головним чином акцентуючи увагу не на творчості, а на історії входження поетеси в

літературу: «Авторка отсеї збірки мало доси звісна ширшому кругови наших читачів. Зовсім недавно, бо що йно перед кількома роками виступила вперше Марія Підгірянка (псевдонім) в «Ділі», де поміщено єї стих «Ой не нам у кайданах ходити» [...] Гарні се були річи, але порозкидані одинцем губили ся в душах людских, як зазвенівші на коротко милозвучні тони тужливої пісоньки. Дперва отся більша і одноцільна збірка може дати вірніший образ поетичної творчості авторки» [6, 3]. Крім цього, Костянтина Малицька надала слово самій Марійці Підгірянці, зачитувавши її автобіографічного листа. Він дає нам відповідь на питання про виток творчості поетеси та про впливи на неї: «Я не думала ніколи, що колись буду «друкована» — я самоук, несміле дитя Підгір'я. Списувала, що мені старі ліси розказували та не знаю, чи розуміла добре смерекову мову. Почала я писати дуже рано, десь вже в 13 або 14 році життя, а писала, бо чула душевну потребу вилити на папір ті вражіння, якими наповнювала мене краса природи. Певно, що й читане любимих письменників не лишило ся в мене без сліду. Під впливом Кобзареві музи розбудила ся в мені національна свідомість і дбайливість виробляти свою мову. Ви вгадали, що Конопнічку люблю дуже та й Лепкого залюбки читаю. А Гайне, се мій любимець та лиш тоді, коли любить, не тоді, коли глумиться» [6, 3–4].

Збірка «Відгуки душі» містить 41 вірш. Твори поділено на три розділи: «Україна», «На нуту Бескида» і «Осінні звуки». Найбільшим є власне розділ «На нуту Бескида», який становить половину обсягу збірки. До розділу «Україна» ввійшли вірші, нав'язані актуальною тоді темою єднання двох половин одного народу, розділеного кордоном. Тут вчуваються мотиви козащини («Ой не нам у кайданах ходити...», «Була у нас доля...»), соціального і національного визволення («Не хочу сліз лить...», «В удовиній одежі ідеш...») тощо. На той час відбувалося повільне переосмислення геополітичної термінології: традиційно Україною називали Наддніпрянщину, а не Галичину. Поетеса відходить від такого розуміння. Показовим є вірш «Україна», присвячений священикові Попелеві («Присвячую о. Іоаннови Пепелеві з Довгополя») [7, 19], в якому, власне, оспівано долю єдиної України, сотні літ зневаженої і зраженої власними дітьми. Варто нагадати, що Іван Попель (1850 — 1921) — греко-католицький священик з Гуцульщи-

ни, який мав парафії у с. Розтоки, згодом — у с. Довгополе теперішнього Верховинського р-ну на Івано-Франківщині. Він був знайомий з Іваном Франком, Лесею Українкою, Ольгою Кобилянською, Марком Черемшиною, Осипом Маковеєм, Володимиром Шухевичем, Володимиром Гнатюком, Хведором Вовком та батьма іншими діячами літератури і науки, пов'язаними з Гуцульщиною. Сприяв вивченню діалектної лексики, зокрема подав матеріали до словника Євгена Желехівського [2, 188]. Марійка Підгірянка з цією постаттю була пов'язана родинними зв'язками. Ще 1896 р., після складання в Коломиї іспитів за восьмирічну віділову школу, вона гостювала «у свого вуйка-священника Івана Попеля у селі Довгополі, що на лівому березі Білого Черемоша, де і зустрілась з Ольгою Кобилянською» [8, 188]. Іван Попель був помітною постаттю у громадсько-політичному житті, зокрема 1904 р. його було засуджено до року тюрми за виступ проти австрійського режиму [1, 111]. Очевидно, вірш цей і є відгуком на громадсько-політичну активність Івана Попеля.

Інші поезії цього розділу часто мають гуцульські реалії, поєднані з декларацією працювати для рідного знедоленого народу («Боже! Веди мене до тих / Людей неволених, сумних...») [7, 22]. Поетеса в них уже конкретніша, не настільки абстрактна як тоді, коли писала про вільні степи і козацькі могили. Вона вже дає малюнок баченого, бо добре знає ці реалії не з книжок, а з власного досвіду: «До скелі хата ся приперла, / Неначе гніздочко до стріх; / Вокруг смереки, коло них / Бездонна пропасть ся отверла...» [7, 22]. Через опис ранкової роси на шибках вона створює образ заплаканих вікон, що символізують загалом незavidне становище мешканців гір.

Марійка Підгірянка й у інших віршах розділу «Україна» свідомо перемишує колорит Карпат із поняттями, характерними для Наддніпрянщини, цим самим творячи відчуття єдності між обома частинами України. Робить вона це через опис гри вівчаря на трембіті, у звуках якої відобразилися не лише місцеві, карпатські мотиви, але й «зібравсь з усіх гір і піль / Український безконечний біль» [7, 23]. Цій самій темі підпорядковано й вірш «І тобі і мені...». Лише завершальні рядки твору дають читачеві відповідь на те, про кого власне мовить автор, проводячи паралелі: «Бо і ти, як і я, / Козацка дитина, / І твоя і моя / Любка: Україна!» [7, 24]. Тут

немає чіткої вказівки, яка б свідчила про приналежність теми вірша до гірського регіону – поетеса знайшла такі образи, щоб вони були спільними для України загалом.

Конкретніше і чіткіше тему Карпат Марійка Підгірянку розвиває у розділі «На нуту Бескида», який становить основну частину книжки «Відгуки душі». Бескиди – це система гірських хребтів у північній смузі Карпат на території України, Польщі, Чехії, Словаччини [12, 175]. Заселяють Бескиди не лише українці, а й представники інших народів; з-поміж українців у Бескидах живуть і гуцули, і бойки. Бескид у поезії Марійки Підгірянки – це синонім гір, своєрідний поетичний образ. А використано його передусім на позначення Гуцульщини, бо поетеса жила і творила саме в цьому краї.

Марійка Підгірянку намагається не лише використовувати відповідну до теми лексику, а й часто вдається до коломийкового вірша, точніше навіть до стилізацій під народні коломийки. Тому тут маємо традиційні формули, в яких є звертання до матері-нені, товариша тощо. «Ой із гори, верховини дує вітер, дує, / Чогось в мене, моя нене, серденько банує» [7, 27]. Слід відзначити, що Марійка Підгірянку була добре знайома з народними коломийками. Про це свідчать і її записи фольклору, здійснені в селі Уторопи Косівського повіту [6, 378–380]. У творчій спадщині письменниці є також ціла низка власних творів, написаних коломийковим віршем, які мають назву «Коломийка» [8, 372–373], «Школярські коломийки» [8, 369–370] тощо і відображають гуцульські реалії. У них поетеса поступово відходить від стилізації під фольклор, а от у першій збірці намагання такої стилізації яскраво помітне. Звернула на це увагу і Костянтина Малицька, яка відзначала: «Відтак появило ся кілька еї віршів в «Літ.-науковім вістнику», здебільша на нуту патріотичну або коломийкову» [6, 3]. Не дивно, що творчі люди того часу для наслідування брали цей жанр лаконічної української народної пісні. Саме незадовго до появи книжки Марійки Підгірянки з'явилася друком найбільша в українській фольклористиці тритомна збірка коломийок, упорядкована Володимиром Гнатюком (1905-07) [7, 27]. Хоча для Марійки Підгірянки, яка народилася і виросла на Гуцульщині, не було потреби з коломийками знайомитися через зібрання Гнатюка. Інша річ, що увага культурної громадськості до цього фольклорного

жанру могла укріпити Марійку Підгірянку у правильності вибору. Це підтвердила й поетична антологія «Українська муза», яка з'явилася друком у Києві 1908 р. під редакцією Олекси Коваленка [11]. У невеликій анотації до публікації в антології (а творчість Марійки Підгірянки представлено у самому кінці дванадцятого, завершального зшитка) зазначено: «Деякі її поезії визначаються гарним граціозним народним стилем галицької України» [11, 1245]. А на доказ цього подано твори зі шойно опублікованої збірки «Відгуки душі». Упорядники їм дали назву «Коломийки», хоч у збірці заголовков відсутній. Вміщено тут передусім її стилізацію під народні коломийки. Для авторки, яка жила і друкувала свої твори в Галичині, було важливо наголосити на загальноукраїнській приналежності власної творчості, а от упорядникам з Києва цікавішим був власне галицький колорит, який свідчив про багатогранність української літератури.

Поетеса у коломийкову форму увібрала мотиви розлуки дівчини з коханим хлопцем, якого забирають до війська. Тут поетеса вірна життєвій правді: рекрутчина ламає кохання, дівчина виходить заміж за іншого. Вона спромоглася створити поезію з доволі високим рівнем життєвої та художньої достовірності, в якій відчувається зв'язок з карпатським регіоном. І зв'язок цей простежується не лише на рівні сюжету, лексики, але й на рівні коломийкової форми самого твору. Вірш складають шість частин (своєрідний вінок коломийок, який, власне, становить мікропоему). Авторка розробляє мотив передчуття. Спочатку передчуття ліричного героя не надто чіткі, тому й сприймаються як безпредметна туга, яка виникає паралельно з тужливою музикою флюяри: «Чогось в мене, моя мати, вмливає серденько, / Та як лише стане грати сопівка дрібненько» [7, 27].

Приєм паралелізму, який використано через застосування мотиву гри на сопілці, проходить через усю тканину вірша. Поетеса ситуацію обсервує ніби з двох точок, подаючи її бачення то від імені хлопця-рекрута, то від імені коханої дівчини. Сопілка тут виступає як індикатор почуттів і передчуттів, як символ містичного зв'язку з минулим та майбутнім і водночас як символ єдності людини з рідним і знайомим їй отчим краєм. Марійка Підгірянку не випадково скористалася цим давнім символом, добре відомим з українського пісенного і казкового фольклору. Вона використо-

вує образ сопілки для того, щоби створити ефект зміщення часу і простору. Слухаючи гру на сопілці у війську, рекрут каже: «Та як тая сопілочка заграє, засвище, / Здає ми ся, товаришу, що родина блище», або «...що пасемо вівці» [7, 27].

Про фольклорні витоки творчості Марійки Підгірянки свідчать паралелі з коломийками. Так, Володимир Шухевич у третій частині своєї фундаментальної праці «Гуцульщина» (1902) наводить коломийки, записані у Яворові на Косівщині (очевидно, Миколою Колцуняком): «Ой вже мости споріжені, / Набиті підлоги, / Пішли наші кучирики / Панам попід ноги» [13, 126]. А Марійка Підгірянка, яка на той час жила і працювала в селі Рибне Косівського повіту, що за кільканадцять кілометрів від Яворова, написала: «Отось мої кучерики змивала у руті, / Впадуть панам попід ноги кучерики круті. / Впадуть панам попід ноги, застелять підлоги, / Вже не будеш, моя мати, кучерів чесати» [7, 28]. Подібні варіації на тему обстригання буйного волосся парубка, яке символізувало у гуцулів свободу, у рекрутських коломийках можна знайти багато [5, 328–346]. Загалом же можна відстежити й перенесення автором інших фольклорних тем і мотивів у свою творчість, зокрема й у вірш «Ой із гори, верховини...» [7, 27]. Все це свідчить, що на початках своєї творчості Марійка Підгірянка йшла у річищі фольклорної традиції, і, певно, мислила себе не стільки самостійним письменником, як одним із народних носіїв та співтворців нових коломийок у народному ключі («...я самоук, несміле дитя Підгір'я») [6, 3]. Зрозуміло, що в такому разі було виправданим і навіть необхідним найтісніше єднання з фольклором. На цей аспект творчості Марійки Підгірянки ми вже звертали увагу в одній із наших попередніх праць [3, 16].

Авторка поетизує потребу зв'язку жовніра з рідним домом. І зв'язок цей здійснюється не лише на рівні духовному, а й на матеріальному — через листування. Марійка Підгірянка переосмислює роль листа з дому до війська. Це не просто інформація про події в рідному краї, а стимул до пробудження приспаних споминів про Гуцульщину. Тому-го й навчає маму син-рекрут як писати лист: «Засій его, моя нене, писанем, як маком, / Посилай 'го моя нене, чорноперим птахом. // Посилай 'го із вітрами з гори на долину, / Розпиши ми словечками рідну верховину» [7, 28]. Поетеса свідомо вводить у тканину твору слова-символи, які дають йому регіо-

нального забарвлення: *ялина, смерічки, полонина, овечки*. Саме в описаній ситуації, коли ліричний герой відірваний від рідного краю, ці звичні для горянина слова мають для нього особливе значення, бо здатні збудити бурю почуттів, споминів, переживань: «Розпиши ми ялиною тай полониною, / Розмалой ми овечками та ще й смерічками. // Най росою ліс заплаче дрібненько, дрібненько, / Най Черемош реве, скаче, ненько моя, ненько!» [7, 28].

Поетеса виводить у цьому творі трагедію зруйнованого життєвими обставинами кохання. Розлука закоханих, тривалий термін військової служби призводять до того, що: «Я рушники тонко пряла, шовком вишивала, / Миленькому готувала, нелюбові дала!» [7, 29]. Цей трагічний фінал твору не розходиться з життєвою правдою — саме так зазвичай і закінчується тривала розлука закоханих.

Вірш-триптих у коломийковім стилі «Ой дана та дана...» Марійка Підгірянка опублікувала з поміткою «Присвячую мому мужеві» [7, 34]. Твір демонструє вправне засвоєння поетесою художньої образності і манери народних коломийок. Вона звертається до опришківської тематики. Виводить спочатку образ парубка Івана, який сміливо в Чорногорі гуляє між ведмежих гавр і грає з вітрами, а потім іде до пана-ляха відплачувати за вікові кривди. Лірична героїня — дівчина, закохана в опришка, згодом його дружина. Твір має драматичну розв'язку: жінка, зраджена чоловіком-опришком, кидається у Черемош. У цьому вірші Марійка Підгірянка проводить думку про щире кохання — залюблена жінка не мислить свого життя без коханого. Та й присвятила цей вірш поетеса «мому мужеві», тобто знаному педагогові Августинові Домбровському, з яким вона повінчалася 1905 р. у селі Уторопи на Гуцульщині [9, 148].

У першому вірші цього триптиха вона оспівує опришківство у стилі народної поезії. Навіть перший рядок вірша має стилізацію під неповний рядок коломийки: «...Ой дана та дана, / Не знаю я волі краю, не знаю я пана» [7, 34]. Це, власне, також характерна ознака коломийки, на яку звертав увагу ще Володимир Гнатюк («Трапляються коломийки, в яких не раз бракує першої половини з першого стиха. Походить се звідти, що співак співає їх при музиці, причім скрипка зачинає грати, а співак впадає, вже в її початок» [4, 152]). Таким чином, можна казати не лише про стиліза-

цію під коломийку, а, можливо, про наміри Марійки Підгірянки надати своєму віршеві ще й можливості для музичного супроводу.

Марійка Підгірянка сприймає опришківство з погляду соціально-політичного, коли дії «чорних хлопців» мислились українцями як відплата за соціальну та національну кривду. Тобто, маємо народницьке розуміння письменницею цього явища: «Товаришів назбираю, підемо гуляти / Підем панам кармазинам плату роздавати» [7, 34]. Причому, автор часто цю відплату змальовує як розбійницьке руйнування панського майна, коли опришки панують над паном якийсь час, якийсь мент, але прагнуть за цей короткий термін відплати за кривди не лише конкретної особи, а загалом його стану і його нації: «Нині, Ляше, право наше, наша воля нині! / Гей, послужи, пане Ляше та хлопській дитині! // Гей, послужи, пане Ляше, отсими руками, / Що батьків нам катували цілими віками» [7, 34–35].

Разом з тим, поетеса не уникла й іншого боку оцінки опришківства. Зокрема йдеться про непостійність опришків у коханні, відхід від традиційних моральних установок, оскільки в силу обставин ці люди постійно перебували на межі між дозволеним і недозволеним, маральним та аморальним. Тому й для багатьох з них зникали такі умовності, як вірність дружині, бо будь-якої миті могли опинитися у руках влади, загинути. Користуючись моментом, вони прагнули «набуватися», брати від життя все й одразу. Поетеса дає драматичну розв'язку зневаженого кохання: «Похилилась чорноброва над кручу, над кручу, / Тай кинулась у Черемош, у воду у рвучу» [7, 36]. Та на цьому автор не зупинилася, а продовжила опис драматичного моменту, оповідаючи про те, як вода «несе біле тіло три плаї, три милі». Та й висновок робить Марійка Підгірянка у стилі народного моралізаторства: «Ой не любіть, чорнобриві, опришків-опришків» [7, 36]. Сама собою напрошується паралель із Шевченковим застереженням щодо того, що чорнобривим треба кохатися «не з москалями». До речі, на той час поетеса була знайома з творчістю Тараса Шевченка (ще 1896 р. прочитала «Кобзар», мешкаючи у Коломії і готуючись до складання іспитів за жіночу віділову школу) [12].

Тему кохання і розлуки Марійка Підгірянка розробляє у вірші «Гей, верстатик яворовий». Вона поетизує традиційне для Гуцульщини ремесло – художнє ткацтво, водночас творячи ліричний вірш:

«Гей верстатик яворовий, / Із срібла човенце – / Бувай же мені здоровий, / Козаченьку-серце» [7, 30]. Поетеса вдається до паралелізму, порівнюючи ткацтво і любов: нитка закінчується – кохання минає.

Трагізмом розлуки позначено її вірш «Схилили ся верби в дебри» [7, 31]. Хоча ця поезія вписується у загальну тематику розділу, тут колорит Гуцульщини невиразний. Очевидно, поетеса намагалася в цьому розділі книжки подати не лише ті твори, які мають яскраву карпатську символіку, а й ті, що насичені насущними проблемами, характерними для життя мешканців карпатського краю. Про це свідчить вірш соціального звучання «Зашуміла ліщинонька», в якому порушено проблему незахищеності тих, чиїх синів і чоловіків покликано на військову службу. Перед читачем постає образ вдови, яка сама не в змозі пристарати одяг для дітей, виорати поле тощо: «Дрібні діти неодіті, / Нетоплено в хаті, / А син старший в Коломії / На цісарській платі» [7, 32].

Марійка Підгірянка показує переосмислення людиною життя, переоцінку вартостей, які настають внаслідок певних драматичних подій чи просто з віком. Лірична героїня вірша «Гей, ялино, смерчино...» констатує, що колись зазеленіли вершки ялини викликали у неї певні емоції і переживання: «Колись мені ви шуміли / Тугою, тугою, / А тепер же занімали / За тою горою» [7, 33].

Крім віршів, які мають чітко окреслений регіональний колорит, у книжці є чимало творів, які такого забарвлення не містять, хоч вони введені до розділу «На нуту Бескида». Це вірші елегійного характеру, в яких головним чином відображено смуток, вони пройняті меланхолійним настроєм. Об'єктом зображення найчастіше виступає природа, яка увійшла у фазу осіннього дозрівання і проминання; на підсвідомому рівні тут вловлюються й певні паралелі з людським життям, яке, подібно до пір року, також має певні фази піднесення і занепаду. Інколи про це у вірші говориться відкрито: «А вже тую стежечку сніг припав, / А вже мої радощі жаль приспав» [7, 38]. У творах такого плану регіональна приналежність часто окреслена лише незначними штрихами: «Попід гору стежечка, попід ліс...» [7, 38], «Понад кручею над стрімкою...» [7, 44] тощо.

Та найбільше свій елегійний настрій поетеса виповідає у розділі збірки «Відгуки душі», який має назву «Осінні звуки». Гірські крає-

види спонукають її до певних думок, настрою. Так споглядання «барвінкового верха» (одного з карпатських хребтів, порослого смереками, ото ж він має темно-зелений, барвінковий, колір) дощової погоди, яка є невід'ємною складовою гірської осені, наштовхнуло Марійку Підгірянку на образ: «Верх зелений у тумані бродить / Поля тонуть в млі, / Туск вечірній вільно, тихо ходить / По сірій землі» [7, 47].

Осінь у Карпатах дала Марійці Підгірянці багато матеріалу для творення поезії. Вона вслухається у звуки дощу, шарудіння листя, гул вітру, спостерігає за занепадом і вмиранням гірських квітів. І все це суголосне її власному мінорному настроєві, який збігається з такими поняттями, як лихо, сльози тощо. Та разом з тим, тут інколи з'являються і твори, в яких лірична героїня намагається протистояти своєму злиттю з осінню. Причому, обирає вона для цього особливий символ — річку Черемош, яка навіть взимку не завжди скована морозом. Саме річка, яка є уособленням рвйності і нестримності, слугує для ліричної героїні поезій Марійки Підгірянки і зразком, і товаришем у боротьбі зі зневірою та смутком. Здається, Черемош не піддається звичному ритмові життя, він інакший — вільний, нескутий, здатний на великі звершення: «Гей піду я над Черемош, над кручу, / Тай слізоньки зітру; / Тай у хвилю Черемоша рвучу / Кину мою журбу» [7, 52]. Як бачимо, і в цьому, й у попередніх віршах (зокрема й «Гей літає сивий сокіл...») річка Черемош для поетеси стає своєрідним символом звільнення, очищення.

І вже позбувшись сприйняття осені як чогось трагічного, поетеса переосмислює все те, що відбувається довкола. Вона оповідає поетичну притчу про буки, які мріяли дожити до осені і вратися у золото свого листя, стати королями. Але «Прийшла осінь, пізна осінь понура, / Обсипалось те злото, / Облітала королівська пурпура / І падала в болото» [7, 53].

Марійка Підгірянка добре розуміла, що вона своєму поетичному світобаченню завдячує тому краєві, де народилася і зросла, що вона — дочка Підгір'я. Інколи шкодуючи за цивілізацією, вона все ж відзначала: «От як би так жити в місті!... але тоді не пізнала би я книги писаної та мережаної горами, лісами...» [6, 4].

Підсумовуючи сказане, слід відзначити, що Карпати і зокрема Гуцульщина — невід'ємна складова поетичного світу Марійки

Підгірянки. Вона органічно ввібрала в себе все те, що пов'язано з цим регіоном, бо ж народилася тут і зростала. Якщо тема козаччини, єднання між Галичиною і Великою Україною — набула під час виховання, знайомства з літературою і, передусім, з творчістю Тараса Шевченка, то тема Карпат — засвоєна на підсвідомому рівні. Тому в її творах такі барвисті описи карпатської природи, позначеної низкою символів, характерних для цього регіону України. Та й витoki творчості цієї письменниці — саме з фольклору Карпат. Це і демонструють ранні твори Марійки Підгірянки (передусім коломийкового характеру), введені до її дебютної книжки «Відгуки душі». Ця авторка для сучасного їй загальноукраїнського читача була цікавою власне з огляду на регіональну забарвленість її творів.

З роками творчість Марійки Підгірянки стала багатограннішою, вона збагатилася низкою інших тем і мотивів, запропонованих письменниці самим життям. Однак, вона не раз у різних варіаціях зверталася до теми Гуцульщини як до органічної для її світогляду і для світогляду багатьох її читачів, бо ж творчість цієї авторки поширювалась, зважаючи на низку обставин першої половини ХХ століття, передусім у західноукраїнському регіоні.

1. Арсенич П. Криворівня в житті і творчості українських письменників, діячів науки й культури / Петро Арсенич. — Івано-Франківськ, 2000. — 152 с.
2. Арсенич П., Пелипейко І. Дослідники та краєзнавці Гуцульщини : довідник / Петро Арсенич, Ігор Пелипейко. — Косів : Писаний Камінь, 2002. — 280 с.
3. Васильчук М. Навчала любити життя: триєдиний поетичний космос Марійки Підгірянки / Микола Васильчук // Підгірянки М. Для України вірно жиймо : Твори / упоряд В. Левицького ; передм. В. Левицького, М. Васильчука, М. Гнатюка, М. Шалати, Є. Барана. — Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2009. — С. 16–18.
4. Гнатюк В. [Передне слово до збірника «Коломийки»] / В. М. Гнатюк // Гнатюк В. Вибрані статті про народну творчість. — К. : Наукова думка, 1966. — С. 151–172.
5. Коломийки / упоряд., передм. і приміт. Н. С. Шумади. — К. : Наукова думка, 1969. — 604 с.
6. Малицька К. «Авторка отсеї збірки...» / Константина Малицька // Підгірянки М. Відгуки душі : Поезії. — Накладом Товариства «Взаїмна Поміч гал. і буков. учителів (-льок)» у Львові, [1908]. — С. 3–4.
7. Підгірянки М. Відгуки душі : Поезії / передм. Константинини Малицької / Марійки Підгірянки. — Накладом Товариства «Взаїмна Поміч гал. і буков. учителів (-льок)» у Львові, [1908]. — 56 с.
8. Підгірянки М. Для України вірно жиймо : Твори / упоряд В. Левицького; передм. В. Левицького, М. Васильчука, М. Гнатюка, М. Шалати, Є. Барана / Марійки Підгірянки. — Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2009. — 784 с.

9. Полек В. Біографічний словник Прикарпаття (Зош. 1–17) / Володимир Полек. – Івано-Франківськ, 1993. – 272 с.
10. Слезінський В. «Кобзар» прочитала вперше в Коломиї / Василь Слезінський // Вісник Коломиї. – 1991. – 29 березня.
11. Українська Муза : поетична антологія. Од початку до наших днів / під ред. О. Коваленка. – Вип. 12. – К. : АТ «Обереги», 1993. – 56 с.
12. Український Радянський Енциклопедичний Словник : в трьох томах. – Т. 1. – К. : Гол. ред. УРЕ, 1966. – 856 с.
13. Шухевич В. Гуцульщина. – Третя частина. – [Фототипне видання]. – Верховина : журнал «Гуцульщина», 1999. – 272 с.
14. Яценко М. Фольклористична спадщина В. М. Гнатюка / М. Яценко // Гнатюк В. Вибрані статті про народну творчість. – К. : Наукова думка, 1966. – С. 3–36.

ЗМІСТ

Савчук Микола. Сліди на бруківці залишаються надовго 3

1. КНИЖКА НА ВИРІСТ

СЛІДИ НА БРУКІВЦІ АБО ІЗ ЗАПИСОК СЛОВНИКАРЯ

Стара-престара друкарня	6
Музейництво як «тихий героїзм»	9
Іван Білінкевич зблизка	20
Далеке світло Ксенії Світлик	32
Козак з біблійним прізвиськом і Тарас Уторопський	39
Згадуючи вчителя вчителів	46
Дещо про двох Довіраків	50
«Старий», або ж Павло Федюк	58
Жив-був краєзнавець	64
Повільні кроки назустріч	71
Березун, що спинив мить	82
Барон Циганського горба	88
Колекціонер «вікон історії»	97
Микола Семеняк і Vaskon	105
Ковтків праправнук	113
Про останнього з літописців	124

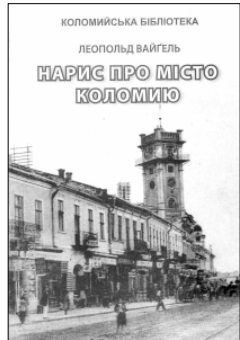
2. НА МЕЖІ ГУЦУЛЬЩИНИ Й ПОКУТТЯ

ПОЕМА МИКОЛИ ТУЛІКИ «О НАПАДІ ТАТАРІВ НА МІСТО КОЛОМЬЮ І ЕІ ДООКРЕСТНОСТІ» ЯК ЗРАЗОК ФОЛЬКЛОРНОЇ СТИЛІЗАЦІЇ 135

ГУЦУЛЬСЬКІ ТЕМИ І МОТИВИ У ПОЕЗІЇ ВАСИЛЯ ЩУРАТА (за збіркою «На тримбіті». Львів : Видав М. Петрицький, 1904) .. 145

«СПИСУВАЛА, ЩО МЕНІ СТАРІ ЛІСИ РОЗКАЗУВАЛИ...» Гуцульщина у збірці Марійки Підгірянки «Відгуки душі : Поезії» (Львів, [1908]) 157

Дотепер у серії «Коломийська бібліотека» побачили світ книжки:

Випуск 1. **Леопольд Вайгель. Нарис про місто Коломию** / Переклад з польської мови М. Васильчука і М. Кочержук. – Коломия : Вік, 2008. – 120 с.

Польський краєзнавець Леопольд Вайгель – один з перших істориків міста Коломиї. В українському перекладі краєзнавчої книжки про Коломию і Коломийську округу, яка вийшла друком ще 1877 р., читач знайде маловідомі факти з природознавства, історії та народознавства.

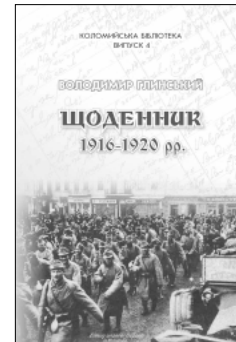
Випуск 2. **Микола Савчук. Колумб з Коломиї, або Розповідь про те, як 400 років тому коломисць Іван Богдан першим з України відкрив Америку.** – Коломия : Вік, 2008. – 64 с.

Ця книжка знайомить українського читача з забутим відкривачем Америки Іваном Богданом з Коломиї. Він був першим посланцем України в Новому Світі. Сталося це 400 років тому. Захоплююча розповідь відомого письменника й журналіста Миколи Савчука не залишить байдужим нікого.

Випуск 3. **Микола Васильчук. Світочі галицького відродження: Микола Верещинський, брати Білоуси.** – Коломия : Вік, 2009. – 64 с.

У книзі представлено дослідження краєзнавця Миколи Васильчука про чільні постаті українсько-го національно-культурного відродження на Подкарпатті у ХІХ столітті – Миколу Верещинського та братів Білоусів. Тут розкрито промовисті сторінки історії української культури та літератури.

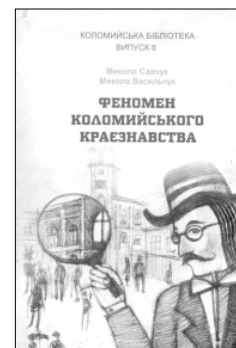
Випуск 4. **Володимир Глинський. Щоденник 1916–1920 рр.** / Підготовка тексту, передмова, примітки М. Васильчука. – Коломия : Вік, 2010. – 112 с.

Щоденникові записи коломиянина Володимира Глинського (1843–1920), які опубліковано вперше, – цінне джерело до вивчення суспільно-політичного та економічного життя у регіоні в період 1916–1920 рр. Видання доповнює наші знання про добу великих переємін початку минулого століття.

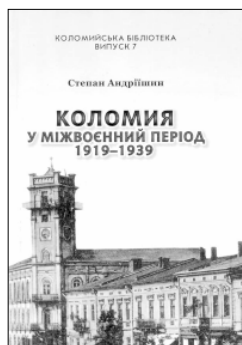
Випуск 5. **Валерій Ковтун. Золота доба коломийської листівки.** – Коломия : Вік, 2010. – 64 с. +ХVІ с. іл.

У книжці відомого краєзнавця Валерія Ковтуна вперше розглянуто коломийські поштові листівки як культурно-мистецьке явище. Автор віднайшов і прокоментував понад 1400 листівок, виданих у різний період у Коломиї понад 60-ма накладами та видавництвами.

Випуск 6. **Микола Савчук, Микола Васильчук. Феномен коломийського краєзнавства.** – Коломия : Вік, 2010. – 112 с +ХVІ с.

Коломийщина славна і своїм краєзнавством, яке бере початки в давні часи. Від 1860-х років тут друкують краєзнавчі статті, нариси й книжки. Про краєзнавчий рух, про колекціонерів і дослідників минулого Коломийщини, про виставки, музеї і краєзнавчі ініціативи, про краєзнавців і їхні видання розповідає книжка двох відомих авторів, які також причетні до цього феномену.

Випуск 7. **Степан Андрійшин. Коломия у міжвоєнний період 1919–1939. Суспільно-політичний та національно-визвольний рух у Галичині.** – Коломия : Вік, 2010. – 536 с.

У книжці подано основні етапи українського патріотичного руху в Східній Галичині, зокрема в Коломії, у міжвоєнний період 1919–1939 рр. На тлі суспільно-політичного розвитку згадується понад тисячу прізвищ знакових постатей Західної України — знаменитих коломийських професорів, видатних громадсько-політичних діячів краю, незламних борців за незалежність країни.

Випуск 8. **Мирослава Кочержук. Українська державна гімназія в Коломії. 1892–1944.** – Коломия : Вік, 2011. – 304 с.

Книжка знайомить читача з історією заснування української державної гімназії в Коломії (1892–1944), різними періодами її діяльності, розповідає про викладачів, а також подає короткі відомості про учнів, які своєю працею чи участю у національно-визвольній боротьбі заслужили особливу шану.

Випуск 9. **М. Топографія історична. Коломия.** – Коломия : Вік, 2011. – 48 с.

Нарешті шанувальники нашої минувшини, коломієзнавці, історики, краєзнавці отримують у книжковому форматі перший історичний нарис про Коломию, який упродовж 1865–1866 років публікувала перша українська коломийська газета «Голось Народный». Він засвідчує тогочасний український погляд на заснування, розвиток і проблеми славного, відомого в світі літописного міста над Прутом.

Випуск 10. **Василь Нагірний. Недавні історії давнього міста.** – Коломия : Вік, 2011. – 240 с.

Відомий коломийський краєзнавець і тележурналіст Василь Нагірний подає на суд читацької аудиторії сценарії, написані у звичному для нього стилі художньої документалістики. Всі вони вже пройшли через телефір у проекті «Місто Кола – спадок предків», і були належно сприйняті глядачами. Тепер ви маєте змогу у книжковому форматі поринути в недавні історії улюбленого давнього міста та його мальовничих окраїн.

Випуск 11. **Михайло Андрусyak. Останні з когорти «залізних».** – Коломия : Вік, 2012. – 456 с.

Документально-художня повість «Останні з когорти «залізних» написана на основі архівних документів і свідчень очевидців. Автор розповідає про героїчні й водночас трагічні сторінки національно-визвольної боротьби на терені Коломії та Коломийщини, про її останні роки. Гола правда, нерідко гірка, про звитягу й ганьбу, про відданість і зраду, про самопожертву й пристосуванство не може залишити байдужим нікого.

Випуск 12. **Микола Васильчук. Українська видавнича справа в Коломії (друга половина XIX – XX ст.) : Монографія.** – 2-е вид., переробл. і доп. – Коломия : Вік, 2012. – 224 с.

У книзі читач знайде розповідь про історію започаткування та становлення друкарства в Коломії як першооснови для розбудови національно зорієнтованого інформаційного простору. Показано тісну взаємодію між друкарством, газетярством, книговиданням, літературою. Коломия постає як своєрідний духовний центр Західної України.

Випуск 13. **Коломийський календар історичних дат та персоналій** / Автор-упорядник Василь Нагірний ; післямова Миколи Васильчука. — Коломия : Вік, 2012. — 216 с.

Книжка, автором-упорядником якої є краєзнавець Василь Нагірний, містить сконденсовану коломиєзнавчу інформацію. Вона продовжує традицію давніх коломийських календарних видань, започаткованих ще наприкінці XIX ст. Але, разом з тим, це книжка універсальна, не призначена для якогось одного року. Читач тут знайде відомості про осіб і про події, починаючи від доби Середньовіччя — і до дня нинішнього.

«Коломийська бібліотека» — це науково-популярні й художні книжки давніх і нинішніх авторів про Коломию, про різні її епохи. Це переклади, які залишалися невідомими, щоденники, передруки, які розсіпані по давніх часописах і збірниках та нарешті зібрані до купи. Це розповіді про тих, хто жив у цих сірих каменицях і ходив міською бруківкою 100 чи 200 літ тому. Це захоплюючі нариси про сучасників, про талановитих і цікавих коломиїців. Це, можливо, фотоальбоми і презентовані колекції.

Гадаємо, книжки з «Коломийської бібліотеки» будуть у кожній коломийській оселі та в кожній книжковій шафі тих, хто народився, навчався чи мешкав у місті над Прутом. Видавці намагатимуться не розчарувувати своїх читачів, а читачі, сподіваємося, нетерпляче чекатимуть на нові видання «Коломийської бібліотеки».

У СЕРІЇ «КОЛОМИЙСЬКА БІБЛІОТЕКА» ЗАПЛАНОВАНО ТАКІ ВИДАННЯ:

(назви і порядковість — умовні)

В. Ковтун, М. Петрів, М. Гуйванюк. Кирило Трильовський — січовий батько.

В. Нагірний. Недавні історії давнього міста Коломиї. Вип. 2.

В. Нагірний. Коломийський історичний календар.

М. Савчук. Історія Коломиї: короткий посібник.

В. Ковтун. Коломия 100 літ тому і сьогодні.

М. Савчук. Коломия очима європейців.

Л. Генік. Коломийська філателія.

М. Генік-Березовський. Спогади.

О. Полюк, В. Ковтун. Коломийські колекціонери.

КОЛОМИЙСЬКА БІБЛІОТЕКА
ВИПУСК 14

Микола Миколайович Васильчук
СЛІДИ НА БРУКІВЦІ
Збірник статей

Васильчук Микола.

Сліди на бруківці: збірник статей / Передм. М. Савчука.
— Коломия : Вік, 2012. — 176 с.

В 19

ISBN 966-550-066-X

Засновник серії
«Коломийська бібліотека»
Валерій Ковтун

а/с 22, м. Коломия, Івано-Франківська обл., Україна, 78200

Редактор Микола Савчук
Верстка Ігоря Зварича

Здано до складання 15.06.2012 р.
Підписано до друку 20.09.2012 р.
Вид. № 779. Замовлення 19828. Тираж 500 примірників.
Формат 60x84/16. Умовн. друк. арк. 11.
Папір офсетний № 1. Друк офсетний.

Видавничо-поліграфічне товариство "Вік".
Коломийська друкарня ім. Шухевича.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ІФ, № 15 від 18. 07. 2001 р.
78200, Коломия, Гетьмана Івана Мазепи, 235.
Тел. (03433) 2-34-06, 2-49-37